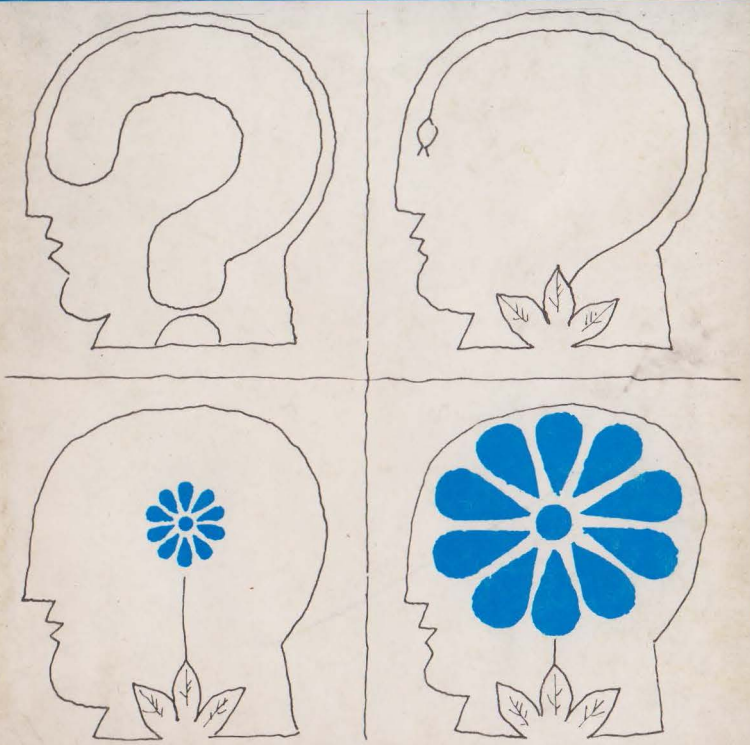
İNSAN BİR DÜŞÜNCEDİR

RECEP BİLGİNER

Anlatı

yazko

İNSAN BİR DÜŞÜNCEDİR
RECEP BİLGİNER
yazko 121

İNSAN

bir düşüncedir

YAZKO
Türkocağı Cad. 17-19
Cağaloğlu - İstanbul
22 78 45

Yazarın öteki kitapları:

OYUNLAR

GAZETECİDEN DOST
İSYANCILAR
BEN DEVLETİM
YUNUS EMRE, 1980 TDK Ödülü
BEN KİMİM?
PARKTA BİR SONBAHAR GÜNÜYDÜ
UTANÇ DÜNYASI
SARI NACİYE
EŞREFOĞULLARI, inceleme
POLİTİKADA BİR SARIÇİZMELİ, roman
HAPİSLİĞİM, anlatı

Bu kitap Ağaoğlu Yayınevi Tesisleri'nde
dizildi, basıldı, ciltlendi 27 73 37
Kapak Salt Maaen
İstanbul 1983

İNSAN BİR DÜŞÜNCEDİR

RECEP BİLGİNER

Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi

İNSAN BİR DÜŞÜNCEDİR NEDEN?

Felsefenin geçirdiği aşamalarda «Düşünüyorum, öyleyse varım» ya da «Varım öyleyse düşünmeliyim» gibi inanışların ötesinde, İnsan, en azından bir düşüncenin ürünüdür.

Kutsal kitapları kaynak diye alırsak, Tanrının, özene bezene yarattığı varlık insandır. Özene bezene yaratmak, ya da özene bezene yaratılmak, bir düşünceye dayanır. İnsanı insan yapan ögeye.

İnsanın temelinde de, amacında da düşünce vardır. Onun için, insan bir düşüncedir diyorum, yani düşüncenin kendisi. Daha da ileri giderek, insanın kutsallığı, bir «Düşünce» oluşundan geliyor diyebiliriz. Eğer insan bir düşünce olmasaydı, soyu birbirine eklenip sonsuzadek uzayıp gider miydi? İnsanı doğaya bağlayan, yaşama bağlayan, hatta, soyunu sürdürme amacına yönelten «Düşünce» oluşundadır. Kafamızın içinde, ya da herhangi bir organımızın itisinde, harekete geçen şey —biz ona düşünce diyoruz— kendimiziz.

Ne demiş Yunus Emre, «Ölürse ten ölür, canlar ölesi değil.»

Kimbilir, belki, Yunus da, dolaylı olarak İnsanın bir düşünce olduğunu söylemek istiyordu. Can dediği nedir? Bütün algılamaların toplandığı düşünce değil mi?

İnsanı, fiziksel olarak ölse de, ölümsüzleştiren o harikulade varlığımız. Binlerce, milyon-

larca yıldan buyana, bütün fiziksel yok oluşlara karşın, insanın var olabilmesi gizi nedir? Düşünce.

Bir süre önce, Devlet tiyatrolarında oynanan, sonra kimi bağnazların şikayetlerine ve jurnallarına yol açan, hatta, sıkıyönetim savcılığına kadar götürülen sonunda da aklanan «BEN KİMİM» adlı piyesimde, insanın soy kütüğünün araştırılmasını şöyle yanıtlamıştım: «İnsanın soy kütüğünde, bağlı olduğu düşüncenin kökeni yazar» İnsanın; ırkı, soyu, rengi, hepsi hiçliğin boşluğunda, değer yargılarının kaypaklığında, tek şeyin kalıbıdır: Düşüncenin. İnsan düşüncesiyle, düşüncesinin kökeniyle var olduğuna göre de kendisi, düşünceden, başka bir şey değildir

Kitabın ilk bölümüne aldığım, kimi sanatçılarımızla yaptığım söyleşiler, konuşanların düşüncelerini taşıdığına göre, uzak olan bir zaman kesitinde, onlar fiziksel olarak artık var olmasalar bile, söyledikleri kalacaktır dünyamızda. Kimilerini, tarihi, günü, saati ve yeriyle dinleyip aynen yazdığım, o günlerde yayınlandığı gazete sayfalarında kaybolup gitmelerine gönlüm razı olmadığı için, bu kitaba aldığım söyleşiler, bugün onlarda yarın başka insanlarda sürüp gidecektir. İnsan soyu olarak, birbirimize bırakıp gittiğimiz şey, düşüncelerimizdir. Ve biz, geçmişten günümüze, günümüzden, ne zaman son bulacağını kestiremediğimiz geleceğe, düşüncelerimizle akıp gidiyoruz.

Ne konuşan hayvan ne politik hayvan tanımları, insanı anlatmıyor bence. İnsanın yüceliği düşünen varlıktan, giderek, doğrudan doğruya kendisinin düşünce olmasındadır.

Hani halk arasında, kendi gitti ismi kaldı yadigâr diye bir tekerleme var. Aslında, kendi gidip, geriye düşüncesi kalmıyorsa, o insan yaşamamış demektir. Düşüncemiz olmasaydı, he-

le o düşünceyi geleceğe doğru, başkalarına bırakmasaydık bir kalıtım gibi, insanlık denilen o yüce varlık geçmişten günümüze süregelemez, günümüzden de geleceğe akıp gidemezdi.

Kitabın ikinci bölümünde, kendi yazdıklarım var.

Genellikle, tiyatro üzerine, bir dönemde, Şehir tiyatrosunun yaşadığı olaylar üzerine.

Hâlâ kimi aydınların, çoğu ilericilerin, birçok tiyatro adamının belleğinde «Şehir tiyatrolarının yerinden yönetimi» diye kalan bu olay, o zaman bu sıraladıklarımca iyice anlaşılmadığı, hatta yanlış anlaşıldığı için, o konuyla ilgili yazılarımı da aldım kitaba.

İnancım şu: Yanlış değerlendirmeler, saplantılar, bunlara göre yapılan güncel propagandalarla, kafaları koşullandırmalar, kimi tiyatro kurumlarına olduğu kadar, ülkenin tiyatro yaşamına zarar vermektedir. Ne var ki, bir propaganda —özellikle bir de ilericilik ve devrimcilik adına yapılırsa— karşı durulamaz bir sel biçimini alır. Artık, bu sel gerçeği de önüne katıp sürükler, gerçeği söylemek isteyenlerde cesaret bırakmaz. Adeta bir sindirme yöntemine dönüşür.

Bu yazılar, yeniden o günün ortamı üzerinde tartışma açmasa bile, bellekleri tazelemeye yarar inancındayım.

Biliyorsunuz, ülkemizde tartışma ortamı çoğunlukla, suçlamaya kadar uzanıp gider. Hele bu, o günlerin havası içindeki tiyatro yaşamını yansıtıyorsa, —çünkü biliyorsunuz, tiyatro yaşamı pencereleri ve hava cereyanı çok bir binaya benzer— bu sele kapılanların düşüncelerine ters düşen şeyler söylemek bir insana hain damgasını bile vurdurabilir.

Bu konuda, dün yazdıklarımı bugün de tekrarlamak gereğini duyduğum için, sözü edilen yazılarımı kitabıma aldım.

Önemli olan düşüncedir.

İnsan insana benzemediğine göre, yukarda sözünü ettiğimiz İnsan bir düşüncedir anlayışı için de, elbette, karşıtlıklar ve aykırılıklar olacaktır. İnsanın yüceliği de burada ya.

Esentepe, 30 Mayıs 1982

NOT

Değerli yazar arkadaşım Oktay Akbal'ın «İnsan Bir Ormandır» adlı kitabıyla «İnsan Bir Düşüncedir» adı, birbiriyle çakışıyor gibi gelebilir. İki kitap, ayrı ayrı konuları içerdiği gibi, Akbal «İnsan Bir Ormandır»da, insanın derinliğini veriyor. «İnsan Bir Düşüncedir» adı ise, kitabın içinde yer alan yazılar, kimi yazarlarımızın bazı konularda düşüncelerinden oluştuğu için, bu adı almıştır.

Yine, dostum Oktay Akbal'ın hoşgörüsüne sığınırım.

OKTAY AKBAL

«Önce Ekmekler Bozuldu» hikâye kitabıyla tanımıştım Oktay Akbal'ı. Yıllar, ağır ya da hızlı geçiyor, geride bir sürü anı bırakarak. Hayatı anılarda yaşamak, bir duygusallığı dile getirdiği kadar, boş geçmemiş günlerin birikimini de simgeliyor. Sadece ekmeklerin değil, hemen herşeyin bozulduğu, bozulmaya yüz tuttuğu ülkemizde, Oktay Akbal da, kalemiyle elinde mala sıva yapan bir yapı ustası gibi, düzeltmeye çalışıyor bozuk gördüklerini.

Edebiyata hikâye yazmakla başlayan Oktay Akbal, 1956 yılından bu yana, fıkra yazarlığını da sürdürüyor. Ama, kendi deyimiyle «Fıkralara edebiyatı da sokmaya çalışarak».

— Hergün yazıyorum, fıkra yazarlığı çok zamanımı alıyor. Güncel sorunlar yanında, edebiyat yazıları da yazıyorum. Bunları, öykülere benzer, öykücükler biçiminde yazıyorum. Bu tür, bu sene iki kitabım çıkacak... Her gün yazdığım için birikiyor kendiliğinden. Roman yazsam, ciltler dolusu roman olacaktı. Fıkralarımı, gazeteciliğin istediği türde değil, kendi istediğim gibi yazdım ve okuyucu da bunu benimsedi. Bu da benim için sürekli edebiyat çalışması oluyor.

Güncel olaylarla ilgili yazılarımı bir araya getirmeyi hiç düşünmemiştim. Baktım ki, o yazılar da zaman geçince, belgesel bir değer kazandı; çağın bir tanığı olarak gelecekte yararlı olacak. Şimdi bunları da «Tanığın Bir Tanığı»

adlı kalın bir kitapta, tarihleriyle yayınlayacağım.

Bunları İstanbul'da, Kireçburnu'nda, Boğaz'a ta Karadeniz'in başlangıç noktasına kadar uzanan görünüme egemen bir apartıman katında konuşuyorum Akbal'la. Sarıyer, Kavaklar, Tellibaba türbesi, inişli çıkışlı tepeler ve Boğaz'ın Anadolu yakasında, Anadolu Kavağı, Yuşa tepesi, hep bu manzaranın içinde. Akbal, yeni taşındığı bu yerde, güneşin Yuşa tepesinden doğup yükselişini seyretmiş birkaç kez. Bu erken uyanış, şairin bir görünümü seyretmek isteğiyle birlikte, erken kalkıp günlük çalışmaya erken başlamak durumunu da koyuyor ortaya. Binanın hemen yakınında, Meteoroloji istasyonunun çamlığı, aşağıda yük gemileri, Sarıyer'e doğru bütün limanı dolduracak kadar çok, Tamir sesleri geliyor, kıyıda denize dalıp çıkanlar, iki yanlı gelip geçen gemiler. Binanın bahçesinde kazılan bir kuyunun başında, sıcakta terlemiş işçiler.

Günlerden 15 Temmuz Perşembe. Oktay Akbal'ın oturduğu apartımanın üst ve alt katlarına, yazlığına, Suudi Arabistan Kralı'nın amcaoğlu Prens Abdülaziz gelecek. Doksanlık Prens, doksan kişilik haremi ve bakıcılarıyla birlikte. Türkçe konuşan bir Arap, bahçenin düzeltilmesine yardım ediyor ve heyecanla, efendilerinin gelmesini bekliyor. Yazı Boğaz'ın bu köşesinde geçirecek olan prens ve yanındakilerin gürültülerinden, Oktay Akbal, bu sakin köşede sürdürdüğü sakin yaşamı yitirmez inşallah.

Oktay Akbal, roman ve hikâyelerinin çoğunu, anı biçiminde yazar. En son çalışması «Düş Ekmeği» adlı bir roman. Daktilo edilmesi tamamlanıyor. Romanın içeriği şu: 1940 senesinde geçiyor olay. Bir lise öğrencisinin dünyasını, o günün gerçekleri açısından yansıtıyor. Bö-

lüm bölüm.

— Ben, diyor Akbal, küçük yaştan beri, devamlı günce tuttum. 1940'larda da yazmışım, iki cümle ama, okuyunca hatırlanıyor. Not defterimde, özel çevre, sınıftaki, mahalledeki arkadaşlar. Roman kahramanı da, az çok bana benziyor. Ekmeklerin zor bulunduğu zamandı o yıllar.

Romanın daktilo edilmiş sayfalarına bakıyorum. Bölüm başlarında hep tarihler.

Romanın en son yazılan satırlarını kopya ediyorum: «Yalnızdım, sağım da, solum da, arkam da, önüm de boş. İncecik bir yağmur düşüyor. Ne oyun, ne arkadaşlar, ne de ben. Soyut bir evrendeyim. Zaman dışı bir yerde. Arada bir böyle olurum, kendimin tadını çıkarırım, çevremin, nerdeyse yaşamın. Onyedi yaşındayım şimdi. Çocukluktan çıktım. Gençliğimin ilk yılları, durup bakıyorum, ileriye, gelecek zamana. Sisli bir ufuk, hayalet gibi birtakım gölgeler. Gelecekteki yılların içinden sıyrılıp, elle tutulur birer nesne, birer varlık olacak onlar... Evet her insan bir simgedir, bir anlamı vardır çevremizdeki kişilerin, bize kattıkları değer kadar.»

Bunlar romandan. Bir de, Akbal'ın, ertesi gün Cumhuriyet'te çıkacak fıkrasının son cümlesini alıyorum, son çalışmalarından olduğu için. Şöyle bitiyor «TBMM'de Birkaç Saat» başlıklı fıkrası: «Yeni bir Meclis, yeni bir senato gerek, yeni, yepyeni temsilcilerle. Ancak o zaman taze kan gelir, bir canlılık, bir güç, bir anlam kazanır, ulusta da güven yaratır bu çatı altındakiler...»

Konuşmalarımız, daha önce çıkmış yapıtları üzerine kayıyor. Özellikle, anı biçiminde roman yazmasının tepkilerini konuşuyoruz. «Ben, hayatta, yaşanmış olan şeyleri, herkesin bunu ben de yaşadım diyeceğim bir anlama, bir bi-

çime kavuşturarak vermek istiyorum. Örneğin, otobiyografik roman dediler «İnsan Bir Ormandır» romanıma. Bu, eleştiricilerin kolay yorumlama yöntemidir.

Bence, en büyük yazarların romanları da otobiyografik öğelere dayanır. Stendhal'in bile romanlarında gençliğinin izleri var. Kimi bunun dışına çıkar, kimi gerek görmez. Olaylar da geçmiş olaylardır. «Kırmızı ve Siyah» romanını bir gazete haberinden geliştirmiştir.

Benim yazmış olduğum hikâye ve romanlarda da benden izler var. Ama, romandaki kahraman ben değilim. Anı başka, roman başkadır çünkü.

Ne yazsam, benim başımdan geçmiş sayıyor okuyucular. Meselâ «İnsan Bir Ormandır»da roman kahramanının oğlu, İsveç'e gitmek heveslisidir çocukluğunda. Geçen yıl İsveç'e gitmiştim, o sıralarda bir okuyucu «İsveç'e oğlunuzu mu görmeye gittiniz?» diye sordu.

— Bitmek üzere olan «Düş Ekmeği» romanından başka çalışmaların?

— «Tanıklar» diye bir romana başladım, yeni daha. Bir de «Ağustos Yağmuru» diye bir roman çalışması içindeyim. Bir insanın yaşamındaki değişik Ağustosların anlatımı. Bir de hikâye kitabı hazırlıyorum. Adı «İlk Yaz Evrimi», son hikâyelerimden oluşacak. Bu kitabın içinde, 1940'larda yazıp da yayınlamadığım ilk gençlik hikâyelerim de yer alacak. «20 Yaş Öyküleri» diye ayrı bölümde. Tükenmiş kitaplarımın yeni baskıları da bu çalışmalarımın içinde.

— Sayın Akbal, son zamanlarda sanat ve edebiyat yaşamımızda klikleşmeler konusunda tartışmalar yoğunlaştı. Ne diyorsunuz buna?

— Ben akımlara, gruplaşmalara, hiçbir zaman inanmam. Sanat çalışması bir yaratmadır. Tek başına yapılan yaratma. Karşı savlar da

var. Tiyatroda, romanda, topluluk halinde yapıt hazırlanır diyorlar ve yapıyorlar. Bunlar, bence röportaj ve inceleme niteliğindeki çalışmalarda olabilir. Bence, edebiyat yapıtı, bireysel bir eylemdir. Bir sanat ve edebiyat akımında pek çok ad yer alır, içlerinden bir iki tanesi kalır. Gerçek özgünlüğü, değeri, yaratıcılığı olan insanlardır bunlar.

Klikleşmeler, belli bir süre okuyucuyu yanıltabilir, ama, sonuç vermez. Klikleşmeler edebiyata hava yaratır, okurda merak uyandırır belli bir süre için, o kadar.

Daha sonra, eski günlerde not düşülmüş anıların küçük defterlerinden, o günlerde çekilmiş fotoğraflardan konuşuyoruz. Yaşamı, geçmişteki anılarla birlikte sürdürürken, bunlardan bugün için yararlanmak eğilimindeki Oktay Akbal'ın 1940'ta, arkadaşlarıyla çekilmiş fotoğraflarına bakıyorum. Çizgiler aynı ama, değişme var yüzde. Hangimizde yok ki? Fıkra yazarlığı, edebiyat çalışmaları, yoğun düşünmeyi ve didinmeyi gerektirdiğinden, Akbal'ı, görünümü görkemli, rahat ve yazın bu kavurucu sıcaklarında, uygar dünyanın ortasındaki «Muhteşem şehir İstanbul'da» suların zaman zaman akıp, zaman zaman kesildiği apartıman katında, kendi sanat dünyasıyla başbaşa bırakarak ayrılıyorum.

MELİH CEVDET ANDAY

Şimdi, yakında da kalmış olsa, geçmiş bir zaman kesitinde, Melih Cevdet Anday'la konuştum. 26 Mayıs 1976 günü sabahı, saat 10,30-12 arası, Moda'da Devriye sokakta, 34 numaralı biraz eski biçim bir yapının üçüncü katında. Deniz karşıda, kıyıya yakın yerde, kımıltısız Marmara'da, kum taşıyan mavnalar demir atmış. Pencereden dışarı bakınca —bakılmadan da olmuyor zaten— yaşamın tatlılığını duyuyor insan.

Yaşamak çok güzel şey doğrusu/Üstelik hava da güzelse/Hele gücün kuvetin yerindeyse,/ Elin ekmek tutmuşsa bir de/Hele tertemizse gönlün/Hele kar gibiyse alnın/Yani kendinden korkmuyorsan/Kimseden korkmuyorsan dünyada/Dostuna güveniyorsan/İyi günler bekliyorsan hele/İyi günlere inanıyorsan/Üstelik hava da güzelse/Yaşamak güzel şey...

Yaşamanın güzelliğini, sadece, dizelerinde değil, yaşamında da belirler Anday. Hep düşünerek, hep araştırarak, hep tartışarak. Bir konu açılınca, öyle yalınkat geçiştiremez insan Anday'la konuşurken, sorular sorar karşısındakine. Bunu bildiğim için «Şimdi ne yapıyorlar?» adına ben soruyorum ona.

— Şu anda, çalışma masanın üstünde, yazılmakta olan hangi şiir ya da hangi makale var?

— Yeni bitirdiğim bir makalenin son satırları şöyle: «Prof. Yalçıntaş'ın, hem komünist hem kapitalist ülkelere özgü saydığı «Maddeci»

görüş ise, işte, Başbakan Yardımcısı Erbakan'ın, bizim okullardan materyalisttir diye kaldırmak istediği derslerle elde edilen doğaya egemen olma gücüdür.»

Melih Cevdet Anday şairdir, böyle girmişti yazın yaşamına, Garip akımıyla. Şiirimizde bir patlamaydı Garip akımı. Anday'ın bugün otuzu aşkın yapıtları arasında, şiir kitapları, piyesler, romanlar, incelemeler, denemeler, çeviriler var. Üstelik bugün, Yeditepe 1976 yılı şiir ödülünü de kazanmıştı, akşama tören var. Sorum şiir çalışmaları üzerine, yanıtı da şöyle:

— «Teknenin Ölümü» adındaki son şiir kitabımın I. bölümü yedişer mısralık üçer kıtadan kurulu. Bu şiirler için bulduğum biçim uygulaması, güçlük çıkaran bir biçimdir. Ama güçlük bana, çalışmamda bir şevk verir, bir çalışma tadıdır bu benim için.

O güçlükleri yenmek için çalışırken, bakarım ki, şiir kendiliğinden ortaya çıkar... Şiiri yaratmanın yolu, direkt bir yol değil benim kanımca. Sanki başka bir şiire uğraşırken, şiir yan yoldan ortaya çıkıverir demek istiyorum. Onun için de, beni uğraştıran teknik zorluk çok zamanımı alırsa daha memnun oluyorum.

Bu anda, dışardan, denizden çatana sesleri geliyor, odanın açık penceresinden konuşmalarımızla doğa kucaklaşıyor sanki. Anday sürdürüyor konuşmasını: «İşte bu bakımdan, demin bahsettiğim o şiirler gibi daha 10 kadar şiir yazmak istiyorum. Bunları da 9-11 heceli mısralardan sonra 13 ve 6 heceli mısrayla bağlıyorum. Bu hece sayılarının değişmesinden, bir çeşit çok seslilik çıkarmayı arıyorum.»

Bu şiirlerden bir dize, bir beyit istiyorum yazıma koymak için. «Olmaz, diyor, şiir en son biçimini aldıktan sonra, ancak çıkabilir ortaya.» Konuşmalarımız, başka konulara kayıyor kendiliğinden. Anday, bizde otokritik denen

şeyin hiç olmadığından yakınıyor. «Milletler kendi kendilerini, insanlar kendi kendilerini eleştirmeli durmadan. Bir hesaplaşmadır bu. Başka milletlerde sanatçılar, kendi milletlerini eleştirirler, acı ve sert biçimde. Bir de «Geri bırakılmışız» sözü bizde, suçu başkalarına yüklemeye yönelik, oysa kendimizde bunun suçu.»

Karşı karşıya oturup bunları konuştuğumuz, iç içe iki odanın duvarlarında modern resimler, ve kitaplar kitaplar... Ayrıca, eski ilaç şişeleri ve eski anahtarlar kolleksiyonları. Kendi kendime anlam vermeye çalıştım Anday'ın bu tutkusuna. Önce, içi boş, küçüklü büyüklü renkli ilaç şişelerini ele alalım. Bu renkli şişeler, onun renkli iç dünyasının bir yansıması gibi geldi bana. İlaç sağlık için değil mi? Anday da, şiirleri, romanları, piyesleri, eleştirmeleri ve denemeleriyle, insanlara ilaç sunmuyor mu kafa sağlıkları için.

Sonra, eskimiş, hatta biraz biçim değiştirmiş boy boy anahtarlar, insan kafasının ve ruhunun kapalı kapıları, birgün tümden açılacağı umudunu vermiyor mu insana? Veriyor.

Konu dönüp dolaşıp, son yazdıklarına, yazmak istediklerine geliyor. Aklında, Teknenin Ölümü'nün ikinci kitabı var hep. «Önümüzdeki yıl çıkaracağım şiir kitabında, yeni konular da bulunacak.» Sonra bir kalın defter getiriyor çalışma masasından. İçi notlarla dolu. Bu defterin son yazılmış yapraklarından bazı notları okuyorum. «Şair olmak için yaşlanmak gerek diye düşündüm.» Karşı sayfada da şunlar: «İmgeler üzerinde uzun uzun çalıştım. Belli bir imgeyi anlatan sözü bir kâğıdın başına yazdım. Sonra onun esinlediği, çağırdığı yeni imgelere geçtim. Böyle ilerledikçe olağanüstü bir dünya çıkıyordu, ama bu şiir değildi. Şiirin ortaya çıkması için, bunların kimini alıp, kimini bırakmak gerekir. Hangi ölçüye göre? İşte o kişidir.

Bir örnek:

Her yaneden ayağına altun akıp gelir
Eşcarı bar himmet umar Cuyibardan

Bâki'nin bu beyti yeni zamanlarda çok beğenilmişti. 16. yüzyılda da aynı ilgiyi görmüş müdür bilmem. Ancak bu beytin modern beğeniye uyan yanı, hep, ilk mısraı olmuştur. Hatta, ikinci mısra çoğu zaman atılırdı okunurken. Divan şairi, şiirini düz yazı mantığına uydurmak zorundaydı. Ama Karacaoğlan'ın: «Cehennem yerinde hiç ateş yoktur/Herkes ateşini kendi götürür» dizeleri Bâki'nin yürüttüğü mantığa uyuyor.»

Bu kalın deftere düştüğü notlardan da anlıyorum ki kafası hiç durmuyor Anday'ın. Yani dinlenmiyor. Dinlenmeyen bir beynin sahibi de dinlenemez Melih Cevdet gibi. Konuşur, tartışır, düş kurar, yazar. Ve işte yaşam bu. Zamanı boş geçirmemek. Bazan uykularımızda bile rüyalarla yaşamaz mıyız?

Sorular ve cevaplar:

— Yeni bir roman,

— Yeni olacak bir piyes?

— Olacak. Piyeslerim oynanmasa da yazacağım.

— Daha başka?

— Önce bu akşamki ödül törenine, sonra birkaç gün sonra çıkacağım güney yolculuğuna hazırlanıyorum.

Ve aynı günün akşamı, saat 16.15, Cağaloğlu'nda, Gazeteciler Cemiyeti kitaplığında seçkin bir sanatçı topluluğunun katıldığı törenle, Melih Cevdet Anday'a Yeditepe Şiir ödülü veriliyor. Bir plaket. O da, kendisi için yapılan konuşmalardan sonra ayağa kalkıyor, sevinçli ve heyecanlı «Hayatımın en mutlu günlerinden biri bugün» diyor. Saat 16.50.

Ve törende, Anday'ın kişiliği belirtilirken, konuşmacı şu dizeleri okuyor:

Ah yalnızlığın gömük kapıları/Aysız ay ışığı gibiydim/...

Bense Tanrı gibi, değişmiyorum/Donmuş kalmışım gözleri açık yontumda/Benim nemsin doğa?

HALDUN TANER

— Şu sıralarda, yeni bir hikâye kitabı hazırlıyorum. Yeni hikâyeler yazıyorum. Sonbaharda çıkacak. Boş vaktim oldukça da götürmeye çalıştığım bir romanım var. Ama, tiyatro çalışmam hiç yok.

Marmara'ya bakan Mühürdar'daki evinde, Haldun Taner, böyle başladı söze. «Keşanlı Ali Destanı», «Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım», «Sersem Kocanın Kurnaz Karısı» oyunlarının yazarı Haldun Taner'in artık oyun yazmaması, gerçekten Türk tiyatrosu için bir kayıptır. Hem de büyük bir kayıp. Bu nedenle, «Ama çalışmam hiç yok» dediği zaman irkildim.

— Neden? diye sordum.

— Şundan: Ben, bir oyun yazarının en büyük iki pazarı olan Devlet ve Şehir tiyatrolarına eser göndermek hevesini duymuyorum. Bu iki kapıyı kendim kapattığıma göre geriye özel tiyatrolar kalıyor. Şimdi, bir oyun yazarı olarak, size, yürekten sorayım: Özel tiyatrolarımızın bugünkü durumları içinde, onlara vereceğimiz bir oyunun, en az % 50 eksilmeden oynanabileceğine inanıyor musunuz? Ben inanmıyorum.

Oyun yazmaya başladığımız zamanlar, ilk oyunlarımızın acemiliği, ünlü oyuncuların ustalığı ile dengelenirdi. Bu da bizi yüreklendirirdi. Daha sonra, iyiye yakın oyunlar yazdığımız zaman, büyük sanatçılar, bunları, büsbütün uçururlardı. Bir Gülriz Sururi'siz, Engin'siz,

Genco'suz, Semiha'sız «Keşanlı Ali», bir Ulvi Uraz'sız «Gözlerimi Kaparım, Vazifemi Yaparım» yahut «Huzur Çıkmazı», bir Münir Özkul'suz «Sersem Kocanın Kurnaz Karısı», olanaksız, vardıkları yere varamazlardı. Kalbim bu büyük sanatçılara şükranla dolu. Beni oyun yazarlığına iten, yüreklendiren, onların candan sevgisi, benimle özdeşleşmeleri ve rollerine, kendi zengin yetenekleriyle yaptıkları katkıdan gelirdi. Bugün, bu heyecanı bana verecek bir ortam göremiyorum. Tam tersine, devlet tiyatroları genel müdürünün, bana takındığı düşmanca tavır, şehir tiyatrolarının bir koltuk kavgasına dönüşmüş son gelişmeleri, bu büyük kadrolu iki kaynağı da benim için çekici yapmaktan çok uzak.

— Yazarlığa nasıl başlamıştınız?

— Hikâye ile. Yaşamımın bu döneminde, yine, hikâyeye ve romana dönmeyi, bundan dolayı düşünüyor ve çekici buluyorum. Artık tiyatroyla, tek küçük ilişkim, kuruluşunda payım olan Devekuşu Kabare Tiyatrosundaki dramaturgluğumdur.

— Son hikâyeniz nedir?

— Bir değil, birkaçını birden yazıyorum. Adını, konusunu, yazmadan açıklamayayım.

— Daha başka çalışmalarınız?

— Devekuşu Kabare Tiyatrosu, 1977'de 10. yılına basıyor. Bunu, çok değişik biçimde, yeni atılımlarla karşılamak istiyoruz. Bir küçük kitapçık çıkaracağız. Oynadığımız oyunların en beğenilen sahnelerinden seçilmiş bir potpori sunacağız. Genç, yetenekler arasında bir kabare skeçi yarışması düzenleyeceğiz. Fuayemizde, on yıllık geçmişimizin başarılı oyunlarının resimlerini, afişlerini, program dergilerini, Türk ve yabancı uzmanların eleştirilerini, yabancı basında çok sözü edilen Devekuşu'nun oralarda nasıl değerlendirildiğini sergileyeceğiz. Bu

da, yeni buluşlar getiren, edebi olmasa da yaratıcı bir faaliyettir kuşkusuz.

— Konuşmamızın başında, bir roman yazdığınızdan söz ediyordunuz?

— İki roman. Biri alışık olunan tekniğin dışına çıkmayan ve İkinci Dünya Savaşı sonlarında geçen bir konuyu yansıtıyor. Öbürü, alışılmışın dışında bir roman. Bu iki roman âdeta bitmesin duygusuyla, düşüne düşüne, tadını çıkara çıkara, kendim için yazıyorum. Belki, hiç yayınlanmasa bile olur.

Ben romancılığı, bir rutin iş sayanları tutmuyorum. Yazın plajda ellerden düşmesin diye yazılmış, yahut herkes okuduğu için ille de okunması gerektiği sanılan moda bir yapıt olarak görmüyorum romanı.

Roman, yazarına olanca özgürlüğü ve olanakları sağlayan bir tür olduğu için, yepyeni, taptaze bir açıyı dile getirdiği için seviyorum.

— Tiyatro bunu yapmıyor muydu?

— Tabii, yapıyor da, şu farkı gözönünde tutmak zorundayız. Tiyatro türü gereği, seyirciyi daima hesaba katmak durumundadır. Bir bakıma tiyatro, bir indirgenmedir, karmaşığı sadeleştirmedir, olayın gerilimini yoğunlaştırmadır.

Bununla, tiyatro yazarlığını, roman yazarlığından daha küçük gördüğüm anlaşılmasın. Sadece, bu türün kendine özgü kalıpları olduğunu söylemek istiyorum. Roman ve hikâye, size, seyirci tutar mı, tutmaz mı kaygısı olmaksızın, yalnız sizin dalga uzunluğunuzdaki beş on okuyucuyla bir ortaklık sağlasa bile yeter. Roman ve hikâye yazarken, kalemimi daha özgür hissediyorum. Başka bir deyimle, söylemeye değer bulduğum şeyleri, bütün ayrıntılarıyla, ne dramaturji kuramlarına, ne günün gereklerine uymaksızın, yazabiliyorum. Özellikle gönlüme göre yazıyorum. Kimseyi takmadan,

edebi heyetlerle tartışmadan, genel müdürlerin çelmesini yemeden, kabasofu değerlendirmelerin zırvasını dikkate almadan, aktörlerin, rejisörlerin özel kaprislerine taraf olmadan...

— Böyle bir roman veya hikâye kitabını kim basar?

— Haklısınız, yayınevleri, basılır basılmaz hemen kapışılan soydan, üşengeç beyinleri fazla yormadan, akıcı bir düzeyde, basma kalıp, yapıtları yeğliyorlar. Çünkü bunlar satılıyor.

— Kapalı olan iki pazarın kapıları açılır ve bu iki kurul, dünyadaki örnekleri gibi, nesnel değer yargılarına dayanılaark yönetilirse, siz, tekrar oyun yazmaya yönelir misiniz?

— Neden olmasın. Bütün bu sakıncalarına karşın, tiyatro yazmanın keyfi bambaşkadır. Çünkü onda da kollektif bir yaratma çabası vardır. Bu da insana ayrı bir yaşantı verir. Fakat ben, normal koşullara kavuşamayacağımız inancındayım. Bir örnek vereyim: On dile çevrilen, İngiltere'de, Lübnan'da, Almanya'da, Çekoslovakya'da oynanan «Keşanlı Ali Destanı», kendi ülkemin devlet tiyatrosunda oynatılmadı. Şehir tiyatrolarına gelince, son tüzüğü, Belediye Başkanının büyük bir gafı olarak görmekteyim.

İşe başlarken, büyük bir haksızlığı düzelterek, Muhsin Ertuğrul'u törenlerle işbaşına getiren Belediye Başkanı, şimdi, birdenbire, onu, boşlukta bırakmıştır, istifaya zorlamıştır. Bu kadar tutarsız bir tutum, en güvendiğimiz çevrelerden gelirse, ilerisi için, kime umut bağlayacağız?

— Son zamanlarda yoğunlaşan ve tepkilere yol açan edebiyat ve sanatta klikleşmelere ne diyorsunuz?

— Edebiyatımızda, tekke geleneği yeni değildir. Üçbeş aydın, kafa kafaya verip de, ortak birtakım yargılara varınca, dışarda kalan-

ları her zaman hiçimsemişlerdir.

Fecri Ati'yi alalım: Şahabettin Süleyman beyin, sözüm ona bilimsel ilkelerle ortaya çıkardığı yapıtları, birer kavanoz cenini olmaktan ileriye gidememişken, zamanında kafadaşları tarafından kimbilir ne kadar övülüp alkışlanmıştı. Bu tekke, örneğin, belki basit, belki yarı aydın, Şahabettin Süleyman silindi gitti. Ama Hüseyin Rahmi verdiği yapıtlarla edebiyat tarihimizin büyük bir boşluğunu dolduran bir sanatçı olarak hâlâ duruyor.

Tekkelerin değer yargıları, her zaman, kaba sofuca, yan tutucu olur. Onun için de zaman sınavına dayanamaz. Sağduyusu olan, yaratıcı gücü olan bir Yakup Kadri bir Refik Halid, işte bundan ötürü tekkeden ayrılırlar ve asıl kişiliklerini de bundan ötürü bulurlar.

Zamanımızda da böyle tekkeler vardı. Örneğin sevgili Kemal Tahir'in, sevgili Sabahattin Eyüboğlu'nun da bir tekkesi vardı. Paris'te bir tekke var: Şeyhi Abidin Dino.

Edebiyat dergilerinin çoğu kendi başına birer tekkedir. Başka tekkedenseniz, sizin tekkeniz ve derginiz, onlara saldırır, onlar da «Bizden olmayan bize karşıdır» fetvasınca, size ver_ yansın ederler. Bu arada vay yalnızlara.

Aslında, yorum gücüyle, yaratıcı olmayan, hiçbir yazar, ölümsüzleştirilemez. Zamanın sınavı diye, amansız bir sınav vardır. Gürültü, patırdı uçar gider, moda sloganlar yerini başkasına bırakır. Siyasi gusto, gelişir, oluşur, gerçek bir sanatçı, bir zaman için üstü küllenmiş, ikinci plana da atılmış olsa, bütün bu toz duman ortasından, ışıl ışıl ortaya çıkar.

Siz Bilginer, sosyalist ülkelerden bir geziden döndünüz. Yayınevlerinde, tiyatrolarında dünya şaheserlerinin, birinci planı işgal etmeleri bir raslantı olmasa gerek.

OĞUZ ATAY

— Son günlerde «Oyunlarda Yaşayanlar» adlı bir oyun bitirdim. Bu bir acıklı güldürüdür. Devlet tiyatrolarına verdim, cevap bekliyorum.

«Tehlikeli Oyunlar», «Korkuyu Bekleyenler» ve «Bir Bilim Adamının Romanı» gibi yapıtların yazarı Oğuz Atay, son günlerin çalışması arasında bir de piyes yazmış. Devlet Mühendislik ve Mimarlık okulundaki Doçentlik, öteki sanat çalışmaları arasında, bir de piyes yazması, önemli bir olaydır kuşkusuz. Yeniköy sırtlarında, aşağıya doğru sıralanıp inen evlerin damları üzerinden Boğazın durgun sularına baka baka başladığımız söyleşimizde, ilk önce piyesinden söz etti Oğuz Atay. Ağustosun ortasında, bir yarı bulutlu gökyüzü, rüzgârlı hava, İstanbul'a adeta, sonbaharı haber veriyordu.

Oğuz Atay'dan, piyesin içeriğini sordum.

— Oyunlarla Yaşayanlar'da, oyun içinde oyun teması var, dedi. Oyun yazarlığına heves eden bir emeklinin tiyatro oyuncuları arasındaki yaşamı. Bu işe, belirli bir yaştan sonra özendiği için —Bu arada ailesiyle çatışması da var— acıklı güldürü dedim. Tabii, güldürü öğesi de var içinde. Geç kaldığını hisseden bir adamın acıklı güldürüsü de var.

Bir yandan, birkaç oyunu belli başlı tiyatrolarda oynamış piyes yazarları bile, oyun yazmayı bırakıp roman yazmaya yönelirken, Oğuz Atay'ın, bir de piyes yazması ilgimi çekti.

— Neden tiyatro?

— Ali Poyrazoğlu, benim, Tehlikeli Oyunlar adlı romanımı okumuş ve bir oyun yazarsam, oynamak istediğini söylemişti. Fakat, gerçekleşmedi bu. Ben de üstelemedim. Sonra, başka bir özel tiyatroyla da temas ettim. Ama özel tiyatrolarda maddi endişelerin, belki haklı olarak önde gelmesi yüzünden, bu girişimi de gerçekleştiremedim. Oyunun değişik oluşu, batıda, öncü yazarlara karşı anlayışlı olan özel tiyatroların, nedense, bu değişiklik yerli bir yazarda görülünce, aynı anlayışı göstermemeleri beni şaşırtıyor. Nedense, yetkililer, ancak, alıştıkları tarzda değişiklik istiyor.

Bu arada, şunu da belirteyim, tiyatronun, zor bir sanat dalı olduğuna inanıyorum. Ama gene inanıyorum ki, bir oyunun, gerçekliği, inandırıcılığı gibi özellikleri o oyun belirli bir düzeydeyse ancak oynanmakla anlaşılır. Ayrıca ben, Türk seyircisinin ençok kendi yazarlarını benimseyeceğine inanıyorum. Tiyatronun, bu bakımdan öteki sanat dallarından farklı olduğunu düşünüyorum. Türk oyuncusu da, bütün hayatını geçirdiği, her an içinde yaşadığı, kendi insanını canlandırabilir bence, Devletin de Türk tiyatrosuna, bu açıdan bakması gerektiği inancındayım.

— Kuşkusuz, çalışmalarınız yalnız bu kadar değil.

— Son günlerde, bir hikâye yazdım. Bir de uzun hikâyeyi tasarladım ve yazmaya başladım bile.

Kısa hikâye, bir rüya. Düşünen ve sorunlarını çözmeye çalışan, alışılmamış bir durumda yaşayan bir hikâyecinin öyküsü bu. Bir bakıma da, bir yabancılaşmanın yaşantısı.

Hikâyenin, son sözlerini, aynen, aşağıya alıyorum: «...nerede bulunduğumu nasıl anlatayım? Bu sorun da beni düşündürüyor, ama ge-

ne de ona yazmak, hep onun için yazmak, ona durmadan anlatmak, nerede olduğumu bildirmek istiyorum. Ben buradayım sevgili okuyucum, sen neredesin?»

— Büyük hikâyenin adını «Eylembilim» olarak düşündüm. Bir öğretim üyesinin, yalnız yaşantıdan başlayarak ilişki kurduğu öğrencileriyle kendini, bir eylemin içinde bulmasını anlatıyor. Bulunduğu yere gelinceye kadar yükselmek için, sadece, geçerli olanı yapmış şimdiye kadar. Ama, nedense «Eylembilim»i dürüst olarak yaşamak istiyor.

Söyleşimiz, hep soru-cevap şeklinde sürmüyor. Arada bir, sormayı ve cevaplamayı bir yana bırakıp, dertleşiyoruz da. Her şeyden. Sanattan, Türkiye'nin durumundan, aydınların, sanatçıların birbirlerinden kopuk yaşamından. Sonra gene, sorulara dönüyorum.

— Bu arada roman çalışmalarınız ne durumda?

— Roman çalışmalarım, henüz, araştırma döneminde. Çünkü uzun bir roman dizisi düşünüyorum şimdi. Ülkenin, geçmişini, bugününü, belki de geleceğini karmaşık bir biçimde yansıtmak istiyorum. Bunu yaparken, temayı Devlet, İnsan ve Toplum açılarından işlemek niyetindeyim. Temaya, belki de «Türkiye'nin ruhu» denilebilir, kısaca.

Bu temaya, çeşitli yollardan ve görünüşlerden yaklaşmak istiyorum. Bu çalışmamın, aynı zamanda, bir araştırma işi olduğunu düşünüyorum. İnsanımızın büyük bir potansiyel gücü olduğuna inandığım için, henüz, bütün yönleriyle kavrandığını sanmadığım bir gücün romanını yazmak istiyorum.

Bu dizi üç kitap: DEVLET - İNSAN ve TOPLUM.

Her kitabın ayrı bir konusu olmasını düşünmüyorum. Aralarında organik bir bağın sağ-

lanmasına çalışacağım.

— Biliyorsunuz, son zamanlarda sanatta (ya da sanat yoluyla) devrimcilik yapmak konusu tartışılıyor. Size göre, herhangi bir sanat yapıtının önüne bir devrimci sıfatı konması yetiyor mu o yapıtın sanat değerini ispatlamaya?..

— Hiç yetmiyor. Her zaman yazdığım şeylerde bunu belirtmeye çalıştım. Romanı, hikâyeyi, tiyatroyu bir esnaflık olarak benimseyenler bile, son zamanlarda sanatın başına bir devrimci sıfatının getirilmesinin, artık, yetmeyeceğini anlamış görünüyorlar. Ama bana kalırsa, bu sadece, bir görüntü. Bu yeni akımın geçerliliğini hissettikleri için, bunu da, kimseye kaptırmamak niyetindeler galiba. Sanat gerekliyse, onu da biz yaparız diyorlar. «Şimdiye kadar devrimciliği, nasıl, kimseye kaptırmamışsak, bunu da kaptırmayız.» Ama, inanıyorum ki Bülent Ecevit'in dediği gibi, politikacılarımız, nasıl insanımızın gerisinde kalmaya başladıysa, onlar da geride kalacaktır. İnsanımız, artık, gerçeği, gerçek olmayandan ayıracaktır.

Özellikle, tiyatroda toplu yazarların ortaya çıkışı gibi, anlaşılmaz davranışlar görülüyor. Divan Şairi Galip sanıyorum, şu dizeleriyle, bunlara en iyi cevabı vermiştir: «Zannetme ki şöyle böyle bir söz/Gel sen dahi söyle böyle bir söz.»

Söyleşimiz, klikleşme konusuna kayıyor. Bugüne değin «Şimdi ne yapıyorlar?» yazı dizisi için konuştuklarım gibi, Oğuz Atay da bu konuda sert tepki gösterdi soruma. Hatta «Tam benim yakındığım konuları soruyorsun» diye başladı yanıtına.

Yazar, kendi sanatına güvenemediği ölçüde bu çetenin içinde güvenlik arar. Halka doğruyu söyleme iddiasında olanlar, onlara, güncel başarılar sağlayacak küçük hesaplar peşinde koşarlarsa önce halkın karşısında saygınlıkla-

rını yitirirler. Sanatçının vazgeçilmez bir tutkusu saydığım özgürlüğü, böyle küçük çeteler içinde yitirmeyi hiç anlamıyorum.

Tabii, bu da bir beceri sorunudur. Saygı duymadığınız bir kimseye üstad demek, ikide birde satırları yersiz övgülerle doldurmak belki çıkar sağlar, ama kolay bir iş de değildir. Ciğercinin kedisinin işi zordur doğrusu, her gün kuyruk sallamak.

Bunları, odada zaman zaman gezinerek söyleyen Oğuz Atay söyleyecekleri bitince «Biraz ağırca oldu değil mi?» dedi, ama, hemen arkasından ekledi: «Ama gerçek bu!»

Gerçeklerin çok az söylendiği günümüzde, insanlar gerçekleri ya da gerçek bildiklerini durmadan, her yerde, her zaman söylemeli diye geçiriyorum içimden. Sonra da, Yeniköy sırtlarında en üstte, öteki evlerden kopuk, ama çok sessiz bu apartıman katında, bu çok eski ve çok büyük kentte şehir suyunun ulaşamadığı, açılan kuyunun suyuyla yetinildiği ortamda, Oğuz Atay'ı çalışmalarıyla başbaşa bırakıyorum.

FAKİR BAYKURT

Fakir Baykurt'la, ilk tanışıklığımız 1945 yılında, Eskişehir'de, şair Ümit Yaşar Oğuzcan'ın babası rahmetli Lütfi Oğuzcan'ın yayınladığı «Türk'e Doğru» edebiyat dergisi sayfalarında başlar. Yöneticilerinden olduğum «Türk'e Doğru» dergisinde Baykurt'un «Fesleğen Kokuluma» adlı bir şiri çıkmıştı ilk kez. Sonra, şiiri bıraktı, hikâye ve roman dallarında sürdürdü çalışmalarını.

Ören'de, yazarlar ve sanatçıların oluşturduğu, Körfez Sahil Evleri Yapı Kooperatifi konutlarından birinin balkonunda, üstümüzde sabah güneşi, hemen yakınımızda deniz, çaylarımızı yudumlaya yudumlaya söyleşimize başladık Baykurt'la. 1976 yılının 22 Temmuz Perşembe günü, saat 8.30.

— Günde üç kez denize giriyorum, diyor Baykurt, şimdi ne yapıyorsun sorusuna karşılık. Ama, deniz, çalışmalarım için gerekli zamanın önemli bölümünü alıp götürüyor.

— Nedir son günlerin çalışması?

— Yılanların Öcü ve Irazcanın Dirliği romanlarım üçlü olacaktı. Üçüncüsünü de yazdım: Karaahmet.

Ben, notlar alarak çalışıyorum. Bu notlar çağrışımlar yaparak zaman içinde oluşuyor. Yılanların Öcü'nü 1957'de, Irazca'nın Dirliği'ni 1960'da yazdım. Karaahmet'i ise, 1962'de düşünmeye başlamışım, notlardan anlıyorum. Bunu 1967'nin 18 Mayısında tamamen yazıp bitirdim.

Karaahmet, daktilo ile yazılmış, sayfalar birbirine yapıştırılarak cilt haline getirilmiş.

— Bu bir taslaktır ama, son derece kaba bir yazmadır. Üzerinde kalemle çalışacağım. Üzerinde işlenmesi uzar, bir sene filan alır.

Bu üç roman bir bütün oluşturduğu için, sadece Karaahmet için değil, üç roman için de bir bütün tutarlılığı gerek. Bu bakımdan üçünü birden ele alacağım. Bu romanlarda bir aile var, Irazca ailesi. Bu aile Demokrat Parti'nin kurulduğu yıllarda ele alınıyor. Büyük baba seferberliğe katılmıştır. Ama, roman başladığında ölmüştür. Evin başkanlığı, büyükana Irazca'dadır. Oğul, gelin, torunlar var. Bunlar, şehre göçmek zorunda kalırlar. Irazca buna katılmaz. «Dostumla, düşmanımla bir arada kalacağım» der.

Üçüncü romanda, torun Karaahmet okur, büyür, gelişir. Babası ise, şehre gidince Nurcuların eline düşer, çocuğu İmam Hatip Okuluna vermek ister, ama çocuk laik okullara gitmekte direnir. Üniversite öğrencisi olur. Bu üçüncü roman, üniversite gençliğinin romanıdır. Karaahmet, üniversite öğrencisi olarak 1970'lerin olayları, çalkantıları içinde yer alır. Ve roman bittiği zaman cezaevindedir. Ankara'da, gecekondu yıkımına halkla birlikte engel olduğu için tutuklanmıştır.

Ayrıca, baba Nurcuların kucağındadır ama, anası sendikalı bir sağlık işçisidir.

Romanın son sözleri şunlar. Cezaevinde olan Karaahmet, radyodan, 18 Haziran olaylarının haberini dinlerken, şunları söylüyor: «Yürümeli, varana kadar.»

— Bu üçlü romanın üçüncüsüyle, köy-şehir bağlantısı da kurulmuş oluyor. Oysa, bir süre önce, köy romanı üzerine yapılan tartışmalarda, sizlere yönelik olarak «Şehir ve işçi romanı

da yazılmalı» deniliyordu, ne dersin?

— Köy romanı tartışması üstünkörü geçiyor. Biz, köy romanı yazanlar girmiyoruz buna. Aslında köy romanı yok, insan var. İnsan, şehirde yaşar, köyde yaşar, köy şehirden kopuk değildir. İlk romanımda, köy de var, şehir de var. Geçmişim, eğilimim de, bu tür romanlar yazmama etki yapıyor. Herkes neyi, nereyi iyi biliyorsa, orayı yazar. İşçi romanı yazmak bir yetki işi. Bir fabrika içinden, o yaşamla gelenler bunu yapmalı. Belki önümüzdeki yıllarda işçi hayatı sanatlaşacak. Ayrıca şehir sorunları da önemli, onu yazacak yeterli yazarlarımız var.

Roman toplumun hangi kesimini konu alırsa alsın, dolaylı ya da doğrudan bütün kesimlerine yararlı olur. Yani önde gelen kaygı roman yapabilmektir konuyu, bütün estetik tamlığı ile.

Baykurt'un elinde, Karaahmet'ten başka, bir yığın kâğıt daha var.

— Bu, diyor, daha önce yazdığım Fışkın adlı roman. Üzerinde işledim, son biçimini verdim. Okuduktan sonra sevmedim. Şimdi bunu yeniden yazacağım. Bu biçimde yazarak, bundaki büyük roman olanağını ziyan ettiğimi anladım.

Bir eski dönemde, daha DP'den önceki yıllarda işlenmiş bir suçtan cezaevine giren bir adam, çıktıktan sonra ayakkabı eskicisi oluyor. Bir kamyon bozması üzerine seyyar ev yaptırıyor, dolaşıyor. Ben bir yerde yerleşmem diyor, roman bir iki yerde Türkiye'nin topoğrafyasını veriyor. Yeniden işleyerek romanı üç boyutlu hale getireceğim.

Ören'in, uzak yakın çevresindeki köyleri dolaştığını, köy düğünlerini izlediğini, pazar yerlerinde, malını satan köylülerle hemen ahbaplık kurup söyleşide bulunduğunu duyduğum Fakir Baykurt; açıklamalarını şöyle sürdürü-

yor:

— Çalışmalarım bu kadar değil. Bir çocuk romanı yazdım, adı: Sakarca. Ferruh Doğan resimleyecek.

Şu anda zihnimdeki çalışma Cancık Yaylası romanı üzerindeki tasarım. Notlarını da aldım. Bir yaylada kazı yapan üniversite grubunun, halkla, doğayla hesaplaşması. Yabancıların yürüttüğü uzay çalışmalarıyla ilgililer de, halkın bugünkü durumlarıyla ilgileri, çok zayıf. Öğrenciler, üniversite öğretim üyelerinden daha ilerde, halkın sorunlarına el atmak istiyorlar, fakat güçleri yetmiyor.»

Bu roman için, bugüne kadar yapılmış olan (1934'de ilk) Eti yokuşu kazısının raporundan, son Keban gölü altı hüyüklerin kazısının raporuna kadar, kazıların raporunu okuyorum. Bir yandan da uzay çalışmalarını anlatan kitapları okuyorum. 9 Ağustosta da Toros yaylalarına gideceğim. Çocukluğumda gördüğüm Burdur yaylalarını tekrar göreceğim, roman için. Yani roman bu kadar genişleyen bir çalışma ve sorumluluk oluyor. Benim çalışmamda roman, hem genişliyor, hem zorlaşıyor. Topluma ve bireye, bir köşesinden bakmak, onun uzun yaşamından belirli bir kesiti vermek bana yetmiyor. Okura da yetmiyor. Belki hacimce değil ama, kapsam olarak çok boyutlu, geniş, özlü romanlar yazmak zorundayız.

Bir yandan kültürümüz, bir yandan insanlarımız, onların sorunları, bir yandan da okur, bizi buna zorluyor. Toplum da, okur da değişerek sanatçıyı aşmak üzeredir. Bu yüzden ben, son yıllarda, yazacağım romanların tasarlanmasına uzun zaman ayırıyorum. Okuyorum, uzun gezilere çıkıyorum. Tip, karakter ve dil araştırmaları yapıyorum.

— Dil konusunu biraz açıklar mısınız?

— Osmanlıcaya ve şehirde daralan Türkçe-

ye bir tepki olarak geliştirilmesi gereken yeni Türkçe kimi aydınlarımızca, sadece kelimecilik olarak anlaşılıyor. Sorun bu kadar basitse, kelime üretme yetiyor. Oysa Türkçe cümledir, sentakstır. Her duruma, her gereksinime göre, kuruluşu, vurgusu değişen cümleler kurmak zorundayız. Bu da, geniş halk kitlelerinin idrakinden ve dağarcığından gelecektir.

Sanata ve bilim çalışmalarına bu nitelikte bir dil gücü getirebildiğimiz zaman, Türk kültürü bambaşka bir yüceliğe çıkacaktır. Aydın, bilim adamları ve yöneticilerle halkın arasındaki kopukluğun giderilmesinde de, bu anlayışta bir Türkçe son derece yararlı olacaktır.

— Tekrar roman değerlendirmeleri hakkındaki açıklamanıza dönebilir miyiz?

— Tabii. Romanın yüklediği sorumluluktan söz ederken, şunu da sorabiliriz: Acaba bu yaklaşma biçiminde bir abartma var mıdır? Yani romana gereğinden fazla işler mi yüklüyoruz, önem mi veriyoruz. Hayır. Çünkü, roman 20. yüzyılın sonunda, bütün dünyada görevci bir çizgiye gelmiştir. İnsanları uyutmak için değil, uyandırmak için yazıldığı anlaşılmıştır. Bütün sanatların, bütün bilimlerin verimlerini, insanın toplumsal ve ruhsal durumuyla birlikte romana dökmenin, romanda kaynaştırmanın yolu açılmıştır.

— Son zamanlarda, klikleşmelerden yakınmalar çoğaldı. Bazıları kendi kliğinin sanatçısını var, kendi kliğinden olmayanı adeta yok sayıyor.

— Her zaman böyle olmuştur. Bildiğim kadarıyla, her sanat verimine gereken ilgiyi gösteren bir eleştirme tamlığı hiçbir zaman görülmemiş. Üstelik, bugün eleştirmenler, tek seçici ya da tek değerlendirici olmaktan çıkmıştır. Halkın bakışı, beğenisi harekete geçmiştir. Eleştirmenlerin bıraktığı boşluğu halk doldur-

maktadır.

Söz gelimi, ben, eleştirmenlerden, beni tatmin edici eleştiri almıyorum. Ama okurlardan beni beğenici, tatmin edici yankılar görüyorum. Hak yememek için, bir noktayı açıklamak gerekir: Eleştirme, zor ve çetin iştir. Geniş zaman ayırmak, çok yorulmak gerekir. Şu sırada, eleştirme yapan aydınlarımızdan hiçbiri bu olanaklara sahip değildir. Onları destekleyen kurumlar, enstitüler yoktur. Oysa bugün, tek başına bir enstitüyü gerektirecek şekilde çalışan yazarlarımız var. Türkiye'nin bütün sorunları gibi, kültür sorunları da birikmiş ve müzminleşmiştir.

Klikleşme konusunda karamsar değilim ama, sanatçı arkadaşların katıldığı tartışmalarda bir noktaya takılıyorum. Ölmüş ya da yaşayan sanatçılardan birini yüceltmek için, ötekileri batırmak, yok saymak gerekmez. Her sanatçının ayrı tadı, ayrı ağırlığı var. Zaten toplum ve insan geliştikçe teklerle yetinilmez.

SALÂH BİRSEL

Ören'deki Körfez sahil evlerinin, birinci blokunda, ikinci katta Salâh Birsel'in konutu. Denize karşı. Güneş, Ege'nin maviliğinde pırıl pırıl, hafif hafif bir rüzgâr. Kamışlar sallanıyor aşağıda.

Şimdi ne yapıyorsun diye sorsam, «Çalışıyorum» cevabını alacağım, biliyorum. Ören'deki yazar ve sanatçılarla öğretmenlerin oluşturduğu bu sitenin sakinleri, büyük şehirlerin gürültü ve karmaşıklığından kaçıyorlar, ama, yaptıkları hem dinlenmek, hem de dinlenerek çalışmak. Salâh Birsel de bunu yapıyor.

Çalışmalarının ayrıntılarına inmek istediğimi söylüyorum, o da sıralıyor:

«— Günlüklerimi sonbaharda yayınlayacağım. 1972-73-74-75 yıllarında yazdığım günlükler. Adı: «Kuşları Örtünmek» olacak. Haydar Haydar şiirimde bir dize vardı, adını oradan aldım.

Bir de deneme kitabım çıkacak. «Kurutulmuş Felsefe Bahçesi» bunun adı. Gene sonbaharda, «Şiirin İlkeleri» kitabının üçüncü baskısı yayınlanacak.

— Daha başka?

— Bir roman üzerinde düşünüyorum. Bu roman, bir dernekçi tipini anlatacak. Her dernekte, politikada vardır bu tip. Seçimi daima bunlar kazanır. Karşılarında, çok haklı ve kuvvetli muhalefet olsa bile.

Bu arada deneme yazmayı da sürdürüyorum tabii. En çok deneme üzerinde duruyorum. Be-

ni büyülüyor, deneme yazmaktan kendimi alıkoyamıyorum. Denemenin biri bitiyor, ötekine başlıyorum. Bunun nedeni şu: Bir deneme yaparken, deneme yazmadan önce yaptığım okumaları, yine sürdürüyorum. Ben bunlara, yan okuma diyorum. Bu yan okumalar, bazan, denemede bir tek tümce halinde yeralıyor. Kimi zaman da, onlarda yararlanacak birşey buluyorum. Ama bunları okurken başka deneme konuları kafama takılıyor. Onlar için fişler çıkarıyorum. Ve daha deneme bitmeden, öteki denemeye başlıyorum.

— Üzerinde düşündüğünüz roman hakkında, başka bir açıklamanız olacak mıydı?

— Roman çalışması ilerlerse, romanın günlüğünü tutmak istiyorum. Roman günlüğü şu: Kafamda oluşan şeyleri, günlüğe geçireceğim. Sonra, değişiklik olursa günlük, değişikliği gösterecek. Yani sanat eseri yaratılırken, onun bütün evrelerini, bütün çilelerini ayrıntılarıyla göstermeye çalışacağım. André Gide'nin «Kalpazanlar» romanının günlüğü var. Thomas Mann'ın «Doktor Faust» romanının da. İkisi de küçük küçük notlar. Romanın evrelerini tam anlatmaya gitmemişler. Romanı yazarken okudukları kitapların üzerinde durmuşlar. Kaynakları gösteriyor daha ziyade. André Gide, daha yaklaşıyor konuya. Yani tipleri nasıl yarattığını, romanın ne olduğunu, günlüğünde birbir anlatıyor.

— En son üzerinde çalıştığınız eserin son satırlarını okuyup almak isterim.

— Bitmedi, değişiyor. Bu denemede, Türkiye nasıl kalkınır konusunu işlemek istiyorum. Son aylarda Ahmet Mithat Efendi'nin «Avrupa'da bir Cevalan» ve Ahmet İhsan Tokgöz'ün «Avrupa'da Ne Gördüm» kitaplarını okudum. Cenap Şahabettin'in de «Avrupa Mektupları»yla, Ahmet Rasim'in «Romanya Mektupları»nı.

Bunlar, kitaplarında, az çok, Avrupa'da gördükleriyle Türkiye'deki durum hakkında bir karşılaştırma yapıyorlar. «Türkiye nasıl kalkınır?» denemesine, beni bu kitaplar itti.

Ahmet Mithat Efendi 1889 yılında dolaşmış Avrupayı. Aşağı yukarı 100 yıl önce. Türkiye'nin Avrupa karşısındaki geri kalmışlığına yakınıyor. Aradan yüzyıl geçtiği halde, durumda, hemen hemen hiçbir değişiklik olmadığı görülüyor.

Denemenin, daktilo ile yazılmış, satırların üzerinde ufak tefek düzeltmeler olan son sayfasını okuyorum. İşte, son satırlar:

— «Ahmet Mithat'a göre, yolculukların en tatlısı, serserice yapılan yolculuklardır. O, dünyada, en yararlı, en eğlenceli şeyin yolculuk olduğuna inanır. Yolculuklarda onun iki gözü çifte dürbün kesilirse, iki kulağı da ikili bir telefon alıcısına dönüşür. Burada dikkat isterim: Ahmet Mithat Efendi, Avrupa'yı görmeden, Avrupa'yı öğrenmiş biridir. O «Hasan Mellah», «Paris'te Bir Türk» gibi romanlarını yazmadan önce, Avrupa'yı öyle incelemiştir ki, yabancılar bunları okuduğu vakit, onun oraları görmemiş olmasına akıl erdiremezler.»

Ahmet Mithat Efendi'den iki yıl sonra, 1891'de, Paris'e giden Ahmet İhsan Tokgöz'ün gezi kitabından bahseden son satırlarda, Salâh Birsel şunları söylüyor:

— «Şu varki iki gezginimiz de, gördüklerini, olduğu gibi, sapmalara ve abartmalara kaçmadan verirler. Ahmet Mithat, Eyfel kulesini anlatırken, kulenin en üst katına çıkmaya çalıştığını ve ikinci katta kaldığını çekinmeden söyler. Bir ara, kendisine şöyle bir öğüt de vermişler: «Hadi gayret, şunun tepesine çık da üzerinde yaşayan insanlardan hiçbirinin tamamiyle hoşuna gitmeyen bu dünyadan hiç olmazsa 300 metre uzaklaşmış olmakla öğün.»

O yıl Fransız ihtilâlinin 100. yıl dönümü olmak ve Eyfel kulesi de o yıl yapılmış bulunmak dolayısıyla, tepeye çıkanlara madalya verilmesi karşısında, bu madalyadan da yoksun kalır.

Gerçi, Fransa'ya turist çekmekten başka düşünceleri olmayan Fransızlar kendisine «Efendi, tepeye kadar çıkamasanız da, size madalya verelim, memleketinize gitiğinizde tepeye çıktığınızı ispat edersiniz» derlerse de, o hak etmediği madalyayı almaya yanaşmaz.

Buna karşılık Ahmet İhsan, iki bir demeden kulenin tepesine çıkmıştır. Ne yazık ki, o yıl madalya verilmediği için, o da madalyaya sahip olamamıştır.»

Salâh Birsel, edebiyata, ilk düz yazıyla başlamış sekiz yaşında. 13 yaşında da bir roman yazmış. Yayınlamamış bunu. 18 yaşında şiirleri yayınlanmaya başlamış, ilk şiiri de Gündüz dergisinde çıkmış. «Günlük ayrı bir uğraş istiyor. Kafayı günlüğe göre ayarladın mı, başka birşey yapılmıyor. Ama, şu son günlerde, en çok okumakla vakit geçiriyorum» diyen Salâh Birsel'e soruyorum:

— Klikler ve klikleşmeler hakkındaki düşüncelerinizi de öğrenmek isterim. Yakınmalar ve tepkiler çoğaldı.

— Bu klikleri ben, çok dokuncalı görüyorum. Edebiyat klik işi değildir. Klikler, küçük edebiyatçıların, yaban otları gibi, heryeri sarmasına yaramaktan başka birşey sağlamazlar. Doğrusunu isterseniz, gerçek bir sanatçının, herhangi bir klik içinde yer alabileceği de düşünülemez. Çünkü sanatçılar, herşeyden çok gerçeğe doğru olana önem verirler. Oysa bu klikler, gerçeği yansıtmaya değil, günlerini gün etmeye çalışıyorlar. Yalnız, klik dışında kalan edebiyatçıların durumu da pek iç açıcı değil. Okurlar, kendiliklerinden, bir kitabın değerli

olup olmadığını kolayca ortaya çıkaracak durumda bulunmadıklarından, ya da bu gibilerin sayısının pek sınırlı olmasından, klik dışında kalmış yazarlar, okurlarla pek ilişki kuramıyorlar.

Bizim memlekette, zaten kitap okunmuyor. Bir de değerli kitapların önünü bir takım kliklere bağlı eleştirmenler kesince, gerçek edebiyatçılar, kendi seslerini duyurmakta çok güçlük çekiyorlar.

Deniz kıyısındaki bu tatil köyünde sürdürdüğü çalışmalarına birşey daha ekliyor Salâh Birsel:

— Önümüzdeki kışa, İstanbul'a taşınmaya ve orada yerleşmeye hazırlanıyoruz.

«Ah Beyoğlu, Vah Beyoğlu» yazarının, Temmuzun 22'nci gününün öğleye doğrusunda verdiği bu haber, kendisinin tekrar eski anılarının geçtiği İstanbul'a duyduğu özlemi de belirtiyor olmalı.

EDİP CANSEVER

Gerçi, dizinin başlığı «Şimdi ne yapıyorlar?» ama, bunu bir dar zaman olarak almıyoruz. Geriye doğru, nereye kadar uzandığını bilmediğimiz çalışmaların konuştuğumuz andaki durumunu noktalamaktır bu dizinin amacı. Yoksa, sanatçının çalışması, dar bir zamanın çerçevesine sığar mı? Çünkü o sadece yazarken değil, düşünürken de, düş kurarken de çalışıyordur.

Önce merhaba, hal hatır sorma, son günlerinde yaşamındaki özellikler, ülkedeki tutumdan yakınmalar ve arkasından hemen soru:

— Biliyorsunuz, biz, önce, en son çalışmalardan başlıyoruz. Bunlar bitince de bazı sorularımız oluyor.

— Bir şiir kitabı hazırlıyorum. Adı: «Sevda ile Sevgi». Yıl sonunda çıkacak.

— İçeriğinin özellikleri nedir bu kitabın?

— Sevda, kişisel olan seviyi, sevgi ise insancıl olan sevgiyi anlatmak istiyor. Bunların ikisinin karışımı, çakışımı. Ben, daha çok uzun şiirler yazıyorum. Bu kitap ise, kısa şiirlerden oluşuyor. Örneğin «Ben Ruhi Bey Nasılım?» bir tek konuyu işliyordu. Sevda ile Sevgi, kısa kısa, ama gene de bütünsel bir anlam taşıyor. Benim on iki şiir kitabım var, kitap sayısı arttıkça, kitaplardan bazıları sevilmeye başlanıyor. Ben seçme yapamıyorum. Birkaç kitabım, aynı çizgidedir. Örneğin «Tragedyalar», «Çağrılmayan Yakup», «Ben Ruhi Bey Nasılım?», bu üç

kitap bence, bütün bir şiiri oluşturmaktadır.

— Bu üç kitap aynı çizgide olduğu gibi, siz kendiniz, bunların bir değerlendirmesini yapar mısınız?

— Şiirlerimde, insanın trajik durumuna eğilmem, belki de en dikkati çeken yanımdır benim. Ben, Tragedia'yı acının daha yeğin bir acıyla, yenilginin daha zorlu bir yenilgiyle yer değiştiregeldiği bir insanlık yazgısı olarak düşünemiyorum. Böyle olsaydı zenginliğinden ve sürekliliğinden çok şeyler yitirirdi Tragedia. Bana kalırsa Tragedia, insanlığın yeniden doğuşunu, direncini, yaşama tutkusunu hazırlayan çağdaş bir olgudur. Şu varki, ne denli bilinçli olursak olalım, geleceğe özgü tasarılarımız ne denli olumlu olursa olsun; o kandan kemikten, ustan çizdiğimiz biçim, biz istesek de istemesek de, bir dramlar bütünü olan Tragedia'yı yaşayacak ve tüketecektir.

— Aynı çizginin üçüncüsü olan son basılmış kitabınız «Ben Ruhi Bey Nasılım?» hakkında da sizin söyleyeceğiniz bir şeyler olmalı.

— Kısacası diyebilirim ki, «Ben Ruhi Bey Nasılım»la anısal zamanla, şimdiki zamanı sık sık yakınlaştırdım. Bunu da geriye dönüşlerle sağladım. Birtakım tipler, hem kendilerini anlattılar, hem iç, hem dış dialoglarla, aynı zamanda kitabın baş kişisi olan Ruhi Beyi anlatmış oldular. İçi ve dışı birtakım insanlarla karışmış olan Ruhi Bey sonunda bir alışkanlığın sınırına varıyor.

— Basılacak olan «Sevda ile Sevgi» bir ayrıcalık gösterdiğine göre, sizce şiirinizde yeni bir aşama sayılabilir mi?

— Bence bir şairin, hayatı boyunca, yazdığı bir tek şiir vardır. Bütün çabası da o bir tek şiiri bütünlemek, yoğunlaştırmaktır. Nedenine gelince, kişiliğini açık seçik tanıtlayan bir şair, istesin istemesin, kendi öz mizacının içinden

çıkamaz. Buna göre, her yeni kitap bir sonrakinin başlangıcı sayılmalıdır. Çünkü, şiir imajdır, sestir, bir dil özümlemesidir. Yapı, deyiş, teknik özelliklerin bütünü de bir öz yetkinliğine, bir öz seçimine bağlıdır. Yani bütün bu saydığım öğeler, şairin mizacına göre oluşur ve hiçbir şiir, şairinden bağımsız değildir. Onun huyundan, dünyasal tavrından kopamaz. Çünkü şair, toplumun bir üyesi, bir birimidir, ilişkiler bütününden ayrı düşünemez. Ben de şiirlerimi yaşadığım hayattan çıkarıyorum, bu hayattan damıtıyorum. Bu böyle olunca da, bir süreklilik, şiirlerin birbirini izlemesi kaçınılmaz oluyor.

— Şiirimizde öteki sanat dallarında olduğu gibi «Devrimci şiir» sloganıyla geliştirilmek istenilen bir akım var, siz ne dersiniz?

— Ben slogan şiiri yazmıyorum, felsefi temellere iniyorum. Şiirlerimde duygu kadar düşünce de egemendir. Bilindiği gibi, düşünce ne kadar evrensel ise duygu da o kadar bireyseldir. Şiirde bir genelliğe varmak için, düşüncenin de imajını kelimelendirmek gerekir.

— Şiire ilgi nasıl, yani bu ilgi artıyor mu, azalıyor mu zamanla?

— Bir anlamda artıyor bir anlamda artmıyor. Şöyle; iyi bir şir okuyucusu yetişiyor. Bunların sayısı az da olsa şiirin gerek öz gerek biçim ve yapı özelliklerini kavrıyorlar.

Bugün şiir daha yoğunlaştı, birtakım kolaylıklardan, yalınkatlıklardan sıyrıldı. Aslında güç bir iş karşısındayız. Okuyucunun da çok hazırlıklı olması gerekiyor şiire.

— Sanat ve edebiyatta klikleşmeye ne diyorsunuz?

— Özellikle gençler, bu işte, ateşli ve atılgan. Kendilerinden başka devrimci tanımıyorlar; iyi niyetli yaklaşımlar gerekiyor.

Herkes ayrı bir iş yaptığına göre sanat bir

yarışma da değil. Neden böyle klikleşme ve sen ben olsun? Ben kendi adıma, iyi bir yapıtla karşılaştığım zaman yalnızca mutluluk duyuyorum.

Şiirde, teknik ve biçimcilik konuları hakkındaki düşüncelerini şöyle belirtiyor Edip Cansever: «İyi teknik, bazen şiiri aşar, onu zanaata dönüştürebilir. Böylece, aşırı biçimlilik, giderek yaşamasızlık, şiire egemen olur. Bence yer yer kusurlu yazmak, kusurlar koymak şiiri zenginleştirir. Çünkü yazmada, en önemli davranış cesarettir. Cesur olmayan şair, kollektif şiirin temsilcisidir. Cesaret, şiiri özgünleştirir, yetkinleştirir.»

Konu tekrar son şiir kitabı Sevda ve Sevgi'ye dönüyor. Henüz basılmamış bu şiirler demetinden iki şiirin kopyalarını çıkarıyorum.

NECATİ CUMALI

Levent'i Etiler'e bağlayan Nisbetiye caddesi üzerinde Uğur apartımanının 12. katında, Necati Cumalı ile karşı karşıyayım. Çalışma odasının geniş penceresinden, Levent'e, oradan uzaklara doğru renkli, canlı bir görünüm.

— Bilindiği gibi, edebiyatın bir tek dalında karar kılamadım, diye başlıyor söze Cumalı. Bana şimdiye kadar çok soruldu: Neden her türde yazdığım ya da türlerden herhangi birini ötekine üstün tutup tutmadığım? Tek düzelikten kurtulmak için böyle davranıyorum, dedim. Şimdi anlıyorum ki, gereği kadar düşünmeden karşılık vermişim, doğru karşılık vermemişim bu sorulara.

Yine anlıyorum ki, ben değilim çalışmalarımda şiire, romana ya da tiyatroya öncelik tanıyan. Bendeki birtakım birikimler zorluyor ya da ayarlıyor çalışmalarımı. Tabii düş kırıklıkları, umutlar da etken oluyor bu şeyleri vermekte.

Diyelim ki, tiyatrolara kırılıyorum ya da bir tiyatro bana umut veriyor, oyun yazmamı ya da yazmamamı etkiliyor bu durum. Ya da şiir yazma isteği birikiyor içimde. Kendimi yeni bir romana başlayacak sanırken, âdeta cümle kuramaz oluyorum. Ama şiire başlayınca, müthiş bir kolaylık geliyor çalışmama. Böyle kendi durumumu dinledikçe, bende bir kaç «Ben», hikâyeci ben, şair ben, tiyatrocu ben yaşamaya başladım son zamanlarda.

— Cumalı, şu anda çalışmalarının hangi bölümündesin?

— Çalışma programımda bu yıl, Makedonya 1900'ün ikinci kitabı olacak «Viran Dağlar» adlı bir roman vardı; notlarımı, hazırlıklarımı tamamlamıştım Nisan ayında. Ama dört aydır tek cümle yazamadım. Buna karşılık, Eylül başında yayınlanacak «Üç Güneş» adlı uzun bir şiir yazdım, 160 dize. Bu şiirim, yeni bir kitabın anahtarı.

Cumalı, düzenli bir dosya içinde, plastik kaplar geçirilmiş, daktilo ile yazılı şiirini okuyor heyecanla. Dizeler kulaklarımda yankılanıyor.

160 dizeyi, aynı coşkuyla okuyup bitirdiğinde «Aşıktım ben de diri göğüslerini, en çok/ serin yerlerinin meltemini severdim» dizelerinin üzerinde daha içtenlikle durduğunu unutmuyorum.

Arada bir, bu yazının çerçevesi dışına çıkıp, daldan dala konarcasına söyleşimizi yayıp genişletiyoruz, sonra yine sorular:

— Hikâye çalışmaları?

— Bu arada üç-dört yeni hikâyem var, kısa hikâye. Onlar da hikâyeciliğimde yeni bir aşamanın ürünleri sayılır. Çalışmalarımda kendiliğinden öne çıktılar. Ama sonuç olarak şunu söyleyebilirim: Gelecek ay ne yapacağımı ben de bilmiyorum. Genel olarak bir yığın çalışmalarım var. İşte şu dosyada yarım kalmış hikâyeler, bu dosya başlanmış, henüz bitmemiş şiirlerimle dolu.

Dosyaya göz atıyorum. En son yazmaya başladığı şiiri: «Acılı İspanya». On bölümlük olacak. «Herşey savaş açığı vuruldu» diyor bir dizesinde.

— Ya tiyatro konusunda? Yeni piyes çalışmaların var mı?

«Küçük dosyam neredeydi», diye soruyor

kendi kendine, sonra bulup çıkarıyor. Buluyor dosyayı. İçinde, kısa kısa notlar. Notlardan birinde yarım sayfalık, yazacağı piyeste, «Yaşlı kadın ve Damat konuşması» diye bir bölüm başlığı.

Sözü tekrar şiire getiren Cumalı «Bu şiirler, benim için bir rahatlamadır» diyor ve konuşmasını tiyatro üzerine sürdürüyor:

— Uzun süre kendimi oyun yazarı olarak hazırladım. Şimdi yirmiye yakın piyes konum var. Bunlar, sofrada ağız tadı için sona saklanan lokmalar gibi, sanatımda olgunlaşmama sakladığım konular. Ama ne yapayım ki, güvendiğim tek tiyatro yok.

Devlet tiyatroları, MC iktidarının baskısı altında. Şehir tiyatroları ile bazı özel tiyatrolar, dünyada artık ayağa düşmüş birtakım sloganların tekrarlanmasını, sosyalizmin alfabesi dışına itelenmiş sloganların çekile çekile uzatılmasını piyes sanıyorlar.

Tiyatro yazarının ya da genel olarak tiyatro sanatının işlevi, bilinenlerin tekrarı değildir. Sanatçı yapıtında, insan ilişkilerine ışık tutan yeni bileşimler kurar, sorunlarımızın yeni nedenlerini araştırır, hatalarımızın, yanlışlıklarımızın altını çizerek, hafifletici yeni nedenler arar. Yarını yeniden kurarken, bundan elli sene, yüz sene önce yazılmış sosyalizmle ilgili bilim kitabının hiçbir zaman yaklaşamadığı yeni açıklamalar getirir insan ilişkilerine. Bilim kitaplarında olanları tekrarlamak sanat değildir, bilimden ötesidir sanat.

1917'den bu yana kurulan sosyalist ülkelerin deneyleri, bu dediklerimi doğrular. İlk yıllarda onların da hastalığı birtakım sloganların tekrarıydı. Son günlerde bu durumu bıraktılar.

— Piyes yazmayı arka plana atmak gibi bir durum var mı?

— Elbette ki, bu ortama rağmen bütün piyes

tasarılarımı gerçekleştirmek isterim.

— Son zamanlarda, bazı yazar ve sanatçılar, klikleşmelere karşı esaslı çıkışlar yaptılar. Klikleşmelerden yakınmalar yaygınlaşıyor. Bu konuda...

— Ben bütün hayatımda kliklerin dışında kaldım. Bu, sanatla bağdaşmayan bir tutumdur. Hiç kimseye önceden verilmiş sözüm yoktur, kendimi de koltuk değneklerine taşıtmam. Klik, bu demektir.

— Ülkemizde, kültür ve sanatın savaşımı çok kaba cereyan ediyor. Çeşitli engeller ve baskılar var bu konuda. Toplumumuzun içinde bulunduğu koşullar düşünülürse, sanatın toplumdaki yerini belirlemekte yarar yok mudur?

— Öyle sanıyorum ki çağımızda sosyalizm, yeni bir toplum düzeni sağlama umutlarından sonra, geçen süreç, sanatın önemini daha açık ortaya koydu. Deneyler gösteriyor ki, sosyalist toplum da, kapitalist toplum da birbirine paralel kusurlar taşıyorlar. Ve görülüyor ki, birtakım eskimiş toplumcu sanat teorilerinde olduğu gibi, bilinen birtakım sosyalist düşünceleri sanata içerik olarak alıp tekrarlamakla iş yürümüyor, sosyalist insan yetiştirilmiyor. Yeni insanın yetişmesinde sanatın, daha temelden, daha önemli olduğunu açıklayan bir başka neden de şu:

Kapitalist düzende yaşayan aydınlar ve işçiler arasında gerçekten sosyalist ahlâkı özümlemiş kimseler var. Bunlar çoğunlukla, sosyalist toplumdaki arkadaşlarına örnek olacak durumdalar. Bu da kültür eğitimi, töre eğitimiyle olasılık kazanıyor ve sanat, kendi boyutları içinde amacına ulaşıyor.

Yıllarca işittik: Sanat toplum için mi, sanat sanat için mi? diye. Bu tartışmanın anlamsızlığı çıkıyor günümüzde. Çünkü çelişen kavramlar değil. Sanat kendi işlevini yerine getirdiği za-

man, öteki işlevini de yerine getiriyor.

Cumalı, sözün burasında «Bu kadar yeter mi?» diye soruyor, çünkü bu konuda daha söylenecek çok şey var, diye de ekliyor.

Tiyatrolarımızın yarım aralanmış kapılarının yavaş yavaş biraz nedeniyle daha az kitap basmaya başladığı, üstelik sanat ve yayın hayatında siyasal baskının amansızlaştığı bir ortamda, sanat adamının sözü biter mi? Bitmez. Bitmemesi de gerek aslında. Bu nedenle, dertleşme niteliğindeki söyleşimizi daha bir süre uzattık Cumalı ile.

BEHÇET NECATİGİL

Eski bir dost, eski bir tanış da olsa, bir ozanın kapısını çalarken hep heyecanlanırım. Havanın, yağsam mı, ışıldasam mı diye kararsız olduğu 30 Eylül sabahı, Behçet Necatigil'in, Beşiktaş'ta, Nüshetiye Caddesindeki Deniz apartmanının 23 numaralı dairesinin kapısını çalarken, aynı heyecanı duydum. Biraz sonra kapı açılacak, şair dostum karşılayacak, sorularıma, gerek şiir, gerek sanat konusunda yanıtlar alacağım düşüncesinden de geliyordu bu heyecan.

Hoşbeş, günlük olaylardan yakınma, ülkenin içinde bulunduğu durum, sanat yaşamındaki çalkantı, bunlar her yerde olduğu gibi, bir sazı akort edercesine, söyleşinin ön deyişleri. Hatta, insanlarımızın giderek birbirlerine karşı katı ve sevgisiz oluşlarından da söz ediyoruz yana yakıla. Toplum yaşamına uyamadığımız için, günden güne bireyci olduğumuz gerçeği de çıkıyor ortaya. Bu söyleşiler bir bakıma rahatçayı da getiriyor, fikirlerimizi bir başkasına duraksamadan söyleme rahatlığını. Yazmak başka, fikirlerini insanın bir başkasına anlatması başka. Yazarken üslûp endişesi var çünkü.

İlk sorum, son günlerin çalışmaları üzerine.

— «Ben» diye başlıyor Behçet Necatigil, «Değişik biçimde çalışıyorum. Birgün içimden geliyor, bir başlanmış radyo oyununu sürdürüyorum, ya da elde taslak halindeki şiirleri tekrar gözden geçiriyorum. Yeni yayınları günü günü-

ne izliyorum. Hele romanları hep erteliyorum. Çok zaman alıyor çünkü. Bir zorunluk çıkarsa ortaya, not almak gibi, özetlemek gibi, bir yerde yararlanmak gibi, o zaman kapatıyorum arayı.

Bir tarihte, edebiyatımızda eserler sözlüğü diye, bir hikâye kitabı, roman, oyun özetlerini çıkarıp bir el altı, bir hatırlatma kitabı olarak ansiklopedik biçimde derlemeyi düşünmüştüm, şöyle böyle 400 kitaplık bir sözlük meydana getirmiştim. Sözü şuna bağlayacağım, o kitabı sürdürmek niyetindeyim. Yeni yeni maddeler ekleniyor bu birinci baskıya. İşte birdenbire bir kitabın bu sözlükte olması gerektiğini düşünüyorum. Bu nedenle o hikâye kitabını, o romanı, o oyunu alıyorum.

SON ÇALIŞMALAR

Son çalışmalarımın içinde eski bir romanı sadeleştirmem de var. Ötedenberi bildiğim bir İranlı hikâyeci vardı. Birdenbire onu okumak isteği içimde belirdi. Romanı çok etkiledi beni, onu çevirdim Almancasından. Şimdi Farsçasını da okuyup karşılaştırmak istiyorum. Fakültede iken Farsçam iyiydi. Hafız'ı, Sadi'yi ve Mesnevi'yi o zamanlar Farsçadan rahat okurdum.»

Ben sözü şiir çalışmalarına getirmek isterken, o kendiliğinden şunları söylüyor:

«Tabii, bunlar dışında baş derdim, ana kaygım şiir. Şimdi, şiirin yerini, cidden hiçbir şey tutmuyor.»

— Şiir yaşamımızda, özellikle şiir okuyucusu ve şiir tutkusu yönünden bir gelişme var mı?

— İyimserim. Okuyucunun, şiiri ikinci plâna attığını, diğer türleri ön plâna geçirdiğini kabul etmek istemiyorum ve sanmıyorum. Kendi açımdan bunun gerekçeleri de var. Şiir, kısadır, sınırlıdır, pratiktir. Beğendiğimiz bir şii-

ri hemen kopya edebilir, günler günü cebimizde taşırız, açar açar okuruz. Ben meselâ, okuduğum bir hikâye kitabını, bir romanı ikinci kez okumuyorum. Okumaya ihtiyaç duymuyorum. Şiir kitapları öyle değil. Sevdiğim şairlerin şiir kitaplarını, seçtiğim şiirlerini defalarca okumuşum, yazmışımdır.

Sonra öğrencileri düşünün, bunların çoğunun şiir defterleri vardır. Yıllar yılı sürmüş öğretmenliğimden biliyorum. Karşılaştıkları yeni kitaplardan beğendikleri şiirleri eklerler hep bu deftere.

Şiirin bu kolaylığı, bu pratikliği, onun daha yaygın, ortalarda görünmese bile, daha geniş bir etki alanına sahip olduğunu gösterir.

Şu var ki, şiir biraz da gizli bir ayin gibidir. Dergilerde ve gazetelerin edebiyat sayfalarında çokluk, hikâyeciler, romancılar ve eserleri ön plândadır. Değerlendirilmeleri, eleştirilmeleri, yazarlarıyla yapılan konuşmalarla düzyazı türleri daha çok gözönündedir. Onlar seslidir. Çok zaman, şiir, şairle görünmeyen ve okuyucular arasında sessiz bir akım gibidir.

DEVRİMCİ ŞİİR ÜZERİNE

— Şiirimizde beliren ve üzerinde tartışılan akımlardan biri de kavgacı ve devrimci şiir anlayışıdır. Bu konuda siz ne dersiniz?

— Devrimci şiir, mesajını çok afişe eden, çok belli eden bir şiirdir. Söyleve, irşada kayar. Asıl estetik ağırlığını kısmen unutur. O tür şiirin, yani öğretici nitelikteki şiirin, ben, her zaman, özlü, yoğun şiir olduğu kanısında değilim.

— Biraz daha açıklar mısınız bunu?

— Çünkü, ben şiirin, ürküten bir şey olmasını yadırgıyorum. Şiir, ne kadar yumuşak, ne kadar derinden gelen bir güç olursa, o kadar

ortak yaşantılara açık olur. Herşeyden önce, şiir, çok destekler isteyen ve çağrışımlara yaslanması gereken bir özümlemedir. Belli bir doktrinin sôzcüsü olmaya kalktığı takdirde, tek doğrultu ürünü olacaktır. Ki bu da birçok dil, anlatım ve edebiyat sanatları gibi olanaklarla desteklenmedikçe şiirin yarınlara geçmesini önler.

Yüzyılların büyük şairleri, Yunuslar, Karacaoğlanlar ya da Pir Sultan Abdallar, tek tek incelendiklerinde, bunların hayat anıları, tutkuları yanısıra korkunç bir dil ve anlatım güzelliğine bağlı oldukları apaçık ortaya çıkar. Bundan şu sonuca varmak isterim:

Önümüze belli bir ilke koyarak bir şey yapmak istersek, onun iyice biçim ve anlayış kollayışlarını sindiremezsek, yarım, güdük bir sonuçla karşılaşırız. Aslolan duygudur, keskin bir duyarlılıktır. Sonra da, bunu, elden geldiğince ustalıklı biçimlendirmektir.

Aslında, şiir, bir bilgece bilmezlikten geliştir. Yani eski deyimle tecahülü arifane. Yoksa hiçbir şairi o kadar saf sanmayın. Bir şair, belli bir süre içinde moda yönelişe uzak kalıyorsa, bu, onun, çağının sorunlarına sırt çevirmiş olduğunu göstermez. Ama, o, kendine göre bir iş bölümü yapmış, tezgâhını ona göre kurmuştur. Bildiği zanaatın dışına çıkmadan, çıkamadan o zanaatın en iyi ürünlerini vermeye, içtenlikle vermeye yönelmesi de, bir kişilik, bir ahlâk, bir tutarlılık belirtisidir. Gerçi solo tek başınadır ama, ayrı ayrı tek şey arama yollarıdır şiir.

Devrimci olmayan, öyle görünmeyen şairin de devrimcilerin varmak istedikleri insan gerçeğine varmadığını nasıl söyleyebiliriz?

— Sayın Necatigil, biraz önce, öteki çalışmalarınızdan söz ederken, «Baş kaygım şiir» demiştiniz. Şiir yazmayı sürdürdüğünüze göre, yayınlanmamış son şiirlerinizden birini rica edebilir miyim?

Şair dostumuz, son şiirlerinden birini getirip veriyor.

MADEN

Bu maden bir maden
Kendimizden uzakta aranan bir maden
Ya neden olmadan bilinmek isteriz?
Kazdığımız toprakta açtığımız kuyular
Fışkırtmış petrolleri
Ya neden görmeden yoksulluk deriz?
Uyur sokak, uyur ev
Susturur gece makinaları
Ya neden durmadan gürültülerdeyiz.

Şiiri okuyorum, üzerinde düşünmeye başladığımı görünce «Söylediklerime uygun bir şiir olsun istedim» diyor. Sonra, herkese sorduğum soruyu kendisine de yöneltiyorum: Şu klikleşmeler konusuyla ilgili soruyu.

«Ben, klikleşmelerin karşısındayım. Sanatın zararına oluyor. Bile bile inkâr ediyoruz bizim düşüncemizde olmayan sanatçıları. Sanat, sürekli bir arayıştır, bir öncekinin yaptığına, bir denenmemiş, gözden kaçmış, akla gelmemiş bir yaşam kesitini, bir insan gerçeğini daha eklemektir. Bunun sonu yok tabii. Çokgen bir geometrik şekle, bir nesneye çok değişik, farklı açılardan bakmak imkânı oldukça, klikleşmelerin yalnız bir açıyı var sanmaları, o açının da gerçekliğini şüpheye düşürür. Dolayısıyla o açının da aleyhinedir bu katılık.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bir sözü var, diyor ki: «Edebiyatta benzememek esastır. Benim söylediğimin aksini söyleyenden hiç olmazsa biraz daha hoşlanırım. Edebiyat biraz düşmanlık işidir. Bana fazla yaklaşanlardan kaçarım.»

Tanpınar'ın bu sözünden şu sonucu çıkarmak istiyorum: Klikleşmeler benzeşmeleri emret-

mektedir. İlla bizim gibi yazsınlar demektir. Oysa, hemen yanımızdaki arazide, en az bizimki kadar düşündürücü veya yararlı sanat fideliği olmaya elverişli besin ve bitki alanları vardır.»

RADYO OYUNLARI

Söyleşimizin bundan sonrasında, radyo oyunları yazmayı sürdürdüğünü söylüyor Necatigil. Kendine «Neden hep radyo oyunu da, sahne oyunu değil?» diye sorunca «Bu bir alışkanlık, bir biçim işi. Bu nedenle sahneye geçemiyorum galiba» diye yanıtlıyor.

— Peki, daha başka söyleyecekleriniz yok mu?

— Asıl söylenecekler hep sonradan hatırlanır ve söylenmeden kalır. Çünkü, her söz bir başka açıklamayı gerektirir.

SELİM İLERİ

Karşımda genç bir yazar, 1949 doğumlu, 1976 yılının haziran ayının ikinci günü, günlerden de Çarşamba sabah saat dokuz buçukta Ankara'ya gitmeye hazırlanıyor. Ankara'da Çağdaş Sahne'de düzenlenen Orhan Kemal'i anma töreninde, rahmetlinin hikâyeciliği üzerine konuşacak. Rahat, karşısındakine saygılı bir insan Selim İleri, gençliğine rağmen, yaklaşımları kesin çizgiler taşımıyor.

Söyleşimiz belli bir konu çevresinde değil, çeşitli konuları, şöylece bir yoklayıp bırakıyoruz. Ve ben karşımdaki genç yazarın, tartışma yanlısı olmasından, söz arasında, olağan bir şeyden söz edercesine «Slogancı sanatı sevmiyordum» demesinden etkileniyorum. Son zamanlarda, katılıklar içinde, sanatın her dalında, yaygın ve saygın bir tartışma ortamının özlemini bu kısa söyleşide giderir gibi oluyorum.

Bu dizinin gereği, çalışma masasını görmek isteğimi iletiyorum. Şu anda neler yazılmakta? Hangi eleştiri, hangi hikâye, hangi inceleme?

-- Bir Roman, diyor Selim İleri yanıt olarak, «Çok Uzak» adını taşıyan, on iki bölümlük romanının son satırları.

Okuyorum: «Birazdan ineceğim dalgakırana. Dalgakıran bir yanılsama, bir sanrı. Başımı kaldırıp, bulutsuz gökyüzüne bakarım. İki yana açılmış, tertemiz, kolayı, kenarlarına dan-

tela geçirilmiş bir mutfak penceresi sanki...

İşte bir koy, işte gemiler, yelkenlerin seren direkleri; yürümeden, bir adım atmadan, ınıhlanmış gibi kalarak, koltukta, kanapede, iskambil oynayanların yanıbaşında. Gıcırtılı kapılar kapanır, ışıklar yanar koridorlarda. Pansiyonun konukları, çok boyalı sarışınlar iner, çıkar merdivenlerden. Bu balkonda da sardunyalar yetişti, bunda küpe çiçekleri, bir başkasında ıtır...»

«Kaç kez ilk yaz oldu, sonra kaz keç yağmur yağdı. Dik bu yokuştan çıkarken soluk soluğa kaldım. Yaşamı benimle birlikte algılamadılar, onlarla birlikte algılamamı istemediler. O kadar çok yalvardım ki çiğ bir ışıkta, gözlerim kamaşmış. Kanaviçe işlemeli bir örtüde eriyip gözeneklere dağılan bir mum lekesi arkadaşlığım. Yorularak, uçları kızıl sarı yalımlarla tutuşarak, sağ duyu nedir bilmeyerek, işte tıpkı böyle seviyorum onları...»

Romanın yazılmış bölümlerinden yazılacak bölümlerini anımsamaya çalışıyorum Selim İleri, «Hemen hemen belli bir konusu olmayan bir roman bu» diyor. «Tatillerini Bodrum'da geçiren dört genç arkadaşın, bu süre içinde, kendi içlerindeki bunalımı, tartışmalarını vermek istiyorum. Ankara dönüşü de, Romanın konusunun geçtiği Bodrum'a gideceğim. Arkadaşlarla, bir hafta bir teknede geçireceğiz.»

Romanın, yazılmış bölümlerinin geride kalan sayfalarını okuyorum. Bodrumu, Akdeniz sıcaklığını ve açık gökyüzünü resimlendiriyor satırlar: «Yıldız doluydu gök. Koyu bir karanlıktı ama, denizinkinden farklıydı. Yakamozlar yoktu. Tek tek ışıldıyordu yıldızlar, birbirine geçmiş, sayısız samanyolu vardı. Çobanyıldızı çakılı duruyordu, yakındı yıldızlara, insanlara olduğundan daha yakındı. Şöyle uzansa, ayaklarının ucuna bassa, avucuna dökülecekti

hepsi.»

Genç bir yazarın, üzerinde çalıştığı, yakında bitireceği bir Romandan, alınmış son satırlar bunlar.

Yazarlığa 1969 yılında Yeni Ufuklar dergisinde «Savaş Türküleri» adlı hikâyesiyle başlayan Selim İleri, şimdi «Türk Hikâye Sanatı» üzerine bir kitap hazırlamak istiyor. Dört yıldan beri sürüyor bu çalışmalar. «Konu çok sorumluluk yüklüyor» İleri'ye göre. Bunun, parça parça bazı bölümlerini de yayımlamış. «Türk hikâyeciliğini estetik açıdan irdelemek istiyorum. Ama, hep sonuçlar değişiyor, kesin bir yargı doğamıyor. Oysa Türk hikâye sanatı hakkında bir yargıya varırken bir bütünlük sağlamak istiyorum. Ve yakalamaya çalışıyorum. Ama yakalayamıyorum.»

Bugünedek dört hikâye kitabı yayımlanan, son kitabı «Dostlukların Son Günü» ile, Sait Faik Hikâye Ödülü'nü alan Selim İleri'nin, bir hikâyeci olarak, kendisinin de içinde bulunduğu hikâye sanatını inceleyip bir kitapta toplaması ilginç olacak. Yazarın görevi, hikâyeci, romancı, şair, tiyatro yazarı sadece bu türde çalışmak mı olmalı? Yazarın kişiliği, elbette, kendi üretimi sanat yapıtında belirir ama, düşüncelerini, sanat anlayışını, hatta yargılarını, daha geniş araştırmalarda belirlemesi, elbette, yararlı olur. Yazarın görevi ve işi bitmiyor ki.

O sabah, Teşvikiye'de Hüsrev Gerede caddesine açılan Bayır sokak 44 numaralı apartımanın onbirinci dairesinde, karşı karşı oturmuş, hem konuşup, hem kahvemizi içerken, bunları geçirdim kafamdan. İstanbul'un sokakları genellikle, gürültülüdür. Ama, adı üstünde, Bayır sokak, dik bir yokuş biçiminde, Beşiktaş'a kadar indiğinden, hemen hemen hiçbir trafik akışı yok.

— Bana, kendi görüşünüze göre, sanatın bir tanımlamasını yapar mısınız?

— Sanattan benim beklediğim, daha çok alışılagelen yaşama tarzımıza yeni boyutlar katması ve bize bugüne kadar üretilmiş olan herşeyin daha başka açılımları ve yöntemleri olduğunu da göstermesidir. İnsan, değişen ve değiştirilebilen bir yaratık olduğuna göre, sanat da bu değiştiriciliği önü açık bir yolda yürütmeye yardım etmelidir.

— Peki, kendi uğraşınız olan Türk hikâyeciliği hakkında ne düşünüyorsunuz?

— Bizim hikâyemiz, son derece zengin bir hikâye bence. Daha ilk ustalaşma yıllarında bile, bir çeşitlilik göze çarpıyor. Söz gelimi Halit Ziya'nın yanı sıra. Ömer Seyfettin diye bir de hikâyeci var. Bu da ayrı yazarlık anlayışlarının tartışılması gibi, hikâyeciliğe büyük olanaklar sağlayan bir ortam yaratıyor. Ama bizim eleştirmenler, çeşitlilik üzerinde değil de, nedense, kişisel beğenileri üzerinde durduklarından özde var olan tartışma ortamı, bir türlü gün ışığına çıkmıyor. Sanırım bu görev, gene hikâyeciye düşüyor.

ÖMER FARUK TOPRAK

Şimdi ne yapıyorlar dizisini hazırlarken, konuşabildiğim yazarlar bana, bir karınca dünyasındaymışım izlenimini verdi. Gerçekten hepsi, dur durak demeden, karınca benzeri çalışıyorlar. Oturup düşünmeyi, düş kurmayı, yazmak istedikleri hakkında plan kurmayı da bir çalışma sayıyorum. Hem de zor, fakat soylu bir çalışma.

Önce düşlemek, sonra gerçekleştirmek, işte yazarın tanımı.

Bu dizide, yargıda bulunmadığımız için, yazarlarımızın kendileriyle konuştuğumuz zaman dilimi içinde, ne yaptıklarını, ilerde neler yapmayı tasarladıklarını belirliyoruz.

Ömer Faruk Toprak'la, Temmuz ayının birinci Perşembe günü Nişantaşı, Hacımansur sokak 36/2 sayılı apartman katında konuştum. Sabah kahvesini karşılıklı içerken, sorularımı yönelttim kendisine.

— Şu anda neler yazıyorsunuz?

— Sonnet'ler yazıyorum. En son bitirdiğimle 23 sonnet oldu. Yazdıklarımın sayısı otuzu geçerse, bir kitapta toplayıp yayımlamayı düşünüyorum.

— Tasarı halinde de olsa, başka çalışmanız var mı?

— Var. Sait Faik üzerine, bir kitap yazmayı düşünüyorum. Bilhassa yaşamı üzerine, bazı kitaplar yayımlandı. Onlar biyografik idi, ben monografik olsun istiyorum.

Sait'le, uzun bir dönem arkadaşlığım oldu. 1940'da tanışmıştık. Hikâyeciliğinin geçirdiği evreleri çok iyi biliyorum.

Ömer Faruk Toprak, şair yazarlarımızdandır. Kendisi «Ben herşeyden önce şairim» diyor. Ama, deneme, hikâye ve roman da yazıyor. Beş şiir bir hikâye kitabı bir de romanı var.

— İkinci bir romana başladım diye sürdürüyor açıklamalarını. Bu roman 1945-1950 arasında, Ankara'da politik ortamı anlatıyor. Demokrasi ağrısını çeken tek parti döneminin politikacıları, nasıl, yanlışlıkla 1950 senesine geldiler. Roman bu.

— Bitmiş çalışmalarınız?

— Dört sosyalist ülkeye, Sovyetler Birliği'ne, Romanya, Bulgaristan ve Yugoslavya'ya yaptığım gezi izlenimlerinin yazılmasını bitirdim. O ülkelerde, hayat düzeylerini inceledim. Kalemleriyle, ne kadar kazandıklarını öğrendim.

Bunlar, bizim için yadırgatıcı oluyor, çünkü, sadece kalemleriyle geçiniyorlar.

Gezi izlenimlerim derken, daha önce yapılanlardan biraz farklı olacak. Orada tanıdığım ünlü yazarlarla, kendi koşullarının tartışmasını yaptım, eleştirdim.

Örneğin, Simonov'la yaptığım konuşmada, bu yazarın Türkçeye de çevrilmiş olan bazı eserlerinin, hayatla ilişkisinde çok yalınkat olduğunu söyledim. Şöyle bir örnek vereyim:

Simonov, Türkiye'de olsaydı, Sovyetler Birliği'nde olduğu kadar ünlü bir yazar olmazdı.

Sonra, Soljenitsin ile görüşmek istedim. Sovyet Yazarlar Birliği görüştürmedi. Oysa, Soljenitsin'i, daha o zamandan eleştiriyordum. Öyle abartıldığı kadar büyük bir yazar olmadığını oradaki Türkologlara söylemiştim. Beni, Soljenitsin'le görüştürmemeleri yanlıştı. Şair Yevtuçenko ile görüşürken bu konuyu açtım. Yev-

tuçenko: Görüşüp de ne olacak, dedi. Oysa, Yevtuçenko, daha önce Soljenitsin'in lehinde konuşmuştu. Kitabımda, bu davranışlarını, Sovyet Yazarlar Birliği aleyhine bir puan olarak belirttim.

Bir de, Aşık Garip hikâyesini yeniden yazdım. Şöyle oldu bu: Sovyetler'deki gezimin içinde bulunan, Bakü'de, Aşık Garip hikâyesinin özgün nüshasını buldum ve onu, bugünkü dille yeniden yazdım.

Ömer Faruk Toprak içinde bulunduğumuz yılda, bir Anadolu gezisi düşünüyor. Gaziantep'e kadar.

— Benim çok ilgimi çeken bir kurtuluş savaşı kahramanı var. Antep'li Şahin. Bazı incelemeler yaptım. Antep'e kadar gidip, yerinde, Onu tanıyanlardan sağ kalanlarla görüşmek istiyorum. O havayı koklamak gerek.

— Siz, herşeyden önce şair olduğunuza göre, kısaca, şiirin tanımını yapar mısınız?

— Şiirin, halkı anlatmasını istiyorum. Kalabalığı, yığınları anlatmasını. Bundan, şiirin halkın seviyesine indirilmesini istediğim anlaşılmasın. Çok zengin bir şiir geleneğimiz var. Buna paralel olarak, masallar, efsaneler, halk hikâyelerinden çıkan deyimler, divan şiirindeki şiir özü, bunların toplamından bir bileşime varmak, bugünkü ozanın görevi olmalı diyorum.

İyice anlaşıldı ki, Anadolu uygarlığı, Yunan uygarlığından önce vardı ve ona kaynaklık etmişti. Aydınlarımız, bunu ortaya çıkardılar. Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat, Vedat Günyol, Anadolu uygarlığı üzerine, kanıtlayıcı yazılar yazdılar.

O bakımdan eski Yunan şiirine öykünmenin yersiz olduğu kanısındayım. Bizim, Anadolu'da yetişmiş, çok eski, sanatsal değerlerimiz vardır. Şeyh Bedrettin, Yunus Emre, Karaca-

oğlan, Pir Sultan Abdal, Fuzuli, Nef'i, Şeyh Galip. Bunları anımsamakla yetiniyorum.

Ömer Faruk Toprak, kendiliğinden, sanat yaşamımızdaki bazı tutarsızlıklara geçiyor ve şunları ekliyor:

— Edebiyatımızda, bir edebiyat cuntası türedi. Böyle yorumluyorum. Belli gazetelerde, belli köşeleri tutan bu kişiler, «Şu yapıt iyidir, bu yapıt kötüdür» diye kestirip atıyorlar. Kendi cuntaları dışında kalan, yazarları, ozanları yok saydırmak istiyorlar. Bu bir tür hastalık edebiyatımız için. Bunlar bir klik halinde, edebiyatımızın ve genç yazarların gelişmesine büyük zararlar veriyorlar. Zayıf bir eserin lanse edilmesini de bunlar yapıyor, değerlilerin sözünü hiç etmeyerek.

Onların sözünü etmediği ozanlar, yazarlar arasında, gerçekten yetenekli, gerçekten güçlü yapılar veren isimler de vardır. Bunu, yakın zaman içinde, toplumsal bir görüşle değerlendiren bir edebiyat tarihçisi çıkarsa durum daha iyi görülecektir.

HASAN İZZETTİN DİNAMO

— «Sabah güneşi yüzlerine vurmadan önce, uzak yerlerdeki işlerine yetişmek için karanlıkta uyanan işçi yığınlarının konuşmaları, ayak sesleri, öksürükleriyle uyandılar. Hemen, her gecekondudan sokağa fırlayan kadınlı-erkekli işçiler öksürüyordu.»

Hasan İzzettin Dinamo'nun Dördüncü Levent'teki evine gittiğimde daha önce bir gazetede tefrika edilmiş «Musa'nın Gecekondusu» adlı romanının prova baskılarını düzeltiyordu. En son düzelttiği cümleleri de yukarı aynen aldım. Roman yakında basılacak.

Dinamo'nun, çalışma masasının gerisindeki raflarda, en üstte, sekiz ciltlik «Kutsal İsyan» dizilmiş duruyor.

— Ben, diyor Hasan İzzettin Dinamo, siyasi baskı altında, uzun yıllar mezardaydım. Bu kitaplarla mezardan çıktım. «Kutsal İsyan» dizisine Atatürkle başladım, «Kutsal Barış» dizisini Atatürkle bitirdim. Onun ölümüyle. Bir roman heyecanıyla yazdım ikisini de. Roman diyorum, çünkü, artık ilhamla roman yazmak dönemi geçti, belge ve bilimle yazılıyor roman.

Sonra söz birden, Dinamo'nun Florya yakınında bulunan Menekşe'deki gecekondusuna atlıyor. Oradaki gecekonduda, uzun yıllar korkular içinde geçen günleri anımsıyor. «Ha bastılar, ha basacaklardı faşistler gecekondumu. Kapıda insanlar, gölgeler, nöbet bekler gibi, hiç eksilmeden gezinip duranlar. 15 sene gece-

konduda yaşadım. Kaç kez ölüm tehlikesi geçirdim. «Kutsal İsyan»ı da, gecekonduda yaşadım, her an başıma yıkılına tehdidi altında. Ama, bu yaz havalar sert gitti, çalışamadım. Çünkü ben gecekondu bahçesinde çalışmaya alıştım, içeride yazı yazamıyorum.»

Dinamo adeta yazdıkları ve yazacaklarıyla yaşıyor. «Yaratıcı yapıt vermek köşeye çekildikten sonra oluyor, birikim varsa tabii,» diyor ve ekliyor: «Bu Musa serisi kendi hayatımdan esintili. Çok çile çektim. Baktım, Musa'nın çevresindeki insanlar benim kadar çekmemiş. Istrati ve öteki bazı yazarlar neden hep kendi hayatlarını yazmış? Ben de kendi hayatımda çektiklerimden yararlanıyorum.»

Musa serisinden önce «Savaş ve Açlar»ı yazmıştım. Köylü bir ailenin erkekleri, daha şehre girmeden, şehrin kenarında savaşta yok olup gitmiş. Öksüz yurtlarındaki üç kardeşten Öksüz Musa, aynı adlı romanında anlatılır. Sonra «Musa'nın Mapusanesi» gelir. «Savaş ve Açlar» romanındaki delikanlı mapusanede yatar. Mapustan çıkınca da gecekonduya düşer.

18 Yaşındaki delikanlı Musa'yı, İstanbul kabul etmemiştir. 3 ay Sultanahmet camiinin helâlarında yatar: Bu serüven, «Kaldırım Mühendisi» romanında anlatılır. En son bitirdiğim roman bu. «Musa'nın Gecekondusu» romanının ardından yayınlanacak.

— Bu yaz mevsimini ne yaparak geçiriyorsunuz?

— Daha çok kitap okuyarak. Kitap tanıtma yazıları da yazıyorum. Aydınların hemen hemen bütün yapıtlarını okudum bu arada. Onları daha iyi tanıdım. Eleştiri değil yaptığım, daha çok ilerici, devrimci Türk edebiyatına sahip çıkmak

Her eleştirmen kendi havasına göre tutturmuş gidiyor. Sırasında en kaliteli yapıtları tu-

tup yerden yere vuruyor. Bu kitap tanıtma işini elden geldiğinde insancıl biçimde yapmak gerek. Eş dost sorununu bir kenara bırakarak, işi bir prensip sorunu olarak almak ve Türkiye'nin istediği ilerici, devrimci edebiyatı destekleyecek biçimde çalışmak gerek.

— Biliyorsunuz, son zamanlarda bazı çıkışlar oldu: Bir yapıtın başına devrimci-ilerici sözcüğünü eklemenin yetmediği, o yapıtta estetik değerlerle sanat çizgisinin de gerekli olduğu konusu tartışılıyor.

— Biz, üzerinde edebiyat diye uğraştığımız işleri, en olguna ulaşmış bir edebiyat yapıtı ile karşı karşıya gelmiş olarak biliyoruz. Bunun için de, zaten bir sanat yapıtı haline gelmiş bir yazıyı, biz ilgiye değer bularak elimize alıyoruz. Karşımızda dört başı bayındır bir sanat yapıtı bulduktan sonra, onu incelemeye, övmeye değer buluyoruz.

Bazen büyük bir olgunluğa ulaşmamış yazılar da görürüz. Bunlarda bir yetenek bulduğumuz zaman, onlardan söz etmek yerinde olur.

Bu sorun, daha çok, küçük burjuva yazarlarının ileri sürdüğü bir kaygıdan doğuyor. Yani bir çoğu demek ister ki, «İçinde idealist insan düşünceleri bulunan ya da devrimci dozu çokça kaçmış bir sanat yapıtı, sanat yönünden zayıftır.» Şimdiye dek bize ve bizim gibi devrimci düşünceler taşıyan pekçok sanatçıya, bu yüzden sanatçı gözüyle bakılmamıştır. Onların görüşüne göre, su katılmadık bir sanatçı olmak için mutlaka devrimci düşünceden uzak gibi görünen, daha silik devrimci düşünceler taşıyan yapıtlar vermelidir.

Faşizmin dolu dizgin üstümüze doğru geldiği zaman günlerde, insanın kendisini savunmak için, eline geçen taşı toprağı bile savunma aracı olarak kullanmak zorunluğu var. Bundan dolayı devrimci sanat, eline geçen bütün yarat-

ma olanaklarını kullanacaktır. Sırasında bir topun tüfeğin yapamadığı bir işi, bir taş çağı insanının el baltası yapabilir.

Kuşkusuz, büyük sanat her sanatçının düşüdür. Ancak, zaman, öyle baskı yapmaktadır ki, o büyük sanata ulaşmak üzere bize olanak bırakmamaktadır. Bu yüzden sanatı, elimizden geldiğince vurucu bir güç haline getirmek durumundayız. Bu sanat, isabet olanakları sağladığı sürece bize yararlıdır. Onun dahice bir yapıt olup olmaması, şu sıkışık anlarda ikinci derecede bir sorun olarak kalır.

— Bu düşüncelerinizi içeren başka roman çalışmalarınız var mı?

— Çok uzun yıllardır yazmayı tasarladığım on-onbeş roman var. Bunlardan bazıları, bana çok yakınlaşmış, kapımı çalmaya başlamıştır. «Bir Vatan Haini», «Her Gün Bir İyilik», «Sivas Evleri ya da Tarla Kuşları» gibi.

«Bir Vatan Haini», ta, Abdülhamit döneminde, Anadolunun uzak kasabalarından birine sürülen bir Jöntürk'ü anlatıyor. Orada evlenir, yerleşir. Sonra Türkiye'de birçok gelişmeler olur, bu değişimin başında gelen yeni hükümetler dolayısıyla yerel örgütler, otoriteler de, «Vatan Haini» diye bu adamın üzerine çullanırlar. Bütün bu değişimlere rağmen ve adam Jöntürklüğünü unuttuğu halde, yerli halk onu vatan haini olarak nitelendirmekte devam eder. Halkın çocukları, torunları da, tıpkı, Abdülhamit döneminde olduğu gibi, ona vatan haini derler. Oraya gelen bütün yeni yöneticiler de, bu vatan hainini gözden ayırmamayı görev bilirler. Sürüp giden bu serüvende, Türkiye'nin serüvenini vermek istedim.

Roman dışındaki çalışmalarını soruyorum. Dinamo, gene, kitap tanıtma yazılarına getiriyor sözü ısrarla:

— Tanınmış eleştirmenlerimizin göz atmak

lütfunda bulunmadıkları bu kitapları birer birer okuyarak tanıtma yazılarını sürdüreceğim. Çabuk küsen, bir küs otuna benzeyen sanatçı ruhlar, kolayca umutsuzluğa kapılarak sanatta da küserler. Bu yeteneklere de böylece umut vermek istiyorum.

— Şiir çalışmalarınız ne durumda?

— Son zamanlarda yüzlerce Rubai yazdım, bir kitapta toplayacağım. İşte en son, Sirkeci Ataköy arasında, Banliyö treninde yazdığım iki rubai:

RUBAİ 1

Politikacı kargaya, ne güzel, güzel ahlâk dedi
Ne güzel, güzel ahlâklı karga olmak dedi
Atın ağzından La Fonten'in pis peynirini
Güzel ahlâklı karga yekinip «Gak» dedi.

RUBAİ 2

Gel Dinamo bugün de bir Rubai söyleyelim
Misk kokulu gül dallarını şiire eğelim
Allah yemiyle balık avlayan zahide gülüp
Hayyam gibi biz de bir ara gönül eyleyelim.

Söyleşimiz uzuyor Dinamo'yla. Kendi yaşamından, tasarılarından söz ediyor uzun uzun, sakin, fakat derin bir heyecan duyarak. Bir başka sefere mutlaka Menekşe'deki gecekonduda buluşmamızı öneriyor. Yıllarını geçirdiği, içinde nice değerli yapıtlar verdiği gecekondusu için, «Bahçesi taşlar ve fosillerle oluşan İstanbul'un tarihidir» diyor. «Gecekonduyu, bir müze yaptım. Heykeller, insan kafaları, çömlekler. Binlerce yıldan bu yana taşlaşmış, kireçleşmiş, insan ve hayvan kafatasları, kurt başları. Üstlerinden suluboyalar geçtim. Hepsi üçüncü dönemden kalma bunların. Taşlarda,

heykeller üzerinde, ilk Trakların totemi, kurt işlemeleri var. Adeta Romüsle Romülüs, Roma'ya atlamıştır buradan.

«Menekşe'deki gecekondunun bahçesine, koca kafaları dizdim sıra sıra. Ejderha ve yılan kafalarını. Hep diş diş. Taş çağı insanın yaptığı heykellerde görülen. Bu taşlarda, İstanbul'un tarihini okuyabilirsin.»

Hasan İzzettin Dinamo'yu, yazdıklarının ortasında ve yazmak istediklerinin tasarısında, ama yılmak bilmeyen bir çalışma mutluluğuyla başbaşa bıraktım evinde.

ERCÜMEND BEHZAT LAV

Yaşayan modern şairlerimizden en kıdemlisiydi konuştuğum insan! Kasımın 14'üncü Pazar günü, Şişli'de, Hanımeli sokakta, Lav apartımanının dördüncü katında, saat 11'de.

— Yarım saat önce bitirdim diyordu son şiirimi. Ve ilk bana okuyordu Beyazıt meydanında asılmışların şiirini. Son kitabı olan «Alman Çeşmesi ve Yedek Parça Derebeyliği»nin son şiiriydi bu şiir.

Şiir, Beyazıt'ta, bugünkü Üniversite binasının kapısının üzerinde yazılı «Daireyi umuru askeriye» yazısını başlık olarak taşıyordu.

O kapı sahib-i saltanat/ceberrut
Dönerde dönerdi başınız
Geçtiniz, geçmediniz savatlı kubbesi altından..

Sarsıla dursundu temellerinden Tac-u taht
kimlikleri ak gömleklerine çengelli
sırmalı, cafcaflı apoletler yerine..

Ve sonra, ülkeyi savaşa sokan, ülkeyi savaşta yenik düşüren üç İttihat ve Terakki fırkası liderine getiriyor sözü:

Biri Alman bıyık, öbürü çifte göbek, öteki kabasakal
Biri Enverdi, biri Talattı biri Cemal
Batırdılar üç cuntacı Kayzer veledi, memleketi
Kurtuldulardı sehpalardan ölümün kefareti
Gemi azıya alanda, sancak alabanda
Battılar sancak-ı şerif ile batağa Turan'da...

Ercüment Behzat Lav, Nâzım Hikmet'le, aynı dönemde serbest vezinle ve modern anlamda şiirler yazan iki şairimizden biridir. Aslında, kendisine, şu anda ne yapıyorsun yerine, bugüne değin Türk şiirinde neler yaptın diye sormalıydım. Şiir akımları şu ya da bu yönde gelişip, modalar gibi güncel olup, sonra yerini bir başka akıma bırakabilir. Ama, şair, güncelin ötesindedir. Bizde, sözü edilip güncel olan şairin şiiridir piyasada dolaşan. Salt bütün uğraşı şiir olan ve güncele karışmayan şair, ne denli devrimci ve ilerici olsa da, adından gerektiği zamanda, gerektiğince söz edilmemesi, sanatta köşe kapmaca oyununu anımsatıyor insana.

Ercüment Behzat'la konuşmaya gitmeden önce, bir kez daha okudum ilk şiirlerini, tadına daha bilinçle vararak. Bu tür şiirlere 1925 yılında başlayan Lav'ın ilk yapıtı S.O.S. 1931'de çıkmış.

E. Behzat Lav, ısrarım üzerine, Türk şiirine ne getirdiğini söylüyor kısaca:

— Nâzım Hikmet Rusya'dan (1924) ben Almanya'dan geldiğim (1925) sırada, Nâzım hece vezniyle şiirler yazıyordu. Ben, doğrudan sürrealizmi Türk şiirine getirdim, hecesiz ve kafiyesiz. Şunu da söyleyebilirim, şiirimizde ikinci yeni akımının dildeki değiştirmelerini, ben daha önce yaptım. Bunun özgün örnekleri S.O.S.'de, KAOS'ta, Açıl Kilidim Açıl'da apaçık ve belirgindir.

Fütürizmin kollarından biri olan Magio rea-

lizme, giderek gerçeküstücülüğe şiirde açıklık getirdim. Ve şiirimde, gittikçe kalınlaşan toplumsal çizgi Üç Anadolu'da ortaya çıktı. Dildeki kurguculuğu ve ironiyi burjuva duygusallığına karşı kullandım. Üç Anadolu'daki tavır yereyseldir. Mau Mau'da evrenseldir. Üç Anadolu'da nasıl kaynaklardan yararlandımsa, Afrika'nın kurtuluşunu gene yerel folklordan yararlandım.

Sirano, sen belki de şöyle düşünebilirsin
Harplerle ihtilaller kısır
Asya sır vermiyor, sır,
Haber geliyor çekirge bulutlu Afrika'dan
Elmas tarlaları mezatta haraç
Filizlendi beton kuyularda
Stok altın çubuklar
Faşist bezirgânlara gün doğsa ne çıkar...

Bir de, Maden Kuyulu Başlıklı şiirden aldığım şu dizelere bakın:

Damar kadar
dar
sokaklarda eskimiş hava
kol, boyun bacak feneri
Tok kazma sesleri
Tırnakla çenkleşen kömür
Sür götür
Parya
Gün yüzü görmez
Kaburgası fırlak katırı
Başlıyor angarya...

— Son yapıtınız Alman Çeşmesi ve Yedek Parça derebeyliğinin içeriğini özetler misiniz?

— Karayergi türünde, sosyo-ekonomik şiirlerimi topladım. 1898'den günümüze kadar sosyo-politik olayları içine alıyor. Türkiye'nin son

ikiyüz yıllık yaşamındaki toplumsal gelişimini de şiirlerle yansıtıyor.

— İlk şiirleriniz, soyut-somut karışımıydı. Yeni şiirlerinizde daha çok gücel siyasal olaylara kaymanızın nedeni?

— Sanatçının dünya görüşü, yaşadığı çağın ve çağından öteye yansıması gereken sosyo-politik dünya görüşüyle orantılıdır. Ve sanatçı, kendi çağının yansımasıdır. Bireyselliğin ve duygusal bireyciliğin, güzel sanatlarda sürümden çıktığı dönemi yaşamaktadır insan. Nitekim, Güney Amerika ve Afrika ozan ve romanlarında bu gerçek, okuduğumuz ve bildiğimiz yapıtlarla ortadadır.

ÜLKÜ TAMER

Ülkü Tamer'le, bizim yokuşta konuştum, Cağaloğlu'nda, yöneticisi bulunduğu büyük bir yayınevindeki odasında. Şimdi ne yapıyorsun sorusunu sormadan önce, önümüzdeki yıl yayınevinin basmayı planladığı kitapları seçmekle uğraşıyordu.

Şimdi ne yapıyorlar sorumuzdaki şimdi sözcüğü, kısa bir anı değil, geriye doğru son çalışmaları kapsıyor. Bu nedenle, hemen o andaki yaptıkları değildi benim öğrenmek istediğim.

— Biz, diye söze başladım, sanatçılarımızın şu anda geriye doğru uzanan, fakat son çalışmaları içine alan zaman dilimindeki yaptıklarını okuyucuya aktarmak istiyoruz. Bu espiri içinde sorayım: Şu günlerde sanat uğraşı olarak ne yapıyorsunuz? Şiir, çeviri, öteki konularda ne gibi hazırlıklar içindesiniz?

— Doğrusunu isterseniz, şu sıralarda, birşey yazdığım, çevirdiğim yok. Milliyet yayınlarının yöneticiliğine başladım. Bütün zamanımı alıyor bu iş. Alacak da, eskisi kadar çeviri yapamıyacağım artık. Belki yılda birkaç kitap. Önümüzdeki yıl bir tek kitap çevireceğim. Edita Moris'in son romanı «Bir Dilenci Öldür», onun dışında çeviri düşünmüyorum. Ama şiir yazmayı sürdüreceğim; çocuk kitabı yazmayı da. Bir süre üzerinde olduğum bir çocuk kitabı var; Tatili Nasıl Geçirdiniz? Yılbaşına kadar biter sanıyorum.

— Şiir yazmayı sürdüreceğinize, hatta sür-

dürdüğünüze göre, son şiirinizi okur musunuz?

— Son şiirimin adı «İzzet Sarayliç İçin». İzzet Sarayliç, bence, dünyanın en has şairlerinden biri. Kendisiyle tanışmak olanağını da buldum. İyi bir arkadaşlığımız da var.

— Çıkacak ya da çıkarma hazırlığında olduğunuz yeni kitaplarınız?

— Şu sıralarda iki kitabım yayınlanmak üzere. Adı: Ne Biliyorum? İlkokul öğrencileri için test soruları ve açıklamalı cevapları.. Bu tür bir kitabım daha çıkmıştı: Çocuklara Genel Kültür. Öteki kitabım bir çeviri: Sürgünden Şiir. Rafael Alberti'den şiirler. Alberti en sevdiğim şairlerden biri. Bu kitabını yıllar önce hazırlamaya başlamıştım, yeni bitti.

— Asıl çalışmalarınızı hangi konularda yoğunlaştırmak istersiniz?

— Şiirde ve çocuk kitaplarında. Ama, asıl uğraşım, şiirdir benim. Gerçi az yazıyorum, az yayınlıyorum, iki üç yılda bir kitap ancak çıkarabiliyorum, ama yirmidört yıldır sürekli yazıyorum. Çocuk kitabı yazmaya geçen yıl başladım. İki kitabım çıktı, Pullar Savaşı ile Gün Işığı Hoşça Kal. Doğrusunu isterseniz, bu Erdal Öz'ün itişiyle oldu. Sevgili dostuma bu konuda çok şey borçluyum. Bundan böyle çocuk kitabı yazmadan edemem.

— Asıl uğraşınız şiir olduğuna göre, şiirden aldığınız tad ve şiirin tanımını söyler misiniz?

— Şiirden büyük tadlar almasam, şiir yazmazdım. Benim için vazgeçilmez bir deneydir şiir. Tek başına dünyayı değiştiremez, ama insanın, dolayısıyla dünyanın değişmesine yardımcı olabilir. Bir bütünün ufacık, çok ufacık bir parçasıdır. O parça olmazsa, «bütün» belki çalışabilir, işleyebilir, ama, yine de bir yanıyla eksik kalır. Şiirin işlevi o bütünü yaratmak değil, tamamlamaktır bence. Şiirin etkinlik alanı belli. Büyütmeyelim, eskiden de dünyanın en

önemli şeyi şiir değildi, şairler dünyanın, çağlarının en önemli insanları değildi... Bir şiirimde söylemiştim «Yanardağın üstündeki kuştur şiir.»

— Son zamanlarda, klikleşmeler konusu çok tartışılıyor. Özellikle, bu söyleşilerimde, ben, sanatçılarımıza ısrarla soruyorum: Bazı kişiler kendi kliklerinde olan sanatçıları var sayıyorlar, kendi kliklerinde olmayanları yok sayıyorlar. Siz ne dersiniz bu tutuma?

— Klikleşme denen şeye inanmıyorum. Anlamsız bir şey bu. Sanatçı, sanatçıysa eseri yaşar, değilse, eşi-dostu onu bir yere kadar, o da bir süre için kaldırabilir... Sonra kaldırdıkları kimsenin ağırlığı altında kalıverirler. Homeros'tan Yaşar Kemal'e kadar uzanan soylu sanatçılar hangi kliğin adamıdırlar ki.

BEKİR YILDIZ

Türk hikâyeciliğinin belirgin kişilerinden Bekir Yıldız'la Cağaloğlu'nun yan sokaklarından birindeki Asya Matbaasında buluştuk. Yazarın kendisine ait olan bu matbaada, bir tek dizgi makinesi, küçük bir prova tezgâhı ve yine küçük bir çalışma masası, hepsi o kadar. Dizgi makinesinin çıkardığı tanıdık sesler ve ikimizin de çok alışık olduğumuz matbaa kokusunu nefesleye nefesleye başladık konuşmamıza.

— En son çalışmalarınız nelerdir?

— Bildiğiniz gibi geçen hafta iki kitabım yayınlandı, biri hikâye kitabı, öteki de çocuklar için masal kitabı. Siz benden en son çalışmalarımla ilgili belge olabilecek yazı istediniz, size yardımcı olamayacağım. Çünkü öteki yazarlara göre, benim bir ayrıcalığım var:

Dünyanın belki de en pahalı daktilo makinesine sahibim. Hep böyle der arkadaşlar da. Daktilo makinesi, gördüğünüz şu dizgi makinesidir. Yazılarımı elle yazıyorum, daktilo etmeden, makinede kendim diziyorum, dizerken yanlışlıklarını ve eksikliklerini görüyorum. Nedenini şöyle çıkardım, yazarlığımdan önce, yıllarca dizgi operatörlüğü yaptım. Yüzlerce kitap, yüzbinlerce tümce dizdim. Dizerken yazdığımın yanlış olup olmadığını, bu alışkanlıkla adeta, elektronik olarak anlıyorum. İşte, kendim yazıp kendim dizdiğim son satırlar; «Aha, ilk adımımız idam. Can ayağımın altında saklı. Bir de öteki ayağımla canı yakalayabilsem.

Neymiş... eski bayramlar. Yok loo. Kumandan, biz bayramlarda ne ölüler değiştirdik sınır karakolunda. Aha bacım bu ölü sizden, ver bizim ölüden bir parça. Torbaların içine doldurup da ölülerimizi, tel örgülerin ardından bayram hediyesi diye atardık birbirimize. Bilmez miydi kumandan, ee göz yumardı.»

— Dizgi operatörlüğü yaparken hikâye yazıyor muydunuz?

— İlk operatörlüğe Remzi Kitabevinde başladım. O zaman Matbaacılık Okulunda okuyor ve geceleri çalışıyordum. İlk yıllar öğrenme çabası içinde olduğum için dizdiklerimi iyi kavrayamıyordum. Bu yıllarda hikâye yazmadım ama, ilerleyip beceri kazandıktan sonra, başkalarının yazdığı hikâye ve romanları dizerken «Ben de bunlar gibi yazabilirim» diyordum.

— İlk çıkışınızda, yazdıklarınızın etkisinde kalmadan çocukluğunuzun ve ilk gençliğinizin geçtiği bölgenin birikimlerinden oluşan kendi orijininizi yazdınız gene de.

— Bu şöyle bir şey. Benim her zaman üzerinde durduğum, hayatın durmadan atan ve değişen nabzını yakalayabilmektir. Bu nabız bizim toplumumuzda çok hızlı atmaktadır. Bir edebiyat ürününde bunun adına tempo diyebiliriz. Sorunuzda belirttiğiniz orijin sorunundan çok, gerek Matbaacılık Okulunda, gerek ondan önce bitirdiğim Sanat Enstitüsünden edindiğim teknikle, o yıllar dizerken konudan çok anlatımın hantallığı beni ilgilendiriyordu. Köyü hâlâ değişmez gibi görüp, insanlarını değişmez gibi veren bir yazar, bana, gerçekten hantal geliyordu. Dikkat edilirse, kendi yazdıklarımda bu tempo vardır ve ilk hikaye kitabımla son hikaye kitabım arasında bir tempo çizelgesi görülebilir.

— Çalışmalarınızın yoğun olduğu hikayecilikte yönteminiz ya da üslubunuz hakkında bir

açıklama yapar mısınız?

Yıllar önce, birgün dolmuşla Taksim'e çıkıyordum. Önde iki arkadaş oturuyordu, biri ötekine uzunca bir şeyler anlattı, sonunda dinleyen sıkıldı. «Hikayeyi bırak da arkadaş, ne demek istiyorsun onu bana söyle.» dedi.

Ben de hikayeye hep böyle yaklaştım. Yani hikayeyi, hikaye olmaktan kurtarmaya çalışıyorum. Tavuk kesildikten sonra, yumurta olmaya aday bir sürü yumurta çıkar karnından. Şimdi bile benim beynimi çıkarabilseler ve okunabilse içinde yüzlerce hikaye var. Demek istediğim şu; yazmak, hem teknik, hem yaratıcılık isteyen bir iştir. Şunu kesinlikle söyleyebilirim, hiçbir hikayem ne hayatta olduğu gibidir, ne de ilk duyduğum gibidir. Kimi hikayelerim, estetik bakımdan iyi olmayabilir. Ama kimi eleştirmenlerin, olanı aktarma gibi olayı kolayından aldığımı söylemelerine için için hep gülmüşümdür. Örneğin son kitabımda yayınlanan «Sevdalı Ekmek» hikâyesini, üç yıl önce Moskova'da bir Türkoloğa anlatmıştım. Bir ara bana yazdığı mektupta o hikayeyi neden yazmadığımı sordu. Şimdi bu kitabı yollayacağım, tabii bu hikaye o anlattığım değil. İşin ilginç yanı, tabutçunun ölü beklemesi gibi, hikayenin eksik bulduğum yanı, sanki Van depremiymiş gibi bu depremle o olay bağlandı.

Yine bazılarına göre, hikayelerimi aşırı gerilimle oluşturduğum söylenir. Doğrudur. Ama ben bunu bir kusur olarak değil, bir üslup ve çağımızın bir gereği olarak kabul ediyorum. Gerilim bir amaç olarak kullanılırsa yanlış, ama eğer araçsa, gerekli olduğu kanısındayım. Nedeni şu:

Halkımızdan örnek alalım. Özellikle 20 yıldanberi köleleştirilmeye çalışılıyor. Kırsal kesimden kentlere doğru insanlarımız akın ediyorlar. Giderek bu iç göç, dış göçe dönüşüyor.

Yani feodalizm, kapitalizm, köylülük, işçi sınıfı, içiçe, karmakarışık. Siz toplum olarak, istediğiniz kadar durarak anlayacağınızı söyleyin, emperyalizm sizi itiyor arkanızdan. Yani toplum, çoğu kez bir sarhoşa benziyor, silkeleyebilmek için yüzüne bir kova su dökmek gerekiyor. Eğer yazarsanız, hikâyenize gerilim öğesini koymak zorundasınız, yoksa sizi okumaz. Çünkü televizyonu onu bekliyor.

— Sabahattin Ali ile Sait Faik hakkında söylediklerinizi üzerinde çok duruldu. Sizin ilk çıkışınızla, tartışma sonrası edindiğiniz fikirler arasında bir değişme var mı?

— O günleri acı acı anımsıyorum. Söylediğim sözlerin yanlış olduğu bilincine vardığım için değil, tartışmayı gerektiren bütün sözlerimi her zaman tekrar ederim. Bu konuda yazı yazanlara tekrar ediyorum: Bilindiği gibi deliler ve ölüler sözlerinden dönmezler, bağnazlıktan değil. Bir yanlışım olsa açık açık söylerim burda. Ben olayları değerlendirirken duygusallığa kapılarak değil, sınıfsal bir yaklaşımla çözümlemeye çalışıyorum. Sait Faik ve Sabahattin Ali, kişi olarak, beni hiç ilgilendirmezler, yüzlerini bile görmedim. Sait Faik'in içtenliğine, hikayeciliğimizi demokratikleştirmiş olmasına duyduğum saygıyı bir kez daha yineleyerek, Sabahattin Ali'nin odaklaştırdığı hikaye anlayışının temelinde yatan sınıfsal niteliği ortaya koymaya çalıştım. Bilindiği gibi bu hikaye anlayışı, toplumcu bir sanat anlayışıdır.

Sizin yaptığınız her konuşmanın son sorusu klikleşme üzerinedir. Sanıyorum bana da soracaksınız. İki soru burada bütünleşiyor kanısındayım.

Bence özellikle son yıllarda klikleşme gibi görülen durumlar, aslında sınıfsal ayırımın kesinlik kazanmasıdır. Evet, kesinlik kazandı ama, henüz nitelik kazanmadı. Temelde, top-

lumcu olmayan burjuva yazarların, kendilerini okutabilmek için ilerici görünme zorunluluğu, gerçek toplumcu yazarlarla aynı platformdaymış gibi bir görünüm arz ediyor. Temelde olmayan, ama toplumcu edebiyat adına, temel doğrulardan söze başlayıp her toplumcu yazarın bildiği, ürünlerinde yapmamaya çalıştığı, sekterlik, slogan gibi kusurları, her toplumcu edebiyatın genel kusuruymuş gibi gösterme kurnazlığıdır. Ama, artık, günümüzde okur, kurnaz değil zeki insanlar istiyor. Pek çok okur, yeni dünya görüşünden kaynaklanarak sanatçısını arıyor. Bence önemli olan budur.

ELİF NACİ*

Yazıya, Elif Naci sanat yaşamının 60 yılının hesabını veriyor diye başlamayı uygun buldum. Gerçi, o hesap vermese bile, dostları, dost olmayanları soruyor bu hesabı. Kolay değil, altmış yıl boyunca, ressamlık, gazetecilik, müze müdürlüğü ve hepsini içine alacak genişlikte ve uzunlukta, dostluklar yapmış bir insan için, kaçınılmaz bir şey bu. Aslında, Elif Naci, bir ressamdır. Onun müzeciliği ve gazeteciliği, yaşamını sürdürmek için yaptığı işlerdendir. Ama, nedense, onun altınışıncı sanat yılı için Gazeteciler Cemiyetinde düzenlenen törende, son sergisini açtığı galeride, herkes, Elif Naci'nin kişiliğinden, zevklerinden, hoş sohbet oluşundan, söyleşilerinin tadından söz ettiler, ressamlığını adeta bir yana ittiler. 60. Sanat yılı toplantısını, ben açtım ve «Üstadın resim sanatının niceliği ve niteliği hakkında elbette resim ustaları ve çağdaşları, burada gerekenleri söyleyecektir» dedim. Ama, kendi okul ve grup arkadaşı bile, çizgili gömlek üzerine papiyon kravat taktığından söz etti de, asıl üzerinde durması gereken şeyi yapmadı.

Yadırgadığım bu tutum ve durumu üstada sordum, neden diye. Şöyle cevapladı:

— Neden ben değil de o, düşüncesinden olsa gerek.

Söyleşimize başladığımızda, Elif Naci heyecanlıydı, hatta biraz da üzüntü karışımı sinirliydi. Daha sorularımı sıralamadan içini dö-

kercesine, içini döktükçe rahatlarcasına, kendi başladı konuşmaya:

— Eleştiricilerden şikayetçiyim. Hakkımda yapılacak eleştiriye o kadar susamış ve arzulamış bir insan olmama rağmen.

— Neden?

— Çünkü, kimisi göklere çıkarıyor, kimisi yerin dibine batırmaya çalışıyor. Oysa, ben ne gökteyim nè de yerin dibindeyim. Benim bir sanat düzeyim var. Bir eleştirmeci beni, ne kadar batırmaya kalksa, asla başarıya ulaşamayacaktır. Çünkü ben ve yapıtlarım meydanda. Alem kör ve nankör değildir.

— Üstad, sizin, arkadaşlarınız gibi Avrupa'ya gitmek istemeyişiniz üzerinde çok duruluyor. «Batının, özellikle Fransız sanatının etkisinde kalmamak için Avrupa'ya gitmedim» diyorsunuz.

— Ben Avrupa'ya gitmedim ama, Batı bana geldi. Ben çiçeği burnunda bir öğrenciyken, Paris'ten Cormon'un atelyesinden Çallı İbrahim geldi. Hoca olarak bize, empresyonizmi aşıladı. Ben ve bütün atelye arkadaşlarım hepimiz, biraz empresyonist, biraz Çallı olmuştuk. Bir sanat yolcusu, evvela, hocasının etkisi altında kalır, sonra bağımsızlığı kazanır.

Dönelim Avrupa'ya gitmeme meselesine; O günlerde bir Avrupa konkuru açıldı, hepimiz girdik bu sınava. Kazananlar arasında ben ikinciydim. Bazı aile engelleri çıktı, gidemedim, fakat sonradan gitmediğime memnun oldum.

Müstakil Ressam ve Heykeltraşlar Birliği ve D grubu kurucularından olan Elif Naci'nin, resim yaşamı, 1916'da Akademiye girdiğinde başlıyor. Beyoğlu'ndaki İş Bankası Sanat Galerisinde açtığı sergi, onuncu kişisel sergisidir. Bu açılış töreninde de, gene, Elif Naci'nin kişiliğine özgü bir durum oldu. Adeta «Kendi göbeğini kendinin kesmesi» gibi, kendi sergisini de,

kendisi açtı kısa bir konuşmayla: «Sözü, panolarda asılı resimlerime bırakıyorum. Kendileri hakkında en doğru sözü onlar söyleyecek, onlar hüküm verecektir. Son söz onların.»

Arkasından, Ümit Yaşar Oğuzcan, Elif Naci için yazdığı bir gazeli okudu:

Ne kadar nimet varsa aldı kâm Elif Naci.
Güzelleri sevmekte saldı nam Elif Naci.

Hepsini buraya alamadığım gazelinde Ümit Yaşar Oğuzcan, üstadın elinde hep içki kadehi olduğundan, dostlarla güzellerin sergide bulunduğundan, hep hamam düşlediğinden, hoşsohbetliğinden, kadın güzelliğini çok iyi bildiğinden söz etti. Ve şöyle bağladı:

Hem müzeci, hem yazar, hem ressam Elif Naci.

Elif Naci'nin uzun sanat yaşamı gerçekten yaşanmış bir hayatı simgelemesi yanında onun renkli bir kişiliği olması, hatta bu kişiliğinin etkinliği nedeniyle, ressamlığı yanında öteki meziyetlerinden de söz edilmesine yol açıyor olabilir. Oysa Elif Naci, hep ressamlığından söz edilmesinin özlemi içinde. Bunda da haklı.

Bunu kendisine hatırlattığımda şöyle dedi hafif bir gülümseyişle:

— Maalesef bizde, hakiki eleştirmen yok. Basındaki yazar arkadaşlarım, benim sanat yanımı eleştirme yetkisini kendilerinde görmemiş, yakın buldukları kişiliğimi ele almışlardır. Başta da söylediğim gibi, kıskançlıklar, yani «Neden o, ben değil» gibi duygular. Yalnız bu tür düşünenlerin içinden, Çağdaş Türk resminin büyük isimlerinden biri olan Eşref Üren, benim için, şu namuslu sözü söylüyor: «Elif Naci kendisini daima yenileyen bir ressam. Tablolarının türbedarı olmamak ne büyük şey.»

— Üstad, sergiyi gezerken bir arkadaş, Elif Naci'nin bu yetmiş tablosu sanki bir ressamın

değil, bir kaç ressamın yapıtları gibi. Çeşitli üsluplar var demişti, ne dersiniz?

— Şöyle diyeyim: Ben hepsinde, bütün şekilleriyle, desenleriyle, renkleriyle, imzam kadar, tablolarının içinde olduğuma kaniyim. Eğer onların aralarında bazı aykırılıklar çelişkiler görülüyorsa, şunu söyleyebilirim ki bir insan sabahleyin başka, öğlen başka, akşam başkadır. Bir insan başı ağrıdığı zaman başka, karısıyla kavga ettiğinde başkadır. Yani gayet neşeli bir gün geçirdiğinde yaptığı resimle evinin yanında yangın çıkıp tüm tablolarının yanacağı korkusuna kapıldığında başka kişiliğe bürünür.

Sakın eleştirilere kızdığımı sanmayın. Ama şu örneği de vermeden geçemeyeceğim: Sergimde Ahmet Köksal'la karşılaştım. 60 yıl nedeniyle çıkardığım kitapta kendisinin yazılarından bir satır bile almadığımdan yakındı ve şöyle dedi: Oysa ben, senin için çok yazdım ama, aleyhinde bir tek kelime kullanmadım.

Kendisine «İşte onun için yazılarından almamışımdır.» dedim. Fakat, Ahmet Köksal, Milliyet Sanat Dergisine gidip aleyhime döşendi.

Ama ben, bugünün değil, yarının hakbilir çocuklarının eleştirilerini bekliyorum. Onlar ne hüküm verirlerse, ben oyum.

Elif Naci'yi, tablolarından ve tablolarına yansıyan iç dünyasından fışkıran büyüleyici unsurlar arasında düşünüyorum hâlâ. Kendisinin de dediği gibi, şimdi söz zamanın.

AGOP ARAD

Agop Arad'ı 1946 yılında tanıdım. Vatan gazetesinde çalışıyordu. Bu gazeteye muhabir olarak girdiğimde, bana yakınlık gösteren ilk insan Arad oldu. Dostluk ve insanlık sevgisi, birden sardı beni. Birkaç gün içinde kaynaştık. Çok tanıdığı ve çok dostu vardı.

Bir kısım Üniversite öğrencilerinin bazı kışkırtmalarla Tan gazetesini basıp matbaayı tahrip ettikleri günlerdi. Arad, bir dostunun sahibi bulunduğu «Ölmez Eserler Yayınevi»nde de çalışırdı. Üniversitede bir kıpırdanış olsa, öğrencilerin yürüyüşe geçecekleri duyulsa: «Ben dükkânı kapıyorum» diye kepenkleri indirirdi. Güven ve huzuru, kardeşliği seven, gürültü ve patırtıdan hoşlanmayan bir insandı. Gene de öyle ya.

Akşamları, Beyoğlu Balıkpazarının arkasındaki küçük bir meyhanede içerdik. Lambo idi adı. Daracık bir yerdi. Tezgâhın başında omuz omuza, ayakta durur, çakıştırırdık. Orhan Veli, Cahit Irgat, Nevin Seval, Suavi Tedü gibi şimdi aramızda olmayanlardan başka yaşayanlardan Ercüment Behzat Lâv, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Nuri İyem, Sinan Korle gelirdi.

Arad, herkesin dostu, sevdiği, sohbetinden, varlığından hoşlandığı bir insandı. Gene de öyle ya.

UMUTLAR

O tarihlerde, gazetede işimiz çoktu. Günde en azından 15 haber yazardım, öteki muhabir arkadaşlar gibi. Ayrıca sık sık röportajlar yapardım. Her gün sabah sekizden akşam dokuza kadar, bazan daha da geç saatlere kadar çalışırdık. Gene de gık demezdik. Zevki vardı bu işin. Yorulmazdık. Tek partili hayattan çok partili hayata geçişin, ilerisi için verdiği parlak umutlar kamçılardı bizi. İyi günler göreceğimize, mutlu olacağımıza, ülkemizin rahata ereceğine inanırdık.

Gündüz çok çalışırdık, geceleri de çok eğlenirdik. Arad, akşam oldu mu, gazetedeki çalışma masamın başına dikilirdi:

— Mek kadeh, derdi.

— Olmaz, derdim. Biliyorsun dün gece sabah ezanı okunurken eve döndük. Gene geç kalırsak..

— Yok, yok, yok, diye cevaplardı. Bir kadehçik... Saat dokuzda evlerimizdeyiz.

Olumlu cevap alamayınca odasına giderdi. Gene aynı konuşma:

— Arad, bir kadeh de içsek, evde hanım «Gene içmişsin» diye çıkışacak.

— Bende «Sensen» var... derdi her zamanki gibi. Birer tane alırız, içki kokusu kalmaz.

GENÇLİK

Ve böylece tutardık Beyoğlu'nun yolunu. Birinci kadehten sonra ikincisi gelirdi, ikincisinden sonra da üçüncüsü. Sonra bu son, bunu da içelim, gideriz derdik. Ama gidemezdik. Gecenin eğlencesini de Asmalı Mescit'teki kokteyl salonlarından birinde tamamlardık. Ve evlerimizin yolunu tutardık.

Arad, Çarşıkapı'da inerdi vasıtadan. Ben de, oturduğum semt olan Sultanahmet'de. Fakat,

her zamanki gibi, yolda, Sultanahmet camiinde sabah ezanının okunduğunu duyardım.

O zamanlar çok gençtik. Dayanırdık, yorulmadan ertesi sabah, gene zevkle ve heyecanla işimize sarılırdık.

Ertesi sabah, Arad, gazetede, hepimizi güler yüzle selâmlar, Türkçeyi kusursuz konuştuğu halde kasten Ermeni taklidi yaparak: «Bu gece napooruz?» derdi. Yorgunluğumuzu unuturduk. Onun insancıl tutumu, bir çıra gibi, hepimizin duygularını, devamlı olarak ılık tutardı. Gene de öyle ya.

Arad, bir zamanlar şarkıcı kadınların, barlardaki konsomatrislerin, dansözlerin, sokak dilberlerinin resimlerini yapardı. «Bütün kadınlar benim hemşirem» derdi. Gene de der ya. Güzel kadınlara tutkundu. Kadının güzelinden anlardı. Gene de öyle ya.

TUTKU

Bu son yıllarda, bir Tarabya tutkusuna kaptırdı kendini. Ama bu tutku, sadece bir doğa tutkusu değil. Tarabya'nın, meyhaneleri, denizi, denizdeki kayıkları, kıyıda sıralanan balıkçıları, çevrenin büyüleyici görüntüsünün tutkusu değil. Ona sorarsanız, canlı, vazgeçilmez İstanbul yaşamının kalbi, Tarabya'da atıyordur. Bu canlılık, Arad'ın, kendi yalnızlığı içindeki yalnızlığını unutması için, dış dünyasından iç dünyasına bir akış gibidir. Onu yaşatan ve ayakta tutan çevresindeki dost halkasıdır.

Tarabya'da yeni dostlar edinmiştir yıllar yılı. Her sınıftan dostlar. Selâmlaştığı, şakalaştığı, ayak üstü sohbet ettiği dostlar. Ama bu her sınıftan dostlar arasında, Arad, balıkçıları, kayıkçıları, çöpçüleri, yalın ayak koşuşan çocukları, çiçek satan küçük kızları ve bir de Tarabya'nın o güzelim görüntüsünün resmini çizer hep. Resimlerindeki Agop işte bu Agop'tur.

Resmini çizdiği insanların dünyasında yaşayan Agop!

ÖN PLÂN

İnsandır, resimlerinde ön plâna aldığı. İnsanın durumu, çaresizliği, yaşamayı sevişi vardır. Bütün bunların üstünde, insan olmanın zevkine varırlar, Agop'un resimlerindeki insanlar. Yaşarlar, yaşadıklarını hissettirirler.

Çünkü Arad, bu insanların hepsiyle tanış ve dosttur. İşte, çeşitli balıkları doldurduğu tablasının başında oturan şu yarı çıplak kafalı balıkçı bunlardan biridir. Şu, yolun ortasında, durmuş, sümüğü aka aka simit yiyen küçükle Arad, kaç kez «Ne haber arkadaşım» diye konuşmuştur.

Hele şu koyu esmer tenli çiçekçi kızdan, kaç kez çiçek satın alıp dostlarına vermiştir. Böylece, hem dostlarını duygulandırmış, hem de o küçük kıza dolaylı yoldan yardım etmiştir.

Arad'ın tablolarında, denizin, kayıkların, gök yüzünün, hattâ ağaçların kendine göre renkleri, renklerin yayılışı vardır. Bu renkler, çok parlak ile çok sönük arasında, sıkıntısını içine atan, dostlarına hep şakacı, hep umursamaz görünen, böylece gam dağıtan Arad'ın ruhunun dışa yansımasıdır.

Resimlerdeki insanlarda ise, hep kendisi vardır. Kendi insancıllığı. Taksim'deki Sanat Galerisi'nde sergilediği son resimlerini hep bu gözle gördüm. Arad'ın, özel yaşantısı ile, dostları arasındaki yaşantısı, gide gide tek bir noktada birleşiyor.. Resimlerinde.

Son sergisinin açılış gününde, çok kalabalık dost grubunun açılışa gelip onu, gözleriyle kucaklamaları Arad için, mutluluğun en tatlısıydı. Gözleri ışıl ışıl yanıma sokuldu, yirmibeş yıl öncelerini hatırlatan bir içtenlikle:

Mek kadeh, dedi. Var mısın?..

MUHSİN ERTUĞRUL

«...Ben bir tiyatro istiyorum. Bir tiyatro binası lâzım bu İstanbul şehrine! Herşeyden önce bir tiyatro binası. Bu bina, mezbahadan, Hâl'den, köprüden, hastaneden, hatta mektepten daha mühim. Onun için bu şehre bir tiyatro istiyorum. Efendim, beyim, paşam...»

Muhsin Ertuğrul'un imzasını taşıyan bu yazıyı 1 Kasım 1931 tarihli Darülbedayi dergisinden aldım. Darülbedayi'nin kuruluşundan bu yana, artık sayısını kendisinin de unuttuğu birçok kereler, Muhsin Ertuğrul, hep önemli prensip meselelerinden dolayı, Şehir Tiyatrolarından ayrılmış, sonra bakmışlar ki, onsuz olmuyor, geri getirmişler tiyatroların başına. Bundan 7 yıl önce de, yani 1966 yılında ayrılan Muhsin Ertuğrul'un tekrar başına geçtiği Şehir Tiyatrolarında şimdi neler yapmak istediklerini yazmadan, onun, çok eskiden beri belirlenip ortaya çıkan düşüncelerini yansıtan yukardaki satırları aktardım.

Muhsin Ertuğrul, o günlerden bugüne, hâlâ tiyatro binası peşinde. Tiyatroyu, belli başlı semtlerin tekelinden kurtarıp gecekondulara kadar ulaştırmak amacında. Şunları söylüyor bu konuda:

«Ucuz ve kaliteli tiyatro. Her semte bir tiyatro. İşte, amacımız bu!

Şehir Tiyatroları için girişeceğimiz atılımlardan ilki, yeni sahneler açmak olacaktır. Daha

şimdiden, büyük bir gecekondu semti olan Gültepe'de her gün temsil verebileceğimiz bir salon bulduk. Ek bir sahne olarak, yakında, perdemizi orada, gecekonduda yaşayan hemşehrilerimize açacağız.

Arkasından Zincirlikuyu geliyor. Oradaki Yapı Usta Okulunun elverişli bir salonu varmış, temsiller vermeye. O da açılacak. Sonra, sırasıyla Eyüp, Gaziosmanpaşa, Zeytinburnu...

En önemlisi, bizim Taksim'de bir binamız var!

Şaşırıyorum.

— Taksim'de mi? Hangi bina? Muhsin Ertuğrul, rahat, güvenli cevap veriyor:

— Şu yanan bina, (İlk adıyla Kültür Sarayı, şimdiki adıyla Atatürk Kültür Merkezi) Hani, o zamanın Vali ve Belediye Başkanı, Dr. Lütfi Kırdar tarafından, Şehir Tiyatroları için temeli atılan ve yapımı o zamandan sürdürülen bina! Burası, katkısız, Şehir Tiyatrolarının malıdır. Zaten, arsası da, İstanbul Belediyesince, üzerinde Şehir Tiyatroları için, bir tiyatro binası yapılsın diye verilmiştir. Temel atma törenine ait fotoğraflar, o törende söylenmiş nutuklar, birer belge olarak duruyor. En yakın zamanda, Şehir Tiyatroları, kendi yuvasına taşınmalıdır. Bu, bizim hakkımızdır. Yanan bölümler onarılıncaya kadar, biz aşağıdaki küçük salonda temsiller vermeye başlarız. Yanmamış bölümlere de bürolarımızı yani idare merkezimizi taşırız.»

«...Ey yazdıranlar, yazanlar, elleri kalem tutanlar, dilleri ağızlarının içinde dönenler... Amansız yarının sizi suçlamamasını isterseniz, bugünün hizmetine koşunuz. İstikbal kincidir, affetmez! Miletimize yaraşır büyük bir tiyatro kurmak için, hep, elele verelim, hepimiz bu kültür hareketinin etrafında elele, birleşelim. Darülbedayi dergisi, 1 Ekim 1932.»

TÜRK TİYATROSUNDA İLK PRENSİPLER

Türk tiyatrosunda, yaptığı ilk yenilik ne idi diye sorduğumda, bu büyük tiyatro adamı, bütün öteki sorularımda olduğu gibi, rahatlıkla verdi cevabını:

— «Perdenin, her gün ayni saatte açılması gerektiği prensibini koydum. Ve bu prensibi, hiçbir biçimde, aksatmadan uygulattık.

Sonra, ya telif ya da doğrudan doğruya tercüme piyesleri oynamak prensibi. Ben, Darülbedayi'e girmeden önce de, hep tercüme piyesler oynardım. Batıda gördüğüm her yeniliği, Türk tiyatrosuna, hiç zaman yitirmeden getirir, uygulardım. Bir örnek vereyim. Hortlaklar piyesi, bizden otuz yıl sonra Fransa'da oynanmıştır.

— Sayın hocamız, tiyatro piyasasında, bir adaptasyon yani uygulama modası var son zamanlarda. Kişi ve yer adları değiştiriliyor. Sadece filân tarafından sahneye uygulandı, deniliyor, oyunun ve yazarının asıl adı da bildirilmiyor. Buna ne dersiniz?

— «Eskiden, yazarın ve oyunun asıl adı, afişte ve tiyatro dergisinde yayımlanırdı. Meselâ, Hisse-i Şayia'yı buna örnek olarak gösterebilirim.

Bir anımı nakledeyim, bu piyesle ilgili olarak. Darülbedayi'de ilk defa vodvil oynandığı zaman, ben isyan ettim. «Darülbedayi ciddî tiyatro eserleri oynamak için kurulmuştur» dedim. 1917'de. O zaman edebî heyet, eserleri okur, kabul veya reddederdi. Hisse-i Şayia'yı oynamak istedikleri zaman, benden gizli olarak, okuyup oynanmasına karar vermişler. Sebebi de, daha önce başka tiyatrolarda oynanan bu oyunu halk tuttu, gişe oyunudur, demişler. Bunu duyduğum zaman karşı koydum ve Darülbedayi'den ayrıldım. İlk ayrılışım böyledir.

O zaman yazarımız ve telif piyeslerimiz az-

dı. Ama, ben adaptasyonu yasakladım. Adaptasyon oyunlar oynamaktan kurtuldukça, yerli yazar ve yerli piyes sayısı arttı.

— Peki son ayrılışınız?

— 1966'da.

Muhsin Ertuğrul, üzerinde durmadı bunun. Ama ben, içinde bulunduğum için, birer birer düşündüm olayları. Belediye Meclisi'ndeki bazı bağnazlar, Muhsin Ertuğrul'un sahnelediği bazı oyunlara, nedense, allerji duydular. Politik çıkarların, dar düşüncelerin kışkırtmaları ile, yeni bir Şehir Tiyatroları Yönetmeliği hazırlandı ve Belediye Meclisi'nde el çabukluğu ile kabul edildi. Bunda, Şehir Tiyatrolarında, baş rejisörlük diye bir kadro yoktu. Yani, bazı kurnaz politikacılar, resmen ve açıkça, Şehir Tiyatrolarının başından uzaklaştırmaya cesaret edemedikleri Muhsin Ertuğrul'u, kadro dışı bırakıyorlardı. Muhsin Ertuğrul da, ayni anda, şapkasını aldığı gibi, tiyatrodan ayrıldı.

TEPKİLER, PROTESTOLAR

Bu olay, aydın çevrede geniş tepkilere yol açtı. Tiyatro Yazarları Birliği, Şehir Tiyatrolarını boykot etti. Protesto yürüyüşleri yapıldı. Başbakan'a, bazı Bakanlara, Belediye Başkanı'na başvuruldu. Faydasız! O zamanki Belediye Meclisi'ndeki bir grup, dalga dalga genişleyen bir öfkeyle, bunların hepsini etki altına almıştı.

O tarihte, bu haksızlığa karşı çıkanlardan biri olarak, biz de Başbakan Süleyman Demirel'e altı yüz kelimelik bir telgraf çekmiştik bu konuda. Özetle de şöyle demiştik:

«...Muhsin Ertuğrul, modern Türk tiyatrosunun kurucusu büyük bir tiyatro adamıdır. Onu, sokak politikacılarının hedefi olmaktan, Başbakan ve partinin genel başkanı olarak, kurta-

rınız. Duruma derhal el koyarak bu hatayı düzeltmekle, âmme vicdanında açılan yaraları tedavi edebilirsiniz. Bu vesile ile de size şunu hatırlatmak isterim: Kristof Kolomb Amerika'yı keşfettikten yıllar sonra, ülkesindeki birtakım çıkarcıların, bağnazların ve politika simsarlarının haksızlığına uğradı, köşesine çekildi. Anılarında şunları yazdı: Ey, hak ve adalet arayıcıları, benim uğradığım haksızlıkları düşünerek, kendi istikbalinize ağlayınız. Size, ilerde kendi hayatınız için de geçerli olabilecek, bu gerçeği hatırlatırım.»

Telgrafıma cevap gelmedi.

Bundan üç yıl önce, İstanbul Belediye Meclisi'nde bulunan bazı tiyatroseverlerin de harekete geçmesiyle, Şehir Tiyatroları yönetmeliğinin yeniden düzenlenmesine, Belediye Başkanı Fahri Atabey tarafından karar verildi. Tiyatro Yazarları Birliği, Edebiyatçılar Birliği, Tiyatrocular Sendikası ve Şehir Tiyatroları temsilcilerinden kurulu bir komisyon, Muhsin Ertuğrul'un, yeniden tiyatronun başına dönmesini sağlayacak bir yönetmelik hazırladı. Belediye Meclisi'nde, Muhsin Ertuğrul'un kişiliğini ve hizmetlerini öven konuşmalarla —Nihat Türel'in konuşması— bu yönetmelik kabul edildi. Belediye Başkanı Fahri Atabey de, Meclis'te okumak üzere hazırladığı konuşmayı önceden basına açıkladı Muhsin Ertuğrul'un Türk tiyatrosuna yaptığı büyük hizmetleri ve onun kişiliğini öven bu konuşmayı Meclis'te okumaya fırsat bulamadı ama, Türk Tiyatro Yazarları Birliği yöneticilerine, evine kadar bizzat giderek, Muhsin Ertuğrul'u göreve çağıracağına söz verdi. Fakat sözünü yerine getirmedi.

Şimdi, yıllar sonra, Muhsin Ertuğrul'a yapılan haksızlığı, yeni Belediye Başkanı Ahmet İsvan, onu tiyatroların başına yeniden getirmekle düzeltmiş oldu.

Olayı özetleyen bu kısa açıklamadan sonra, sorular ve cevaplara dönelim:

— Şimdi, ilk adım olarak Şehir Tiyatrolarında yapmak istediğiniz yenilik nedir?

— Yeniliğe, ilk eğitimden başlayacağız. Ama, milletçe yapılacak bir iş bu. Bunun için de, «Çocuk tiyatrolarını yayma dernekleri» kurulmasına önayak olacağız. Bu derneklerin kurulup faydalı biçimde çalışabilmeleri için emekli öğretmenlerden ve emekli subaylardan yararlanacağız. Çocuğu olan ve olmayandan. Halkın katkısı büyük ve etkili olacak bu atılımda. Buna, bir çeşit tiyatro seferberliği de diyebiliriz. Çocuğu, böylece, sokaktan kurtarıp, seveceği, eğitileceği bir uğraşıya sokmuş olacağız.

Hali vakti yerinde ve bunun önemini kavramış birçok aileler, gerek kendi çocuklarını ve gerekse başka çocukları eğitmek için «ne yapalım» diye düşünüyorlar. Ne yapacaklarını gösteriyoruz:

İşte, çocuk tiyatroları.

Her semtte bir tane çocuk tiyatrosu açmak, buralarda sürekli temsiller vermek, amacımızdır. Yalnız, Harbiye sahnemizde, günde, iki kez, çocuk temsili vereceğiz. Çocuk piyeslerini de, en iyi elemanlarımızla sahneleyeceğiz.

— Gönlünüzce, çocuk oyunu bulabilecek misiniz?

— «Türk yazarları var. Onlardan rica ettim, memnunlukla karşıladılar ve çocuk piyesleri yazmaya da yöneleceklerini söylediler. Burada, ortaya telif hakkı sorunu çıkıyor. Çocuk piyesi yazacak yerli yazarlarımıza, bugünkünden birkaç misli, meselâ, dört misli telif hakkı ödeyeceğiz. Şahsen, çocuk piyeslerine çok önem veriyorum. Ama, masal konulu piyeslere değil. Çocuklar, artık, masal seyretmek, masal dinlemekten bıktı. Gerçek hayattan alınmış piyesler olsun ve öyle vaaz verici nitelikte olmasın. Ço-

cukların seyredeceği piyes, ama, gerçek tiyatro olsun. Böylece, çocuklarımız yanında, velilerini de tiyatroya ısındırmış ve çekmiş olacağız.»

— İlk çocuk tiyatrosunu da siz kurmuştunuz?

— «1934-1935 yıllarında. O zaman, çocuk temsillerimiz ilk okul öğrencileri içindi. Şimdi, bunu ortaokul ve liseler düzeyine ulaştırarak, böylece, çocuk tiyatroları kurmakla başlattığımız tiyatroyu benimsetme atılımının halkasını tamamlamış olacağız.»

— Bu arada, Şehir Tiyatrolarının çalışma düzeni ve temposuyle ilgili düşünceleriniz nelerdir acaba?

— «Rejisörlük müessesesini yeniden kuracağız tiyatroda. Rejisörler kadrosu olacak tiyatroda.»

— Yani, önüne gelen, ihtisası ve deneyi olmadan, bu konuda kendini kabul ettirmeden piyes sahnelemeyecek mi?

— «Bir piyesin, sahneye konulması, tesadüfe bırakılamaz. Yazar açısından da, tiyatro açısından da, seyirci açısından da. Rejisörlük, başlıbaşına bir ihtisas ve yetenek işidir.»

«Yapacağım ilk işlerden biri de, benimle birlikte ayrılan ve benden sonra ayrılmak zorunda bırakılan genç arkadaşlarımı, yeniden, tiyatroya almak olacaktır. Enerjik, kendi ve kafası genç bir kadroyla, yeni bir çalışma düzeni ve temposu kuracağız.»

— Biliyorsunuz, birçok batı ülkesinde olduğu gibi, bizde de bir tiyatro bunalımı var. Yani tiyatro sayısının çoğalmasiyle ters orantılı olarak, seyirci azalması, hatta, bir bakıma seyircinin yavaş yavaş tiyatrodan soğuması gibi bir durum var ortada. Bu konuda ne gibi düzeltici çareler düşünüyorsunuz?

— «Batıda, alt yapı sağlam olduğu için, biz-

deki kadar sarsıcı değil, oralardaki tiyatro bunalımı. Yerleşmiş, oturmuş toplumlarda, birtakım sarsıntılar oluyor ama, çabuk toparlanıyorlar.

Biz, tiyatro halk ilişkilerini, kendi koşullarımıza göre, yeniden düzenlemek zorundayız. Herşeyden önce, halkın tiyatroyu benimsemesi gerek.

Biz de, halkın, ne yaptığımızı, nasıl yaptığımızı görmesi bakımından, provalarımızı halka açık tutacağız Görsünler, bir eser nasıl hazırlanıyor, nasıl çalışılıyor? Halk ile tiyatro, hep, içiçe olmalıdır. Hiç ayrılmadan. Ayrılma, kopma oldu mu, o zaman tiyatro, dinleme âleti olmayan bir radyo verici istasyonuna benzer. Tiyatro halktan ayrı değil, halkın içindedir.

— Son yıllarda, özellikle, televizyon rekabeti, tiyatrolara çok zararlı oldu. Bunda, bazı tiyatroların, repertuvarlarının kadrolarının, ulaşım zorluklarının, bilet ücretlerinin yüksek oluşunun etkileri de var deniyor.

TELEVİZYON REKABETİNİ ÖNLEMEK

— «Bana kalırsa, halkın ilgisinin azalmasını önlemek için herşeyden önce, iyi eser seçmek, iyi sahnelemek, iyi oynamak gerek! Yani, en iyi tiyatroyu en iyi şekilde yapmak! Zehrin karşısına, panzehirle çıkmak!

Bunun yanında, ulaşım kolaylıkları sağlamak, şehrin belli başlı yerlerinde, bilet satış gişeleri açmak, bilet ücretlerini düşürmek —bilhassa bu— gibi tedbirleri de almak gerekli.

— Peki, siz, Şehir Tiyatroları için, nasıl bir repertuvar düzenlemeyi düşünüyorsunuz?

— «Yerli tiyatro yazarlarımız var. Repertuvarımızı, öncelikle, Türk tiyatro yazarlarının eserlerinden oluşturacağız. Yazarlarımızla, mutlak bir işbirliğine gideceğiz. Bu sayede,

Türk yazarlarının içine, yeni hamleler yapmak aşkı gelecek. Ve birlikte, büyük bir atılım yapacağız Türk tiyatrosu için. Repertuvarımızı düzenlerken, o sezon için, yerli eserlerimiz yetmezse, yabancı eserler de oynayacağız. Ama, uluslararası repertuvarın en seçme eserlerini. Bu arada, eskiden oynanmış, Türk piyeslerini de, bir seçme yaparak, sahnelemek olanağını da bulacağız.

Hele, İstanbul Festivali için, Festivale ve Şehir Tiyatrolarına lâyık eserler çıkaracağız.

ÖZEL TİYATROLARA YARDIM

— Bu arada, özel tiyatroların durumu var. Çeşitli sıkıntılar içindeler, salon bulamıyorlar. Onlara, Şehir Tiyatroları yönünden, herhangi bir yardımda bulunma olanağınız olacak mı?

Muhsin Ertuğrul, tiyatronun bütün sorunlarında hazır ve daima kafasında bir şeyler tasarlamış durumda olduğu için hemen cevap verdi:

— Bizim kullanmadığımız saatlerde, sahnelerimizden, özel tiyatroların faydalanmalarını sağlayacağız. Provalarını, bizim prova saatlerimiz dışında, bizde yapacakları gibi, hergün saat 18-20 arası, matinelerini de bizim salonlarımızda oynayabilirler. Bir yandan, Şehir Tiyatrolarının yeni bir hamle dönemine girmesi için çalışırken, öte yandan, özel tiyatroların da, ayakta durmaları için, elimizden geleni yapmaya ve önermeye çalışacağız.

— Son birkaç yıl içinde, ülkemizde bazı kişiler, «Epik tiyatro» türünden başkasını tiyatro saymazken, bu görüşe karşı çıkanlar da tiyatrodan sadece «Dramatik tiyatroyu» anladıklarını söylüyorlar.

Muhsin Ertuğrul, daha ben sorumu tamamlamadan gülümsedi. Her soruya verdiği cevap-

lar gibi, bu soruya da, yumuşak ses tonuyla cevap verdi:

— «Epik tiyatro ya da dramatik tiyatro, bu biraz da moda işi. Benim şu ömrüm içinde 20-30 üslûp değiştirdi tiyatro. Bunların içinde, bence, en yenisi değil, en geçerli olanı en iyisidir. En olgun, en yararlı üslûp! Tiyatroda önemli olan özdür. Hangi üslûp içinde olursa olsun, gerekli olan iyi tiyatro yapmak, yapabilmektir.»

— Ülkemizin sosyal, kültürel kalkınmasında, tiyatronun rolü ve önemi hakkında bir şey söylemek ister misiniz?

— «Elbette. Türkiye'nin manevî kalkınmasında, tiyatronun, en az, ilkokul kadar yeri ve önemi vardır. Bu yavaş yavaş, öteki eğitim kademelerine kadar uzanır.»

— Bir sorum daha var: Çağımızla birlikte, çağımızın insanı ve sorunları da değişiyor. Tiyatronun bu değişikliğe ayak uydurması konusuna gelince...

Ben, sorumu tamamlamadan, kendisi sanki böyle bir soruyu bekliyormuşcasına konuşmaya başladı:

— «İnsanları, adeta, tedirgin edecek, sarsıcı ve alışılmamış gerçekleri, alışılmamış biçimde ortaya koyacak bir tiyatro yapmak gerek artık. İleriye dönük, insanoğlunun ufkunu genişletecek bir tiyatro. Bugüne kadar işlenegelen konular, devrini tamaladı. Yeni insan, yeni konuların daha çarpıcı biçimde işlenerek kendisine sunulmasını istiyor.»

TİYATRONUN ÖZGÜRLÜĞÜ VE ÖZERKLİĞİ

Muhsin Ertuğrul, ülkemizin her alandaki koşullarını da iyi biliyor. Tiyatronun özgür ve özerk olması gerektiği inancında. Ama, bundan önce, tiyatro adamlarının sorumluluk taşıması gerek diyor. Tiyatro adamı memleketin

koşullarını kavrayan, ne yaptığını, bundan sonra neler yapması gerektiğini bilen kişi olmalı Muhsin Ertuğrul'a göre. Yani, tiyatro adamı hem yaptığı işi, bütün incelikleriyle bilecek, hem sevecek, hem yürekten bağlanacak, hem de prensipleri olacak.

Konuşmamız uzun sürdü. Çok şeyler konuştuk. Tiyatroda, geniş kapsamlı bir arşiv kurulmasından, ışıktan efektine kadar, teknik yönden tiyatroyu yenileştirmeye kadar.

Kafası ve gönlü tiyatroyla, tiyatronun bütün sorunlarıyla dolu olan Muhsin Ertuğrul, beni yeni atılımlara hazır bir dinçlikle karşılamıştı. Üsküdar'da, Harem iskelesine ve İstanbul'un Topkapı Sarayına kadar uzanan Batı kıyılarına bakan küçük apartıman dairesinde. Saatler süren konuşmalarımız sonunda, hiç yorulmamış, usanmamış olarak, aksine, yapacağı işleri bir kere daha tekrarlamanın heyecanıyla, yeni bir dinamizm kazanmış olarak uğurladı beni. Merdivenlerden inerken, daha önce Darülbedayi dergisinde yayımlanmış bir yazısından şu satırlar kulaklarımda yankılanıyordu:

«...Edebiyat ve tiyatro, insanlığın anlayış kabiliyetini gösteren bir aynadır. Felsefenin en büyük tecellileri orada başlar, orada biter. Tarih, tiyatrosuz yükselmiş bir millet gösteremez...»

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Almanya'nın üst düzeye varan çok hızlı kalkınmasını mucize olarak niteleyenler var. Bu dönemin Başbakanı olan Adenaur, parlamentoda yaptığı bir konuşmada, Alman mucizesinin gizini, Alman tiyatrosunun Alman halkına yaptığı uyarıcı hizmetlere bağlamıştı. Günümüzde de, Alman tiyatrosu halkın kültürüne, bilinçlenmesine olan katkısını sürdürüyor. Devletin desteği ve devletin özendirmesiyle. Orada oyun yasaklama, tiyatro basma, oyuncuları mahkemelere verme yok. Orada, gittikçe artan tiyatro giderlerini devlet bütçesinden karşılama var, özel tiyatrolara, yaşamaları, halkın kültürüne katkıda bulunmaları için yardım var.

Almanya'nın, en büyüğünden en küçük kentine kadar yayılmış 290 eyalet ve belediye tiyatrosu var. Hemen her şehirde de bir opera. Bunlar, ancak, giderlerinin yüzde yirmisi ile yüzde otuzunu karşılaş. Gerisini eyaletler ve belediyeler, verir. Ama bu tiyatroların repertuvarları, bağımsız biçimde hazırlanır ve halka sunulur. Özel tiyatrolara da, eğilimlerine, sanat anlayışlarına bakılmaksızın, belli ve değişmez ölçüler içinde destekleme yardımı yapılır.

Almanya'daki özel ve ödenekli tiyatrolara, eyaletlerin ve belediyelerin yaptıkları yıllık yardım geçen yıl 750 milyon marktı. Bu özel tiyatrolar içinde, örneğin Berlin'deki atılıncı bir özel tiyatro olan Schaubühne 3 milyon mark

kadar yardım görmüştür. Televizyonun ve radyonun, oyunlarını halka sunarken ödediği ücretler bunun dışındadır.

Bu konuda, çeşitli şehirlerde, çeşitli yetkiliden edindiğim bilgileri özetliyorum.

Berlin'de, senatörlük kültür işlerine bakan yetkili diyor ki:

— Tiyatro ve opera sanatçıları, ışık ve ses uzmanları mutlaka, bu işlerin tiyatro okullarında ya da üniversitelerinde okumuşlardır. Başka türlü sanatlarında atılım yapamazlar.

Tiyatro ya da operaların başında birer entendant —genel sanat yönetmeni— vardır. Bunlar tam anlamıyla özgürdürler. Oyun seçmelerinde ve bu oyunların oynanmasında, dışardan hiçbir baskı ve istek olamaz. Bu durum Alman Anayasasında güvence altına alınmıştır, ayrıca, Entendant'ın sözleşmesine de konur. Bunun aksini yapmaya kalkan bir idare adamı ya da politikacı, kamuoyunda tepkiyle karşılanır.

— Sanat özgürlüğü hangi çizgidedir?

— Biz sanat özgürlüğünden şunu anlıyoruz. Her sanat adamı, yazar, fikirlerini istediği biçimde ve dozda söyler. Yalnız, tiyatroda, sahneden, seyircileri anarşiye teşvik eden sözler söylenmez. Buradan çıkıp, şu binayı yakın ya da şu insanı öldürün denmez. Bu sanat olmadığı gibi, böyle bir özgürlük de yoktur. Tiyatroda özgürlük derken, kişilerin ya da grupların gururlarıyla oynamayı, onların söküp yok edilmesini düşünmüyoruz.

— Sizde, iktidarın görüş ve tutumlarına karşı olan yazarların ödenekli tiyatrolarda oyunlarının oynanmaması söz konusu mu?

— Asla. Yalnız, kısa bir dönem, sosyalist ülkeler yazarları oynanmadı. İkinci Dünya Savaşından sonra, soğuk savaşın en hızlı dönemiydi. Brecht de bu arada, Alman tiyatrolarında oynanmamıştır. Ama, çok şükür bu dönem

kısa sürdü ve şimdi sevgili Brecht'imizin oyunları oynanmaya başladı.

— İktidar mensupları ya da parlamentoda üyesi olan bazı partiler, bazı yazarların oyunlarının oynanmasına karşı çıkarlar mı?

— Bunu, bazı partiler açıkça yapmazlar, gölgede yapmak isterler belki. Ama, etkili olamazlar. Böyle davranan bir politikacı, kamuoyunda itibarını yitirir. Hele özel tiyatrolara, asla kimse karışamaz. Örneğin, Berlin Parlamentosundaki Hıristiyan Demokratlar, özel tiyatrolara eyaletin yaptığı yardımın kesilmesini istediler, ama etkili olamadılar. Bir tiyatro, herhangi bir partinin politikasına aykırı düşünceler taşıyor diye, Almanya'nın hiçbir yerinde baskıya uğramaz, uğratılmaz.

— Özel tiyatrolara nasıl yardım yapılıyor?

— Bulvar tiyatroları ve kabareler dışında, bütün özel tiyatrolar da devletten —eyaletlerden, ya da belediyelerden— yardım görür. Bunun için iki yöntem var. Birincisi, Berlin'i ele alalım; bazı kulüpler, dernekler, yardım kuruluşları, okullar, büyük işyerleri, kendi mensupları için, toplu bilet alırlar. Çok ucuz ücretle. İkincisi, tiyatroların seyircilerine, bütün sezon için uyguladıkları kombine abonman biletleri. İşte bu ucuz satılan biletlerin, esas bilet ücretleriyle aradaki farkını, devlet o özel tiyatroya öder. Yani, 20 marklık bileti beş marka satmışsa, 15 markını, Berlin'deki onbir özel tiyatro, böylece yılda, ortalama 4 milyon mark yardım alır. 200 bin marktan 600 bin marka kadar.

Alman kültürüne yardım eden bazı tiyatrolar da doğrudan doğruya yardım alırlar. Vatandaş madem ki, vergi veriyor, kültür çalışmalarından yararlandırmak devletin görevidir.

Almanya'da çocuk tiyatrolarına çok önem verilir. Bir örnek: Grips tiyatrosu. Berlin'deki bu tiyatro, Almanya'nın en iyi çocuk ve genç-

lik tiyatrosudur. Bizdeki, başka bazı tiyatrolar çocuk masallarını oyunlaştırıp oynarlar. Grips böyle oyunlar oynamaz. Günümüze uygun düşünceler taşıyan, gerçekçi oyunlar oynar. Alman ve yabancı çocukların toplumdaki sorunlarını sergiler, onları bilinçlendirir, olaylara bakabilme yeteneği verir. Çocuğu hayata hazırlar.

Bir süre önce bu Grips tiyatrosu, Almanların yabancılar hakkındaki yanlış düşünce ve yargılarını eleştiren bir oyun oynadı. Adı Papadakis. Bu oyunda, bütün insanların eşit olduğu fikri işleniyor. Şimdi bu tiyatroya, para yardımından başka, bir de tiyatro binası verilecek.

— Berlin'deki ödenekli tiyatroların yönetim biçimi nasıldır?

— Yönetim kadrosu, İntendant, Dramaturg, rejisörler ve idare müdüründen oluşur... Ama, müdür, sanat işlerine hiç karışmaz. Schiller tiyatrosunun üç sahnesi vardır, tek merkezden yönetilir. Yalnız, sahnelerin ekipleri değişir.

— Kültür Bakanlığı ile tiyatroların ilişkisi nedir?

— Almanya'da devletin değil, eyaletlerin ve belediyelerin, tiyatroları ve operaları vardır. Kültür Bakanlığı ile tiyatroların ilişkileri, sadece parasal ve sosyal yardıma dayanır. Bütün tiyatroların bağlı olduğu yerler, Hamburg'daki sahne, perde ve televizyon sanatçıları sendikası ile, merkezi Köln'de olan sahne işverenleri sendikasıdır.

— Tiyatrodan beklediklerinizi, genel olarak nedir?

— Bizim her şeyden önce, tiyatrolardan beklediğimiz, tiyatroların halkın istek ve eğilimlerine cevap verebilmesidir. Berlin için tiyatro ve opera olayı çok önemlidir. Çünkü Berlin bir uluslararası kültür şehridir. Bu konuyu canlı tutabilmek için her şey yapılmaktadır.

— Oyun yazarlarına ödenen telif hakkı oranı nedir?

— Değişiktir, anlaşmaya bağlıdır. Ama, önümüzdeki sezondan itibaren, yeni bir sistem uygulanacak. Bu sisteme göre, yazara ödenecek telif hakkı bilet ücretine göre değil, seyirci sayısına ve oyunun oynama süresinin uzunluğuna göre olacaktır. Yani süre ve seyirci arttıkça, telif hakkı oranı da artacak.

Berlin'de iki opera gördüm. Butterflay ve Figaro. İkisi de İtalyanca oynandı. Operaya, çoğunlukla, kadınlar tuvalet ve erkekler smokinle gidiyorlar.. Çok görkemli Berlin Operasının salonu, savaş öncesi gösteri havasına bürünüyor. Tiyatrolara, gelenler de giyimlerine çok özen gösteriyorlar. Perde aralarında, şampanyalar içilip pastalar yeniyor. Öncü tiyatrolara daha çok gençler ve aydınlar gidiyor. Ücretler çok yüksek. 10 markla 40 mark arasında değişiyor. Fakat, her gece için salonlar aşağı yukarı dolu.

Tiyatrolar repertuvar düzeninde çalışıyor. Her ay ayrı bir dizi ve bütün tiyatrolar için ortak afişler çıkıyor. Bu afişler her yerde, metrodan otellere kadar, asılıyor. Şehrin belli başlı bölgelerinde, bütün tiyatrolar için bilet satış büroları var.

Özel tiyatrolardan en ilginci Schaubühne. Ünlü tiyatro adamı Peter Stein'in yönetiminde. Şu anda, Empedokles adında, ilginç bir oyun oynanıyor. İnsanın yalnızlığı üzerine. Başka bir tiyatroda Harold Pinter'in Devlet Tiyatrosu'nun oynamakta olduğu Issız Topraklar'ı...

Hamburg Operası'nın kuruluşu 1678 yılında, iki yıl sonra 300'üncü yılını bir festivalle kutlayacaklar. Çeşit savaşlarda yıkıntıya uğramış ama gene de onarılıp yapılmış, salonu 1650 kişilik. Yedi yüz kişilik kadrosu ile, yılda 320 temsil veriyor. Bale, opera ve orkestra konseri.

Yılda yalnız 42 gün tatilleri var. Bu 320 temsilde 1650 kişilik salonun dolma oranı yüzde doksanın üzerine çıkıyor. Operanın bütçesi 45 milyon mark. Seyirciden elde edilen gelir 12.15 milyon arası, gerisini eyalet karşılıyor.

Hamburg'ta, şehrin en büyük ödenekli tiyatrosu olan Schauspielhaus'da İbsen'in Die Vildente «Yaban Ördeği» oyununu seyrettim. Salon çok görkemli, tavan ve duvarlar sanki bir saray. Koltuklar rahat, salon anfi ve sahne ağzı otuz metreden geniş. Derinlik öyle. Güzel, dört dörtlük bir temsildi.

Ertesi sabah tiyatronun Dramaturgu ile görüştüm. Repertuvar dizilerinden de esinlenerek, neden modern oyunlar yerine eski oyunlarını oynadıklarını sordum.

— Çoğunlukla, 19. ve 20. yüzyıl başındaki oyunları oynuyoruz. Bu oyunlar, o dönemlerin burjuvazisinin yaptıkları hataları işliyor. Bugün, burjuva sınıfı aynı hataları tekrar ediyor. Halk, adeta bir aynada kendisini seyreder gibi bu oyunlardan çok hoşlanıyor.

Konuşmalarımız sırasında anlıyorum ki, Türk tiyatrosu hakkında hiçbir bilgileri yok. Özellikle hiçbir Türk yazarının adını bile duymamış.

— Bizde, diyor, oyun yazarı pek yetişmiyor. Çok az. Bu nedenle, yabancı oyunlar oynuyor, çoğunlukla da İngiliz piyesleri. Çünkü, bunlar yayınlanır yayınlanmaz bize ulaşıyor.

Tiyatronun yönetiminde, Dramaturg Intendanttan sonra geliyor. Daha sonra, dekoratör, rejisörler ve oyuncuların temsilcisi yönetim kadrosunu oluşturuyor. Ücretler düşük. İlk başlayan 1000 mark civarında alıyor.

Alman Aktörler, Film ve Televizyon Sanatçıları Sendikası'nın merkezi Hamburg'ta. Bütün Almanya'da, yalnız sahne sanatçılarının sayısı 16 bin civarında. Opera-tiyatro oyuncuları, re-

jisörleri ve teknisyenler.

Sendikanın görevi, sanatçılar adına, tiyatrolar, televizyon ve film şirketleriyle sözleşmeler yapmak, işsiz sanatçılara iş bulmak. Bu işi yapınca çok az ölçüde komisyon almak, böylece büro masraflarını karşılamak. Almanya'da sahne sanatçılarının ücretleri, öteki iş kollarına göre oldukça düşük. En kıdemli bir sahne sanatçısı 3000 mark civarında alıyor. İşten çıkarılan bir aktör yaşlı ise çok zor iş buluyormuş. Ama, işsizlik sigortasından bir yıl tam ücretini, sonra yüzde 80'ini alıyor, ikinci sene de iş bulamazsa, kendisine emeklilik süresi dolunca-ya kadar sosyal yardım yapılıyormuş. Ayrıca, sendika, ölen sanatçıların ailelerine yardım yapıyor.

Almanya'da, rejisör ve sanatçılar ikişer yıllık sözleşmelerle tiyatrolarla anlaşmalar yapıyorlar. Fakat, bir tiyatroda, sürekli 15 yıl çalışan bir sanatçıyı, o tiyatro emekli olunçaya kadar işten çıkaramıyormuş.

Alman tiyatrolarında, genellikle, oyun seçme, repertuvar hazırlama işi Dramaturgların görevi. Her ödenekli tiyatroda, Dramaturg aynı zamanda yönetim kadrosundadır.

Tiyatro İşverenler Sendikası'nın genel merkezi, Köln şehrinde. Buraya tiyatroları işletenler ve finanse edenler giriyor. Özel ve ödenekli tiyatroların temsilcileri olarak.. Bu sendikanın görevi de, tiyatro sanatçıları ve teknik elemanlarıyla iş sözleşmeleri yapmak ve ilişkileri düzenlemek.

Ödenekli tiyatroların gelir açıkları, bütünüyle, eyalet yönetimi tarafından karşılanır. Özel tiyatrolara yardıma, eyaletler meclisleri, her eyalette ayrı ayrı karar verir. Bütün Almanya'da, bilet ücretleri, genel giderlerin ancak % 20-30'unu karşılayabiliyor.

Alman tiyatrolarının 28 milyon seyircisi var

yapılan istatistiklere göre. Bu insanların birden fazla temsile gittikleri düşünülse, Alman tiyatrolarının gördüğü ilgi kolayca anlaşılabilir. İşverenler Sendikası 67 yıldır, Alman Tiyatrosu adlı bir dergi çıkarıyor. Bu dergiler bütün tiyatroların çalışmaları, repertuvarları hakkında bilgiler veriyor.

Frankfurt, Alman şehirleri içinde, sanat yaşamı canlı olanlarından biridir. Şehir tiyatrosu, en öncü, ilerici, hatta en öfkeli piyesleri oynamakla ünlüdür. Kafka'dan Peter Weis'e kadar her yazarın oyunu. Hatta, Weis'in ünlü Vietnam Diskur oyunu, Frankfurt'ta eyalet parasıyla yaşayan Schauspiel'de oynamış. Vietnam'da, Amerikalıların, Fransızların ve Hollandalıların yaptıkları zulümleri cesurca ortaya koyan bu oyun büyük yankılar uyandırmıştı. Özellikle, orta yaşlıların ve daha yaşlıların koyu bir Amerikan yanlısı oldukları düşünülürse, böyle bir piyesin ödenekli Alman tiyatrolarında oynanmasının önemi kolayca anlaşılır.

Bu tiyatronun dramaturgu ile yaptığımız görüşmede, edindiğim bilgiler çok ilginç.

— Kendi sanat ve tiyatro anlayışımıza bağlıyız. Gerçi, zaman zaman seyirciden koptuğumuz da oluyor ve bu bizi bir deney tiyatrosu biçimine sokuyor. Bunun özünde şunlar yatıyor. Eskiden gelenek olarak, Alman tiyatrolarını eyalet prensleri desteklerdi. Şimdi bunu eyalet meclisleri yapıyor. Demokratik yoldan ve özgür bir düşünceyle de yapılsa bu destek Alman tiyatrosunu yorgun düşürmüştür. Şimdi, biz yeni bir silkinme içersindeyiz.

1968 yılındaki öğrenci ayaklanmaları sonucu, kamuoyunda büyük düşünce değişikliği oldu. Bu değişiklik, tiyatroyu da etkiledi. Eskiden bir tek entendant vardı bütün yetkilerle, şimdi bu dönüşüm tiyatro yönetimine de yeni-

lik getirdi. Yani ortak bir yönetim, özeleştiri gibi. Bunu, ilk Frankfurt'ta biz uyguluyoruz. Başarılı olacak mı olmayacak mı zaman gösterecek.

Bizde, esasen üçlü yönetim var. Başta devletin atadığı entendant. Sonra dekoratör ve oyuncuların temsilcisi, oyuncular ve reji asistanlarınca seçiliyor.

Dramaturg, oyun planından sorumlu ve yetkilidir. Ama, oyuncular da bu planı eleştirmeye ve fikirlerini söylemeye hak sahibidirler. Yönetimde oyuncuların da payı olunca, provalarda daha istekli çalışıyor. Bir yeni oyuncu alınırken, bir oyuncu terfi ederken, oyuncuların da oy hakkı vardır.

Gerçi, bazı kıskançlıklar ve çekişmeler oluyor. Ama bu bir gelişimin başlangıcıdır. Çünkü, bugüne kadar hep rejisöre bağlı olmuşuz. Şimdi yavaş yavaş kendi sesimizi duyurmak durumuna geliyoruz. Bu da önemli bir aşamadır.

Biz, Frankfurt'ta, toplumun sorunlarının altını çizmek suretiyle bir repertuvar oluşturuyoruz. Şimdi bir Doğu Alman yazarının oyunu üzerinde çalışıyoruz. Bunda yazar, Rus devriminin ilk uygulanmasındaki zorlukları gösteriyor. Belki devlet buna memnun olmayacaktır, ama, bizce tiyatronun görevi her konudaki görüş ve olaylara yer vermektir.

Ayrıca, Paris komününü oyunlaştırmak istedik. Ama, bu bizim değil yazarların görevi olduğu için, bu konuda bir yazarla anlaştık, çalışıyor.

— Ücretler nasıl?

— Düşük. Yükseltilmesi için mücadele veriyoruz.

— Çalışmalarınız kaç ay sürer?

— Bizim büyük salonumuz 900 kişilik, küçük tiyatromuzun salonu ise 200 kişiliktir. Bu iki salonda yılda, değişik oyundan oluşan 540 tem-

sil veririz. Oyun kadromuz az, hep çalışırız, ama boş kalmadığımız için memnunuz. 1 Eylül'de perdelerimizi açar Haziran'a kadar oynarız.

Münih'te, İkinci Dünya Savaşı bitince, bombardımanların yıktığı ünlü Rezidens Tiyatrosu, ilk onarılan bina olmuş. Devletin, belediyenin ve halkın işbirliği ile.

Münih, biliyorsunuz, Hıristiyan Demokrat Partisinin kuvvetli olduğu bölge. Bu nedenle tiyatroların özgür çalışıp çalışamadıklarını merak ettim. Münih eyaletinin kültür işleri genel sekreteri şöyle dedi:

— Tiyatro, bizim uğraşımız olan beş sanat dalından biridir. Opera ve tiyatrolarımız özerktir. Yönetimlerine hiçbir biçimde karışmayız. Tiyatronun yöneticileri repertuvarlarını dilediklerı gibi oluştururlar.

— İdeolojik ve politik oyunlar da oynarlar mı?

— Her ikisi de. Halkın rağbeti sürdükçe bu oyunlar oynanır, seyirci bulamadığı zaman ancak afişten kaldırılır.

— Modern yazarların durumu?

— Aslında, halk klasik oyunlara ve tanınmış yazarlara fazla ilgi gösteriyor. Modern oyunlar fazla seyirci bulmuyor.

Almanya'da, çoğunluğu klasik oyunlar alıyor. Ama, modern ve öncü oyunlar da eksik değil. En çok oyunları oynanan yazarlar: Molière, W. Shakespeare, B. Brecht. Brecht, klasik yazarlar arasında sayılıyor. Daha sonra, Kuzey ve İngiliz yazarları geliyor.

Birçok Alman tiyatro adamı Almanya'da iyi kabare tiyatrosunun kalmadığından yakındı.

Sonuç: Sinemaya, televizyona rağmen, Almanya'da tiyatro en canlı dönemini yaşıyor. Tiyatro vazgeçilmez bir manevi gıda olarak kabul ediliyor.

1
TUNA'NIN ÖTESİNDE BÜKREŞ

Gezdim, gördüm ve sevdim! Böyle başlamak istiyorum Romanya'ya yaptığım on günlük geziyi anlatmaya.

Bir ülkeyi anlatırken, aşırı dostlukların övgüsü ya da yerleşmiş ön yargıların yergisi işe karıştı mı, tadı kalmaz yazılanın. Gerçeğin de uydurmanın da kendine özgü bir ağırbaşlılığı olmalı! Bundan kaçınmak, daha doğrusu, bu izlenimlerden herhangi birini anımsatacak havadan kaçınmak için, sadece, gördüklerimi gördüğüm gibi aktarmak istiyorum. Aslında Romanya'da karşılaştığım, gazeteci, sanatçı ve devlet adamlarıyla söyleşimiz, sosyalizm-kapitalizm çatışması ya da doğu-batı blokları kıyaslaması alanına hiç kaymadı. Romenler, yaptıkları ve yapmak istedikleriyle, kendilerini dış dünyaya kabul ettirmek istiyorlar. Sosyal, kültürel, sanayi ve ekonomik alanda. Bir yandan uluslararası işbirliğinin yeni gereksinmeleri, öte yandan kültürel ve ekonomik alanlardaki alışverişlerin blokların katı duvarları yıkması, batılı büyüklerin koşullandırmalarını etkisiz bırakmakta. Bu nedenle, herkes, kendi gördüklerine göre yargıya yöneliyor.

Bulgaristan'ın kuzeyindeki Rusçuk şehrine gelince, Romanya sınırına 30 kilometre kalır. Rusçuk, Türklerin, eskidenberi yoğun olduğu bir şehir. Gene de, sokaklarda, adım başına ol-

masa bile, sık sık Türkçe konuşan insanlarla karşılaşırsınız. Eskiden, Romanya'ya uzanan yol, Rusçuk'un içinden geçerdi, şimdi kıyısından geçiyor.

Tuna nehri, iki ülkeyi ikiye ayıran doğal bir sınır kapısıdır burada. Tuna istediği kadar «akmam» desin sınırda, iyice yayılıp genişleyerek akıyor. Baharın bitimi ve yazın başlangıcı günlerinde olduğumuzdan mı, nedir, mavi akmıyor mavi Tuna'nın suları, toprak rengi akıyor.

Uzun ve görkemli bir köprü, yolu iki kıyıda, iki devletin topraklarını birbirine bağlıyor. Köprüye sıralanmış, ellerinde otomatik silâhlar bulunan Romen askerlerinin selamları arasında altımızda toprak rengi akan Tuna'nın üstünden geçiyoruz. «Bir yaz günü geçtik Tuna'dan kafilelerle» dizesini anımsayarak.

Burası, bir Romen şehri olan Giurgiu sınır kapısıdır. Silah, üniforma, çizme ve köprünün demir korkulukları ve bir ülkeden diğer bir ülkeye bir iki dakika içinde geçiş.

Yerli ya da yabancı, her yolcu, belki aynı duygularla geçer sınır kapılarından. Biraz hayal dünyasından uyanıp gerçekle karşılaşarak, biraz tedirgin olarak. Dostluklara, andlaşmalara rağmen, sınır kapılarının ayırıcılığı sürüp gidiyor. Adı ve düzeni ne olursa olsun, devlet, hep kişinin üstünde, kişiden üstün, kişiden güçlü. Bunu, herhangi bir ülkenin sınır kapısından girerken, iyice yaşıyorsunuz.

Giurgiu kapısı, dar bir kapı. Kutsal kitabın dar kapısını gösteren İsa'nın «Dar kapıdan geçiniz» demesini anımsayarak, sıraya giriyorsunuz. Sizi, kısa etekle, genç kızlar karşılıyor. Üniformalı. Siz, bunları gümrükçü, ya da polis sanıyorsunuz, değil. Bu genç kızlar, para bozdurma işleriyle görevli. Çünkü, Romanya'ya giren her yabancı, kalacağı her gün başına

on dolar bozdurmak zorunda. Sınırda, kontrol yetkisi, sınırın muhafazasıyla görevli askeri komutanda.

Kapıdan geçip Bükreş'e doğru yol almaya başlayınca, bir sınırdan çıkıp başka bir sınırdan içeri girmenin bekletici ve biraz da tedirgin edici yorgunluğu unutuluyor. Düz, asfalt bir yolu, iki yandan ağaçlar gölgeliyor. Yol kenarı parkları, parklarda, bizim şehir içi parklarındaki kanepelere benzeyen, temiz kanepeler ve parkın ortasında, kova ile su çekilen kuyular. İşte, Romanya'nın ilk simgeleri. Bir de, ot yüklü at arabaları ve uzun bıyıklı, koyu renk şapkalı sürücüleri.

Trafik düzenli, trafik işaretleri, yerinde. Yol boyunca, her onbeş yirmi kilometrede, trafik kontrol ekipleri.

Tarlalarda çalışanlar var, çoğu kadın ve çocuk. Köy evleri, sanki köy evi değil, sayfiye evi. Hemen hepsi tek katlı, dört yanı çitlerle çevrili, bahçeli. Bahçede ağaçlar ve çiçekler. Bahçe kapılarının önlerinde kadınlar, komşu komşuya söyleşiyorlar. Evlerin damları kiremit ya da çinko. Dışardan bakımlı ve rahat görünüşlü. Bu evler, Bükreş'teki, eski köy evleri açık hava müzesinde gördüklerime çok benziyor. Geçtiğimiz her köyde, yol kenarında süpermarket görevi yapan tüketim kooperatifleri var.

Bir zamanlar adına küçük Paris ya da Doğu Avrupa'nın Paris'i denilen Bükreş'e girişte, yeni kurulan mahallelerle karşılaşıyoruz. Kentleşme ve sanayileşme sorununun, her yerde olduğu gibi, burada da kendini gösteren konut sorunu var. Geçen beş yıllık plan döneminde 500 bin konut yapılmış. Önümüzdeki dönemde de ayni sayıda konut yapılacak, öyle diyorlar.

Bükreş'in çevresini saran yeni binalar, eski Bükreş'in, Alman mimarisi benzeri evlerinden

ayrı biçimde. Hemen hepsi birer gökdelen, çevreleri açık, dinlenme ve çocuk parkı. Sonra, marketler, sinema, eğlence yeri gibi yapılar. Mahalleler, postahanesinden günlük gereksinmelere kadar, herşeyi karşılayacak biçimde kuruluyor. Hepsi de merkezi ısıtma sistemine bağlı. Zaten, hemen bütün Bükreş, şehrin dışındaki merkezi ısıtma sisteminden ısıtılıyor.

Bükreş'e parklar şehri denilebilir, parklar ve göller. Ağaçların yeşilliğinin gölgelendirdiği bu göllerde, küçük deniz araçları, kayık, yelkenli ve benzeri, gün boyu dolanıp duruyor. Bu parklardan birinin adı, Çeşmeci Parkı; eskiden kalma bir ad bu, Osmanlı döneminden.

Bir de, yapımından, kullanış biçimine kadar hepsi Türk havasında bir han var: Manuk'un Hanı diyorlar adına. Bizim eski kervansaraylar benzeri. Altta ahırlar, ortada geniş avlu, üst katlarda lokanta ve yatakhaneler.

Gezi izlenimleri, bir gazeteci için, çoğunlukla, gezip gördüğü yerler ve kendisine anlatılanlarla ilgilidir. Şehirlerin durumu, halkın yaşayışı ve kalkınmasıyla ilgili rakamlar. Özellikle, rakamların dili önemlidir ama, insanın gördüğü de, bu rakamların o ülke halkına nasıl yansıdığı da. Ben gördüklerimi, ya da görebildiklerimi yazıya dökmekle yetinmek istiyorum. Çünkü, asıl anlatmak istediğim, kültür ve sanat alanında edindiğim bilgileri aktarmaktır.

Romence, eski Latince köküne dayandığı için, özellikle Fransızca ya da İtalyanca bilenler için, konuşulanlar pek yabancı gelmiyor. Bildik sözcükler ve bildik bir ahenk var konuşulanlarda. 2500 Türkçe asıllı kelime olduğu düşünülürse, Romence, özellikle Türkler için durum daha değişik bir biçim alır. Kaldı ki, büyük otellerin çevresinde, hele Köstence'de çarşı pazarda, adım başına Türkçe bilen biri yanınıza sokulur. Hatta sizi rahatsız edercesine «bozduracak

paran var mı» diye Türkçe sorarlar. Romen parasının, ak borsa ile karaborsa arasındaki değişik değeridir buna yol açan.

Bazı lokantaların önünde, yemek listesi arasında «sarma» ya da «tuzlama» diye yemek adları görürsünüz.

2
HERŞEYDEN ÖNCE KÜLTÜR

Bunlar, lahana dolmasıyla işkembedir. Sık sık misafir anlamına «misafiru» sözcüğü de geçer Romenlerin konuşmaları arasında. Masa sözü de. Ama masa, Romenceden bize geçmedir. Bizim ızgara köftesinin adı Kifte. Bizim, kızdığımız bir çocuğa piç diye bağırmamıza karşılık Romence çocuk karşılığı piç kullanılıyor. Yani, «bugün teyzemin bir çocuğu oldu» yerine «teyzemin bir piçi oldu» gibi.

Romanya'da, hemen gittiğimiz her müzikli yerde Üsküdar'a Giderken Aldı da Bir Yağmur türküsünü dinledik. Bir de, Karpat dağları bölgesinde, önemli bir turizm merkezi olan Braşov şehrinde «Yandım Güzel Oğlan» türküsünü.

Braşov'da, bizim Kapalı Çarşının, adeta minyatürü eski bir çarşı, turistik restoran biçimine sokulmuş. Birbirine açılan koridorlar, mahzenler şarap fıçılarıyla dolu. Adı Karpat Geyiği restoranı. Kapıda özel olarak bir orkestra karşılıyor bizi. Sonra, genç kızlar, köylü giysileri içinde, boyunlarımıza Karpat geyiğini simgeleyen birer madalyon takıyorlar ve yanaklarımıza birer de öpücük konduruyorlar. Şarap fıçıları arasında, çigan müziğinin ezgileri kulaklarımızda, üst kata çıkıp, masaya oturuyoruz. Genç bir sporcu, Üsküdar'a Giderken türküsünü söylüyor.

Ve kafaların iyice dumanlandığı bir zamanda, orkestranın çoşkulu havasında, restoran

halk dansları topluluğu, çeşitli gösteriler sunuyorlar. Bunlardan biri de mendil oyunu. Genç kızlar, ellerinde beyaz mendiller, biraz dansettikten sonra, masalardaki erkeklerin boynuna takıyorlar bu mendilleri. Erkek kalkıyor, kız, ortaya seriyor mendili. İkisi de karşılıklı diz çöküyor ve kız erkeğin iki yanağından öpüyor. Mendili erkeğe bırakıyor, erkek de, kalkıp başka bir kızın boynuna geçiriyor mendili, diz çöküyor, bu sefer erkek kızı öpüyor. Oyun böylece sürüp gidiyor. Yoruluncaya kadar.

Bükreş'in merkezinde, biraz Rus mimarisini andıran, geniş cepheli bir bina yükselir. Burası, Romanya kültür konseyi binasıdır. Önü, geniş bir park. Birkaç basamakla çıkılan kapısından içeri girince, sizi düzenli bir sessizlik karşılar.

Sosyalist Romanya Cumhuriyetinde, ikili diyebileceğimiz bir yönetim vardır: Parti ve hükümet. Hükümet bu yönetimde uygulama organı, parti ise, ilkelerin koyucusu ve yayıcısı. Aslında, bizim tek parti dönemimizi andıran bir biçim bu, parti hükümet ayrılığı yok, karışımı var devlet yönetiminde.

Adına basımevi denilen ve içinde çeşitli çalışmalar sürdürülen bu büyük binada olan Kültür Konseyi partiye bağlıdır. Gerçi, Sosyalist parti, sanatın kendi sosyalist görüşü çizgisinde yürümesinden yanadır, ama, sanat adamlarının yaratıcılığına, kesinlikle karışmamaktadır, hatta, destek olmaktadır. Çeşitli bölgelerde, Tuna nehri kıyılarında, sanat ve bilim adamlarının rahatça çalışmalarını sağlayacak bir çeşit yaratma evlerinin bulunması bunu gösterir. Romanya'nın Başkanı Ceausescu, sanatçılar birliğinin konferansında yaptığı konuşmalardan birinde şöyle diyor: «Tarih, yüzyıllardanberi güzel sanatlar dalında yaratılan eserler arasında, insanlığın, insan, yaşam, doğa ve

varlığın çok yönlü gerçekliğini konu alanları seçmiş ve bunları değerlendirmiştir... Sanat, her zaman değişik, birbirine karşıt akımlara tanık olmuştur. Ama tarih bize sanatın, bir moda olmadığını ve bütün bu dalgalanmalarda büyük bir zafer kazandığını göstermiştir.»

Ülkedeki geniş yayın ve sanat çalışmalarını düzene koyan Kültür Konseyini, partinin, hükümetin ve halk örgütlerinin temsilcileri oluşturuyor. Belli zamanlarda yapılan toplantılarda halk örgütlerinin önerileri üzerinde önemle duruluyor ve bunlar programa alınıyor. Yani, halktan kopuk ama gerçek değerlere yönelik olmayan bir kültür politikası değil, izledikleri.

Romen sanat ve bilim yaşamının kalbi yerine konan Kültür Konseyi, belli başlı şu kollarda çalışıyor:

1 — Sinema ve benzeri dergiler kolu.

2 — Tiyatro, opera, müzikaller ve bale toplulukları sorunları kolu.

3 — Resim, heykel, halk kültürü bölümü.

4 — Yayın ve dış ilişkiler.

5 — Milli azınlık problemleriyle uğraşan bölüm. (Romanya'da, Macar, Alman, Slav gibi sayıları kabarık etnik gruplara milli azınlık deniyor. Türkler ve Müslümanlar elli bin kadar oldukları için, bir milli azınlık sınıflandırılmasına girmiyor. Resmi beyanlarda, milli azınlık gruplarının adları sayılırken, örneğin Türkler için, milli azınlık deyimi kullanılmıyor.)

6 — Ekonomik müdürlük. Bütün para işlerini planlayan ve sağlayan şubedir bu.

Milli azınlık, Romanya nüfusunun % 10'unu oluşturuyor. Milli azınlık için, devletin yardımıyla, kendi dillerinden kitaplar ve gazeteler çıkıyor. Kendi dillerinde okulları, hatta, tiyatroları bile var. Nitekim, Romanya'nın güney batısına düşen Timişere kentinde, tiyatroda,

her akşam, bir başka dilde piyes oynanıyor. Pluj şehrinde ise Opera iki dilde oynanıyor. Biri Romence, öteki Macarca. Romanya'da üç kukla tiyatrosu var, Macarca temsiller veriyor. Oysa, Macaristan'da, Macarca oynayan bir tek kukla tiyatrosu varmış.

Bükreş'te, bir de Yahudi tiyatrosu var. Bu tiyatro her akşam Yahudi dilinde piyesler oynuyor. Dünyadaki en eski Yahudi tiyatrosunun Bükreş'teki tiyatro olduğu söyleniyor. Bu yıl yüzüncü kuruluş yılını kutlayacak.

Kültür Konseyi genel müdürü Constantin Maciuca, Romanya'daki kültür çalışmaları hakkında geniş bilgi verdi konuşmalarımız sırasında.

«— Bizim, en önemli çalışmalarımızdan biri, sanat adamlarımızın yaratıcı çalışmalarıdır, diyor bay Maciuca. Kültürün, bütün değerlerini halka ulaştırmak istiyoruz. Bunun için de her türlü maddi ve manevi olanaklarımızı kullanıyoruz. Hatta cömertçe. Bizim kültür çalışmalarımız geniş bir alt yapıya dayanıyor.

Konseye bağlı 145 profesyonel kuruluş var Tiyatro ve müzik toplulukları olarak. Sayıları binleri bulan amatör topluluklar ayrı. Bu toplulukları destekleyen, onlara çalışma yeri veren kültür evleri var. Büyük şehirlerde birden fazla kültür evi var. Bunlar, kompleks halindedir, her ihtiyacı karşılayabilir. Sergi, tiyatro, konser, bale ve öteki gösterileri. Okuma salonları spor alanları da var. Ayrıca, hemen her köyde bir kültürevi ve bu eve bağlı kitaplık olduğu düşünülürse, kültür konusundaki alt yapının genişliği kendiliğinden ortaya çıkar. Okulların, kendi bünyelerinde, öğrencilerine bu saydığım olanakları sağlayabilecek durumda olduklarını da belirtmek isterim.»

Romanya kültür konseyi, önümüzdeki günlerde, tam kadro ile normal toplantısını yapa-

cak. Bu toplantıda, basılacak kitapların hangiler olacağı kaç milyon baskı yapacağı konuşulacak. Konsey merkez yönetiminin önerisi şu 1977 yılı için: Dört bin ayrı kitap yayınlanması planlanmış. Bunların toplam baskı sayısı 60 milyon olacak. Yani, ortalama her kitaptan 15 bin adet basılacak. Romanya'nın nüfusu 22 milyon, basılan kitapların da çokluğu düşünülürse bunun önemli bir sayı olduğu çıkar ortaya.

Basılacak kitaplar, Romen yazarlarının, şiir, roman, hikâye, tiyatro, inceleme ve tarihi yapıtları. Dış ülkelerden önemli çeviriler. Romanya'da, yabancı ülkelerin kültürlerini tanıtacak kitaplara ve bunların Romenceye çevrilmesine çok önem veriliyor.

1977 yılında, araştırma enstitülerinin dergi, kitap ve broşür gibi, herbiri 20 bin tirajlı çeşitli yayınları gerçekleştireceği de verilen bilgiler arasında.

Romanya'da, okuma yazma bilmeyen, hemen hemen yok. Okuma oranı çok yüksek. Bu yukarda saydıklarım verdiğim kitap sayılarından da belli. Gerçi, Romen kültür ve sanat düzeyinin, hangi çizgide olduğu, ayrı bir araştırma konusudur. Ama, gittiğim her yerde konuştuğum her Romen mutlaka, kültür ve sanattan söz ediyor ve bu alanda yapılanlar hakkında geniş bilgi veriyor. Romanya'da, ekonomik ve sınai kalkınma ile birlikte, hatta onlardan önce kültürel kalkınmanın geldiği anlaşılıyor.

Başkan Ceausescu, geçenlerde toplanan Kültür kongresinde yaptığı konuşmada şöyle diyordu: «Eğitim ve kültür alanında 1971 yılında, partinin merkez komitesi önemli girişimlerde bulunmuş ve bir tasarı hazırlamıştır. Buna göre «Yeni insan yaratmak» amacıyla parti organlarıyla sıkı bir işbirliği yapılacaktır. Aradan beş yıl geçti, halkımızın eğitim ve kültür

düzeyi, yeni sosyalist kültür doğrultusunda geliştirilmiştir. Plan gereğince, kasabalarda ve kırsal kesimde de, kültür ve eğitim çalışmalarından halkın yararlanmasını sağladık. Romanya'da 21 bin kitaplıkta, yaklaşık 140 milyon kitap, halkımızın hizmetine sunulmuştur. Müzelerimizin sayısı 360'a ulaştırılmıştır.»

3
TİYATRONUN ÜSTÜNLÜĞÜ

Bana verilen bilgiye göre, Romanya'da, çeşitli dallarda çalışan 30 bin amatör topluluk var. Bu topluluklar birer klüp niteliğindedir. Bu kulüplerde 400 bin kişi, tiyatro, edebiyat ve plastik sanat dallarında çalışmaktadır. Yaygın bir durum.

Romanya'da, çeşitli şehirlere dağılmış olarak 21 günlük gazete yayınlanır, bunların toplam trajı 3,5 milyondur. Haftalık, 15 günlük, aylık ve daha uzun aralıklarla çıkan yayın organlarının sayısı ise 444. Bunların baskıları ise 7,5 milyondur.

Ve Romanya'da, günlük gazetelerle, sanat ve edebiyat dergileri renkli basılmaz.

Romen kültür ve sanatında tiyatronun, önemli bir yeri var. Romanya'da, profesyonel tiyatro ve müzik kuruluşlarının sayısı 150'ye yakın. Bunlar, görkemli, kullanışlı, gösteriler için elverişli binalarda ve salonlarda çalışıyor. Amatör toplulukları destekleyen, onlara çalışma olanağı hazırlayan kültür evleri bile, tiyatro gösterisinin ciddi yapılmasına olanak sağlayan biçimde. Ne uydurma sahne, ne derme çatma salon, hayır! İyi bir tiyatro gösterisinin, seviyeli bir konser vermenin gereği ne ise, ona göre yapılmıştır tiyatro binaları, sahneleri ve salonları. Üstelik Romanya'da, sanatın ve tiyatro yapmanın amacı belirtilirken, bizde moda olduğu gibi «halka dönük olmak», «halkı bilinçlendirmek» gibi sloganlarla konuşmuyor.

lar, «iyi tiyatro yapmak»tan söz ediyorlar. Bu nedenle, eski ve çağdaş batı ve doğu, bütün ülkelerin, binlerce yıllık tiyatro birikimini simgeleyen piyesler oluşturuyor bu tiyatroların repertuvarlarını.

Polonya gibi, Romanya'da da, halk deyimiyle öyle uydur kaydır tiyatro binaları yok. Tiyatro binaları büyük, salonlar rahat, sahneler, hertürlü teknikle donatılmış. Tiyatroların dışı ve içi bir kutsal tapınak havasında. Hemen hepsi, her türlü piyesin sahnelenmesine elverişli. Bunda, seyircinin tiyatroya olan saygısını sürdürmek amacının bulunduğu açık.

Şu günlerde, Romanya'da kültür çalışmalarının önemli uğraşılarından biri de «piyes yazarlığının gelişmesini» sağlayıcı önlemler almaktır. Bütün eski ve çağdaş yabancı piyeslere sahnelerin açık olduğu Romanya'da tiyatronun yerli oyunlara dayandırılması isteniyor. Fakat yetkililer, her zaman, belli çizgiyi tutturmuş yerli oyun bulunamadığından yakınıyorlar. Özellikle salt tiyatro kurallarına bağlı piyesler yazılmasından yanalar.

Yeteri kadar yerli piyes bulunmadığından —ki 145 profesyonel tiyatroya yerli piyes bulmak gerçekten zordur— dünya tiyatrosunun seçmelerine el atılıyor. Bir de, önemli sayıda daha önce oynamış Romen oyunları tekrar tekrar sahneleniyor. (Bizim tiyatro yöneticilerimizin kulakları çınlasın.)

Kültür Konseyi Genel Müdürü Constantin Maciuca, söyleşimiz sırasında şu nokta üzerinde önemle duruyor:

«— Konseyin son toplantısında, tiyatronun belli başlı sorunlarından biri olan dramaturji üzerinde önemle durduk. Daha önce, zaten, Romen dramaturjisinin en büyük bibliografyasını hazırlamıştık. Bütün eski Romen piyesleri, önümüzdeki sezonlarda, birbir değerlendirilecek.

Kültür konseyinin tiyatro bölümünün toplantılarında, ele alınan konuların bazıları şunlar:

a) Orijinal dramatik yaratıcılığı desteklemek. Bunun için de devletçe neler yapılması gerektiğini belirlemek. Zaman yitirmeden uygulamaya geçmek.

b) Tiyatroların yaz turnelerini daha düzenli bir biçime sokmak. Yani, hangi piyes, hangi şehir ya da köyde yaz turnesine götürülecek. Çok önemli eserler, yerli, yabancı olduklarına bakılmaksızın, işçi ve köylülerin yoğun olduğu merkezlerde mutlaka oynanır. Bir de, turist mevsimine göre, turistlere de tiyatromuzu gösterecek biçimde programlar düzenleniyor.

Bükreş'in merkezindeki Milli Tiyatro'da genç bir yazarın ilk sahne oyununu gördüm. Dış görünüşü bir sarayı andıran Milli Tiyatronun salon ve sahnesine hayran oldum. Piyesin Türkçe adı: Tepedeki Hazine idi. Yazarı Corneliu Marcu Loneanu. Konusu: Bir köye fabrika yapılmasına karşı çıkan muhtarın ilgililerle savaşımını anlatıyordu. Muhtar, fabrika yapılınca köyün havası, estetiği, tarihsel görünümü bozulacak iddiasındadır. Ve piyesin sivri bir yerinde, «bu ülkenin tarihi komünistlerle başlamadı, beş bin yıllık bir geçmişi var» diye noktalar düşüncesini. Bu sözleri de çok alkışlanıyor. Romenler, hemen her şeylerinde, geriye doğru uzanan çok eski bir tarihleri olduğunun üzerinde çok ısrarla duruyorlar.

Bükreş'teki Milli Tarih müzesi de, hem binası, hem de içinin düzeni yönünden, Romenlerin kendi tarihlerine verdikleri önemi simgeliyor sanki.

Kültür Konseyinde bana verilen bilgileri, özetleyerek, aktarmaya devam ediyorum:

«Tiyatroda başlıca amacımız, en önemli, en büyük dünya tiyatro eserlerini, halkımıza sun-

maktır. Bunu yaparken, ülkemizde henüz tanınmayan, ya da az tanınan başka ülkelerin tiyatrosundan da örnekler vermek, aldığımız kararlar arasındadır. Bizim tiyatrolarımızın repertuvarları her şeyden önce iyi tiyatro eseri olan piyeslerle oluşur. Biz, bütün dünya tiyatrosunu, klasik ya da çağdaş, eserlerini halkımıza tanıtmak istiyoruz. Bunun için de bir plân içinde, hem tiyatro sayısını, hem de oynanan piyes sayısını devamlı arttırıyoruz.

Bir örnek vereyim: Son beş yılda, Romanya'da, tiyatro seyircisi sayısı iki milyon artmıştır. Beş yıl önce onbir milyondu, şimdi onüç milyon, oysa dünyanın birçok ülkesinde, tiyatro seyircisi sayısı azalmaktadır. Bizdeki artışın nedeni şu: Tiyatrolarımızın kalitesi yükseldi, repertuvarlar çok çeşitli ve zengin oldu»

Romanya'daki profesyonel tiyatrolar, yılda 270 prömier yapıyorlar. Yani, yılda ikiyüzyetmiş oyun sahneleniyor. Bunların, ortalama olarak, yarısı yerli, yarısı yabancı. Çağdaş ve klasik. En çok ilgi çağdaş oyunlara, yani seyircinin % 65'i çağdaş oyunlara gidiyor. En çok oynanan oyunlar sırasıyle, İngiliz, İsveç, Fransız ve Alman, öteki ülkelerin piyesleri, Romanya'da daha az oynanıyor. Bu arada, geçen yıl bir Wietnamlı yazarın, bir de çağdaş Japon yazarının oyunu oynanmış, ayrıca, Afrika ve Asya ülkelerinin yazarlarını da tanıtmak istiyorlar.

— Hiç Türk piyesi oynadınız mı?

— Hayır, çünkü bize, bir Türk piyesi oynamamız için teklif gelmedi.

Bu yanıt üzerine, kendi kendime «Elbette gelmez» diye düşündüm. Kim yapacak bu teklifi? Dışişleri Bakanlığı mı, Kültür Bakanlığı mı? Hiç biri. İş gene Türk yazarlarına düşüyor. Ama, yeni Dernekler Kanunu, Türkiye'deki derneklerin, dış ülkelerdeki benzeri der-

neklerle işbirliğini yasaklıyor. Bu nedenle, kırk yıllık Pen Kulüp bile, eli kolu bağlı, bakanlıktan izin bekliyor.

Konuşmamız soru - cevap niteliği alıyor:

— Romanya'da, tiyatrolar nasıl yönetiliyor?

— Öteki sanat ve kültür örgütleri gibi tiyatrolar da Kültür Konseyine bağlıdır. Ayrı bir bölümdür. Her tiyatronun temsilcileri katılır. Her yıl yapılan toplantılarda genel anlamda repertuvar çizgisinin ne olacağı konuşulur. Tiyatroların teknik ve sanatçı gereksinmeleri de.

— Tiyatroları kim yönetiyor?

— Tiyatroların başındaki rejisörler ve yardımcıları.

— Repertuvarlarını kendileri mi yapar?

— Yardımcılarıyla birlikte, teknisyen, dekoratör ve oyuncu temsilcileriyle.

— Konsey, hangi piyeslerin oynanacağına ya da oynanmayacağına karar vermez mi?

— Konsey, sadece tiyatroların genel sanat politikasını çizer. Bundan da amacımız, sağlam yapılı ve kaliteli piyeslerin oynanmasıdır.

— Oynanması yasak piyesler ya da yabancı piyesler var mı?

— Biz şuna bakarız. Anayasamız gereğince, savaşı desteklemek, ırk ayrımı yapmak, seksi teşvik etmek yasaktır. Yani bu tür piyesler oynamaz. Bir de Romen halkına bir şey söylemeyen piyesler. Örneğin, bizde Strinberg hiç oynanmaz. Biz, her alanda olduğu gibi, tiyatro alanında da, dünyanın sanat eğilimine göre yaparız repertuvarımızı.

— Tiyatrolar nasıl yaşar?

— Devlet yardımıyla.

— Bu yardım nasıl, hangi ölçülerle yapılır?

— Ölçüsü şu: Her bilet, yani her seyirci için devletin yardımı 30 leidir. (Bu ak borsadan iki dolardan fazladır) Yani tiyatrolar, çektiği seyircinin sayısına göre yardım alır. Tiyatrolar-

da, şehrine, tiyatrosuna göre bilet ücreti, iki lei ile ondört lei arasında değişir.

Bu arada Bükreş'teki Milli Tiyatro'nun üç sahnesi var, doksan aktörlük bir sanatçı ekibiyle çalışıyor. Bu tiyatroya devletin yardımı, öteki tiyatrolara göre daha fazla. Örneğin satılan bilet başına devletin yardımı 70 lei. Operalara yardım ise daha fazla. Toplam olarak, devletin tiyatrolara yaptığı yıllık yardım 300 milyon leinin üstünde.

Bazı önemli piyeslere ayrı yardımlar yapılır. Bunun örneği, Danton piyesinin sahnelenmesi için 1,5 milyon lei yardım yapılmasıdır.

YAZAR TİYATRO İLİŞKİLERİ

Romen yazarları, bir piyes yazdılar mı, hangi tiyatroda oynanmasını istiyorlarsa, doğrudan oraya veriyorlar.

Piyes, önce aktörler tarafından tam kadroyla yazara ve rejisöre okunuyor. Bir çeşit okuma provası. Amaç, yazarın piyesini, başka bir sesten dinlemesi. Oyun tartışılıyor, yazar da fikrini söylüyor, düzeltilmesi ya da değişmesi gereken yerleri varsa, rejisörle fikir birliğine varılıyor.

Eser, rejisör tarafından kabul edildi mi, derhal yazarına 20 bin lei veriliyor. Sonra, piyes oynamaya başlayınca, bilet ücretinden, yazara ayrıca % 20 telif hakkı ödeniyor. Her ayın sonunda da para yazara veriliyor. (Bizde örneğin Şehir tiyatrolarında, yazar bazan telif hakkını iki senede alır.)

4
ROMEN YAZARLARI

Romanya ile, Türkiye arasında, esaslı bir kültür alışverişi yok. Gerçi iki devlet arasında kültür anlaşması var, ama henüz, kâğıt üzerinden uygulama alanına inmiş değil. Gerçi, daha kültür anlaşması olmadan da, Istrati'nin hemen bütün romanları Türkçeye çevrilmişti. Daha sonra Kayıp Mektup adlı bir piyes Türkçeleştirildi, bir de Romen Hikâyeleri Antolojisi. Belli başlılar bunlar. Geçen yıl, Devlet Tiyatroları Pas Pas adlı bir Romen piyesi oynadı.

Türkçeden Romenceye çevrilen belli başlı yapıtlara gelince: Atasözleri, Türk Hikâye antolojisi, Yaşar Kemal'in hikâyeleri, Necati Cumalı'nın «Susuz Yaz»ı Aziz Nesin'in «Bugünkü Çocuklar Harika»sı, Sabahattin Ali, çevrilenler. Daha daha dört şairimizin şiirlerinden seçmeler. Bugünlerde, Yeni Türk Şiiri diye bir antoloji daha çıkacak. Aslında, Türkçe'den daha çok çeviri yapmak istiyorlar. Ama bağlantı yok. İlerde, bu bağlantı kurulur ve kopmadan devam ederse, Romanya'da, birçok Türk yazarının eserlerinin basılıp yayıldığını görebiliriz.

Osmanlı döneminde, yüzyıllar boyu, Romanya ile yakın ilişkilerimiz olmuştur. Şimdi, bu ilişkilerin, geriye kalan anılarında, ne bir tarihi övünç, ne de tarihi bir yerinç çıkarmak gereksiz artık. Yaşanmış tarih kendi çağında, kendi koşulları içinde oluşan değer yargılarına bağlanabilir. Osmanlı İmparatorluğunun

yayılış dönemlerinde, koşullar başkaydı, şimdiki koşullar başkadır. Ama Bükreş'te, tarih müzesinde sergilenen Osmanlı dönemine ve Romen-Osmanlı ilişkilerine ait belgeler ve anılar çok özenli biçimde sergileniyor. Fermanlardan kılıçlara, madalyalardan bazı savaşları canlandıran tablolara kadar.

Roman dilinde, ortalama 2500 Türkçe kelime bulunduğunu belirtirken, «Ama masa sözcüğü Romenceden Türkçeye geçmiştir» diye eklemeyi ihmal etmiyorlar. Ortak kelimeler, iki ülke arasında, yeniden daha sağlam, daha sağlıklı ilişkiler kurmak için iyi köprü olurlar. Bunlardan biri de misafir sözcüğü. Bu sözcüğü seçmemin nedeni, gerçekten Romenlerin, Türk misafirperverliğini anımsatan biçimde konuksever olduklarını belirtmek içindir.

Bükreş'in içinde oldukça eski bir bina, sarayımsı bir mimari. Tavanı ve duvarları süslü, yüksek pencereler ve sessizlik. İşte Yazarlar Birliği merkez binası.

Birliğin sekreteri Ion Hobana ve yardımcısı Radu Jupan bizi karşılıyor. Hemen konulara giriyoruz. Romenlerde karşılama töreninin uzun sürmemesi ve hemen konulara girilmesi hoşuma gitti.

Yazarlar Birliği Genel Sekreteri Bay Ion Hobana:

«— Burada her gün çalışırız, diye söze başlıyor. Çünkü sorunlarımız eksik değil. Yazarlar Birliği, onbir edebiyat dergisi yayınlar, Bükreş'te ve öteki şehirlerde. Bu dergiler Yazarlar Birliğine bağlıdır ama, herbirinin başında ayrı yöneticileri var.

Ayrıca, en önemli uğraşılarımızdan biri de, yazarlarımızın maddi durumlarını düzeltmeye çalışmaktır. Gerekli koşulları hazırlarız. Birliğin bir edebiyat fonu vardır, bu fon sürekli olarak beslenir. Birliğin mali işler bölümü uğ-

raşır bu işlerle.

Yayınlanan onbir derginin mali işleri, birliğe kayıtlı yazarların (yani romancı, hikâyeci, tiyatro yazarı, şair, incelemeci vb.) bütün parasal sorunları bu bölümce yürütülür.»

Bu açıklamanın ışığında, konuyu derinleştiriyoruz.

Nedir bu parasal işler?

Bir örnek: Yazarlara, gereksinmelerine göre, faizsiz borç verilir. Yazar bu parayı, belli bir zamanda değil, normal geliri dışında bir gelir sağladığı zaman verir. Bir kitap yayınladığında, piyesi oynadığında bu borç alacağı telif hakkından kesilir.

Romanya'da, yaratma evleri var, yaratma için yardım fonu var. Bir yazar, gazete ya da dergideki ya da bir başka yerdeki çalışmaları dışında, bir eser hazırlamak isterse, ona her türlü kolaylık gösterilir. Bu yaratma evlerinden birine gidip çalışabilir. Ya da başka bir yerde, bir otelde kalabilir. Onun masrafları karşılanır, yararlanmak istediği bilgiler, belgeler ve kitaplar verilir. Bu çalışma, hazırlayacağı kitaba göre, kısa ya da uzun sürebilir. Yazar, para yönünden hiçbir sıkıntıya düşmeden, Yazarlar Birliği'nin yardım fonundan yararlanarak eserini hazırlayabilir. Ve bu eser, kendisinin önceden hazırladığı proje yönünde tamamlanırsa basılma endişesi de yoktur. Mutlaka basılıp yayınlanır, karşılığını da cömertçe alır.

Romen Yazarlar Birliği'nin yazarlara yaptığı ödemelerden biri de, sigortadan hariç olarak yazarlara ödediği emekli maaşıdır. Aslında, Romanya'da yazarlar, erkek ise 60, kadın ise 55 yaşında emekliliğe hak kazanırlar, sigortadan. Ama, Yazarlar Birliği, yaşlanmış yazarlara, sigorta dışında, kendi fonundan ayrıca maaş bağlıyor.

Çünkü, insanlar yaşlandıkça, gereksinmeleri de artıyor. Daha iyi bakım istiyor, daha çok güvence altında olması gerekiyor.

Gerçi, emeklilik sadece yaş sınırını aşmakla olmuyor. Hastalık, ya da başka nedenlerle emekli olanlar da aynı haklardan yararlanıyor.

Bu saydıklarım maddi yönden, yazarlar için bir de manevi yardım, daha doğru ilgi var. O da şu: Yazarların yayınlanan eserlerinin okuyucuya tanıtılması. Bu iş rastlantıya eş dost ya da klik kayırmasına bırakılmıyor. Birlik bu konuyla ilgili olarak, çeşitli zamanlarda, çeşitli yerlerde, kitap tanıtma toplantıları düzenliyor. Bu toplantılarda, kitap üzerinde konuşmalar oluyor, eleştirilerle kitabın iyi ve noksan yanları üzerinde duruluyor. Yazarın özelliği, yapmak istedikleri, hepsi üzerinde tartışılıyor ve bunlar doyurucu biçimde, Yazarlar Birliği'nin edebiyat dergilerinde yayınlanıyor. Böylece, satışı yüksek olan bu dergiler aracılığıyla, herkes o kitap ve yazarı hakkında, bilgi sahibi olur.

Bu toplantıların başka bir faydası da şu: Genç ya da yaşlı, her yazar, bu toplantılarda hazır bulunup konuşulanları dinler, açıklamalar yapar ve yararlanır. Yani yazar için bir çeşit okul.

Yazarlar Birliği'nin (yani konseyinin) kongresi dört yılda bir. Doksanbir üyeli konseyin yöneticileri, bu kongrede seçiliyor, dört yıl için. Bu yöneticilerin sayısı yirmi yedi ve çeşitli bölümleri oluşturuyor bunlar.

— Bütün yazarlar parti üyesi mi?

— Çoğunluğu. Ama partiye üye olmayanlar da var.

— Parti üyesi olmayan yazarların yapıtları da, üye olanlar gibi, eşit haklarla yayınlanır mı?

— Elbette.

— Parti yazarların yaratıcılığı ile ilgili ne gibi karışımlarda bulunur?.

— Parti de Yazarlar Birliği de, yazarların yaratıcılığına, hiçbir biçimde karışmaz. Yazarlar, istedikleri konuyu, istedikleri gibi işlerler. Yaratılan eser, gerçek bir sanat değeri taşıyorsa, mutlaka basılıp yayınlanır.

— Genç yazarlara, örneğin bir hikâye ya da bir şiiri, sizin dergilerinizden birinde yayınlananlara da telif hakkı ödenir mi?

— Mutlaka, hem de 500 ya da 1000 lei.

Aynı konuyu daha sonra, Tan Yıldızı adlı edebiyat gazetesi yöneticisi bay ile konuştum, aynı yanıtı verdi. Konumuz, sanatın, özellikle şiirin ideolojik olup olamayacağına uzandı. Kendisi de şair olan Bay M. Ungheanu'ya, Türkiye'de, «Şiir devrimci olmalıdır» diyen yeni akımla, buna karşı çıkanlardan söz ettim. Bana «Şiir lirik bir sanattır» dedi. Şiir önce şiir olmalı diyor. Şiir olmayan bir şey herhangi bir akımı temsil edemez,» görüşünde Bay M. Ungheanu.

Tan Yıldızı gazetesi yöneticisinin elinde müsveddeler vardı. Yeni Türk Şiiri antolojisini hazırlıyorlar. İlk isim Kemalettin Kamu, kendisine, antolojide yer almadığını gördüğüm özellikle yaşayan şairlerimizin adlarını sıraladım. Çok memnun oldu.

Görüşmelerimiz sonunda şu yargıya vardım: Türkiye'den birçok yazarın eseri Romanya'da yayınlanabilir. Tabii hükümet Türk - Romen kültür anlaşmasını doğru dürüst işletirse.

5
TURİZM, SANAT VE BİLİM HALİNE DÖNÜŞMÜŞ

Romanya, dış ülkelere, çok geniş çapta açılan bir ülkedir. Varşova Paktı ve COMECON üyesi olduğu halde, batı blokuyla, bloksuzlarla, çok yönlü ilişkileri var. Kendi ülkesinde, sosyalist prensipler sıkıca bağlı, ama, dış ilişkilerde, düzen farkı gözetmeden, herkesle, ekonomik, kültürel ve siyasal ilişkilerini sürdürüyor. Blok içinde, bloklaşmaya karşı bir çıkış noktası aramaktır bu. Hatta, askerî paktlara karşı olduğunu söyleyerek.

Dışişlerinde kendisiyle görüştüğüm birinci derecede bir yetkili, Kıbrıs anlaşmazlığı konusunda şunları söyledi:

— «Biz, Kıbrıs'ın, taraflar arasında konuşulup barışçı yollardan çözüme ulaştırılmasından yanayız. Bu işe, kim olursa olsun, büyük devletler karışmamalı. Çünkü, büyük devletlerin, kendilerine göre, amaçları vardır. Karıştılar mı, herkesi peşlerinden sürüklerler.»

Bir yabancı, gezip gördüğü ülke insanlarının koşullarını onlar gibi yaşamadan, o ülkenin sorunlarının içine, kolay kolay giremez. Üstelik, yabancılara, halk gereği gibi açılamaz. Yönetiminde bulunduğu rejimin beğenmediği yanlarını tartışmaz, hem kendi ülkesinin aleyhinde bulunmamak hem de çekindiği için.

Bir keresinde, konuşma arasında, Romen dostlardan biri biraz çekine çekine, «Belki de,

bizim bazı şeylerimizi beğenmediniz» dedi. Kendisine «Biz konuk gittiğimiz bir evde, o evin nasıl yönetildiğine karışmayız, ilişkilerimize bakarız» cevabını verdim.

Devlet - vatandaş ilişkilerinde hangi ölçüler içinde ve nasıl yürütüldüğü, bir yabancı için, çoğunlukla kapalı kutudur. Ama, eğer yabancı o ülkeyi turist gözüyle görmek eğilimindeyse, orada kaldığı sürece kendisinde etki yapan işleyişe bakar. İster turist gözüyle, ister araştırmacı gözüyle bakılsın, Romanya turizmi için şunları söylemek doğru olur. Romanya'da turizm çok ileri. Turizm, bir sanat ve bilim haline getirilmiş. Bir yandan kendi ülkelerini güzelleştirerek, öte yandan turisti rahat ettirecek, memnun bırakacak bir turizm yönetimi kurarak.

Turizm, Romanya'da tek merkezden yönetilir ve bir plana bağlıdır. Yani, gereksinmeler bu merkezde toplanır ve uygulamalar, bu merkezde, planla yapılır.

Bugünkü durumda, turist mevsiminin başlayıp bitimine kadar, Romanya'da, turiste açık 250 bin yatak vardır. (Bizimle karşılaştırılmasında, bizde sadece 40 bin civarında yatak olduğu çıkar ortaya.) Romanya'daki bu 250 bin yatak, otellerde, motellerde, villalarda ve kampinglerde. Ama, çoğu otellerde. Turizm Bakanlığından verilen bilgiye göre, önümüzdeki yıllarda, Karadeniz kıyılarına yalılar yapılacak, bunlar, yabancı ülkelerin zenginlerine yaz boyunca kiralanacak. Örneğin Arap ülkeleri zenginlerine. Beyrut'taki olaylar düşünülürse, oranın turistlerinin Romanya'ya çekilmek istendiği anlaşılıyor. (Acaba biz ne yapıyoruz bu konuda? Hiç!)

Romanya'da, turizm belli başlı şu iki konuda toplanıyor: Dağlık bölge turizmi, kıyı turizmi.

Dağlık bölgede, Karpatlar, ki bunun merkezi Braşov'dur, yapılan oteller, lokantalar, kış sporları ve öteki turistik tesisler, herhalde, dünya standartlarının dengindedir. Deniz turizminde ise, Karadeniz'de, Rus sınırından, Bulgar sınırına kadar, pek de uzun olmayan kıyı şeridinde, 130 bin yataklı bir turizm işletmesi var.

Köstence, denizden biraz yüksekce bir kıyıda, ama denize abanırcasına kurulmuş otelin penceresinden Karadeniz'i seyrederken, elli kilometre ilerde Bulgar sınırının, ondan sonra da, Türk sınırının başladığını düşündüm. Bu kıyılar bizim Kilyos'a kadar uzanıyor, oradan da, boğazı geçip Trabzon'a ve daha uzaklara uzanıyor diye sayıkladım. Deniz ayni deniz, kıyılar aynı kıyılar, sadece değişiklik, iki devlet sınırı ötesinde bu kıyıların turizm yönünden ele alınışıydı.

Biz, kendi kıyılarımızı bırakır, bu kıyıların uzantısı olan Romanya'nın, Mamaya kıyılarında gireriz denize. Yılda onbin Türk turisti gidiyormuş Romanya'ya, belki daha fazla. Mangalia (yani mangallı) da yemek yediğimiz bir otelin girişinde, Türk turistler için Türkçe bildiriler vardı duvarlarda. Bildirilerin altında da, Türk turizm acentelerinin isimleri yazılı. Sanayide, kültürde, teknikte hep dıştan getiririz, turizmde ise, dışa taşırız. İkisinde de, para dışarı akar. Devlet sanayiciye, turizm acentelerine de, hep Türk parasını dışarı akıtıyorsunuz, biraz da, içeriye doğru bir kanal açın demez. Sevgisizlikten mi, bilgisizlikten mi, nemelazımcılıktan mı? Ya da bunların topundan mı?

Geçen yılın hesaplarına göre Romanya'ya gelen yabancı turist sayısı 3.600.000. Büyük sayı. Elde edilen gelir ise 200 milyon dolar. 1976'da ise, daha büyük sayıda yabancı turistin ge-

leceği hesaplanıyor. Planları, hazırlıkları, dışta yaptıkları propaganda ona göre, hatta yapılan dış anlaşmalar.

Romanya'ya gelen yabancı turistler arasında, birincilik Batı Almanlar'da. Turizm yetkilileri «Almanlar çok kazanıyor, çok seyahat ediyor ve çok para harcıyor» diyorlar.

Romanya'da, turizm, beş yıllık planlarla ele alınıyor. 1976'dan 1980'e kadar, 6 milyar lei tutarında yatırımı öngörüyor bu plan. Otel, lokanta, kaplıca ve dağ merkezlerinde eğlence tesisleri için. Yol ve uçak meydanları yapımı, bu harcamaların dışında.

Bu beş yıl içinde, yeniden, 50 bin yataklı oteller yapılacak. Hepsi birinci sınıf oteller olacak. Bu lüks oteller, toplu gelen turistler için, çok ucuz oluyor. Bu yatakların içinde, Karadeniz kıyısında, 800 lüks yatak düşünülüyor, yalılarda. Müstakil 200 yalı demek bu. Ayrıca kıyıda, 10 bin yeni yatak daha.

Romen turizmi, başka bir yola daha başvurmuş. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, sosyalist rejim, eski otellerden bazılarına el koyarak bunlara, devlet dairelerini yerleştirmiş. Şimdi, devlet daireleri buralardan boşaltılıyor ve otel oluyor. Bazı eski sarayların otel yapılacağı gibi. Genel çizgileri değiştirilmeden restore edilerek, modern oteller biçimine sokularak. Sadece, Bükreş şehrinde, bu yolla altı bin yatak sağlanacağı hesaplanmış. Yani turizm, eşittir yatak. Ve yatağa bağlı olan tesisler.

Turist karşılamanın merkezi bir sisteme bağlı oluşunun yaraları şu: Hangi şehirde, hangi otelde boş yer varsa, merkeze bildiriliyor. Böylece, tek başına seyahat edenlerin de açıkta kalmaması sağlanıyor. Çoğunluk, grup halinde seyahat edenlerdedir, çünkü, ucuzdur. Ama, tek başına seyahat edenler için de, mevcut yatakların % 20'si ayrı tutuluyor. Turizm

merkezine başvuran turiste, nerede boş yatak bulabileceği, bu bilgisayar sayesinde, hemen bildiriliyor.

Romen turizminin canlılığı, Karadeniz kıyılarında, kendisini iyice gösteriyor. Yıllar önce, Köstence'nin kuzeyinde Mamaya plajları ünlüydü. Şimdi, bunlara, Köstence'nin güneyinde, Bulgar sınırına kadar uzanan Mangalia turistik bölgesi de eklenmiş.

Bükreş'ten, otomobille yola çıktık. Köstence'ye gidiyoruz. Çok iyi bir ev sahibi olan Romen Gazeteciler Konseyi Genel Sekreteri Ion Stenkulesko, tercümanımız Kırım asıllı Bayan Vildan Pavel, Kâmuran Çelebi dostumuz, Karadeniz kıyısına doğru yol alırken, Bayan Pavel soldaki ovayı gösteriyor:

— İşte, Istrati'nin Baragan ovası buradan başlar. Kuzeye doğru uzanır. Baragan'ın Devedikenleri romanında sözü edilen ova budur.

Küçük bir tepeyi aşınca, uzaktan Köstence göründü. Solunda uzanan deniz kıyısının gerisinde, yüksek binalar, plajlar, burası Mamaya. Binaların arasında asfalt yollar, geniş meydanlar, parklar, ağaçlar ve çiçekler. Sıkış sıkış değil.

Son birkaç yılda tamamlanan Mangalia turistik tesisleri ise, isimlerini mitolojiden alan üç bölümde toplanıyor. Saturn, Neptün ve Venüs. Birbirinden ayrı, ama hepsi de bir bütünü oluşturuyor bunların. Oteli, plajı, havuzu, restoranı, eğlence yerleri, oyun bahçeleri, parklar, marketler, sinemalar ve öteki gereksinmeleri karşılayacak herşey bir estetik görünüm ve düzen içinde.

Adını Türkçe, «mangallı»dan alan bu Mangalia bölgesindeki deniz binalarını görünce, bizim, İstanbul'un yanıbaşındaki Kumburgaz'ı hatırladım. Burada, binalar, tek tek, aralarında, boşluklar, denize açılan geniş pencereler

biçiminde, bir mimari özellik içinde yapılmıştır. Bizim Kumburgaz'da, binalar, şehrin orta yerindeki üst üste kargacık, burgacık apartmanlar gibidir ve denizle sitede oturanlar arasına kocaman duvarlar çekilmiş gibi yapılmıştır. Burada, sitede oturanların her türlü gereksinmeleri, bir düzen içinde düşünülmüştür. Kumburgaz'da, asfalt yol ile, deniz arasında, dar bir şeride sıkıştırılmış, uydurma dükkânlarla, kebapçılar, köfteciler, seyyar satıcıların saldırısında bir gürültü ve karmaşıklık çevreye egemen olmuştur.

Sabahın erken saatlerinde, Köstence'den otomobille yola çıkıp Bulgar sınırına doğru yol alırken, adları Türk olan köylerden de geçtik. Tuzla, Lazu (Laz) gibi. Geride, ufuk çizgisine kadar, güneşin altında, pencere camları ışıldayarak, gökdelenler yükseliyordu.

Bizdeki turizmi, keşmekeşlikten kurtarmak, galiba, bütün turistik amaçların başında geliyor. Bu bilince, dünya ülkelerinin çoğu gelmiş durumda.

Biz, özellikle, kıyılarımızın uzunluğu, iklim koşullarının çok elverişli oluşuyla, her şeyi daha iyi yapabileceğimiz halde, bu bilince, henüz varamadık.

Acaba ilerde varabilecek miyiz? Varırsak ne zaman varacağız? O zaman, başkaları nereye kadar gitmiş olacak?

İÇİNDEKİLER

İnsan bir düşüncedir neden? 5

ŞİMDİ NE YAPIYORLAR?
Oktay Akbal 9
Melih Cevdet Anday 14
Haldun Taner 19
Oğuz Atay 24
Fakir Baykurt 29
Salâh Birsel 35
Edip Cansever 40
Necati Cumalı 44
Behçet Necatigil 49
Selim İleri 55
Ömer Faruk Toprak 59
Hasan İzzettin Dinamo 63
Ercümend Behzat Lav 69
Ülkü Tamer 73
Bekir Yıldız 76

İKİ RESSAM
Elif Naci 81
Agop Arad 85

...BİR TİYATRO ADAMI
Muhsin Ertuğrul 89
Bukünkü Alman Tiyatrosu 100

GÖREBİLDİĞİM KADARIYLA ROMANYA
Tuna'nın Ötesinde Bükreş 110
Herşeyden Önce Kültür 115
Titatronun Üstünlüğü 121
Roman Yazarları 127
Turizm, sanat ve bilim
haline dönüşmüş 132

İNSAN BİR DÜŞÜNCEDİR

RECEP BİLGİNER

Anlatı

Edebiyat ve tiyatro adamı Recep Bilginer bu yapıtında çeşitli sanatçılarla yapılan ilginç konuşmaları, tiyatro dünyasının sorunlarını yansıtıyor. Kültür dünyamızın seçkin kişilerinin ele alınıp konuşturulduğu bu yapıtta apayrı bir Sıcaklık bulacağınızı umuyoruz.

ÖNEMLİ NOT

Bu kitap basılı fiyatının üzerinde satılamaz

160 Lira